BISERICA ORTHODOXĂ ROMÂNĂ

Revistă Periodică Eclesiastică.

ANUL AL XVI-lea, No. 9.

DECEMBRIE.

TABLA MATERIILOR.

BUCUREŞTI.

Tipografia Cărţilor Bisericescĭ

34. Str. Principatele-Unite, 34.

1892.

ÎNTÂÏELE SEMINȚE ALE CREȘTINĂTĂȚEI

ÎN

ȚĂRILE ROMÂNE.

Vorbele creştine, de origine latină şi păstrate de graiul românesc, râdică creştinismul Românilor până la vécul al doilea după Hristos. Legendele, scrise şi nescrise ale poporuluĭ românesc despre unele persóne ale creştinătăţeĭ, ne împing pe treptele timpuluĭ până la anul 42, séŭ cel mult 44 după Hristos, când sfinţiĭ Apostolĭ s'aŭ împărţit la predica cea de a tótă lumea. Insuşĭ obiceiurile creştineştĭ ale Românilor, adeverind vekimea lor, ne vor încredinţa, că ele s'aŭ fĭert pe pământul de astă-ḑĭ al Românilor, şi în înkĭegarea lor aŭ întrat obiceiurĭ religióse de ale popórelor din jurul Măreĭ negre şi al Dunăreĭ, séŭ cu Eutropiu, ale popórelor din tótă lumea romană, primind tot-dé-una forme creştineştĭ. Vom începe decĭ acest studiu cu tradiţiile Bisericelor apostolice, despre sfinţiĭ Apostolĭ Andreĭ şi Petru; Vom trece după acésta la legendele şi unele practice româneştĭ despre aceştĭ Apostolĭ şi urmaşiĭ lor; Şi în sfêrşit vom căuta a ne da samă de elementele, ce compun unele din obiceiurile nóstre religióse, şi maĭ ales cele de o vekime înaintată.

I.

Tradiţiile Bisericelor apostolice despre Apostolii Andreĭ şi Petru.

Nu toţĭ sfinţiĭ Apostolĭ aŭ tradiţiunĭ şi practice religióse, purtate de poporul romănesc. Ḑioa Sfîntuluĭ Andreĭ, 30 Noemvrie, este sĕrbătorită de Româniĭ Moldoveĭ şi o parte aĭ Transilvanieĭ cu practice, ce ne daŭ de gândit, ĭar St. Petrea are atâtea legende, şi se bucură la toţĭ Româniĭ de atâta stimă, că el şi numaĭ el umblă fórte des pre pământ, ajutorând pre ómenĭ, une-orĭ în unire cu Domnul Hristos, séŭ cu Maĭca Domnuluĭ, alte-orĭ şi singur; şi fórte de multe orĭ Româniĭ pun pe St. Petrea la sfat cu D-ḑeŭ. Şi dacă poporul bulgar ĭubeşte să aibă icóne cu judecata viitóre, cu iadul şi raiul, cu scene din Apocalips, Româniĭ aŭ maĭ multe legende despre St. Petru, ca păzitoriŭ al raiuluĭ, ca mijlocitoriŭ între Domnul şi ómenĭ, ca model de iniciativă personală faţă cu provedinţa divină etc. Acéstă anume particularitate a acestor doĭ Apostolĭ faţă de Românĭ ne-a hotărît să studiem întâĭ creştinismul, predicat prin St. Andreĭ şi apoĭ prin St. Petru, locurile, pre unde eĭ aŭ sămănat sĕmânţa credinţeĭ revelate, precum şi alte împrejurărĭ istorice ale călătoriilor lor apostolice. Decĭ să începem:

1). Creştinismul prin St. Apostol Andreĭ.

Părintele istorieĭ bisericeştĭ, Evsevie Pamfil, Episcopul Kesarieĭ din Palestina († 340), ne spune prin istoria sa bisericéscă: «Sânţiĭ Apostolĭ şi învĕţĕceiĭ Mântuitoruluĭ nostru s'aŭ împrăştiét peste tótă lumea (pentru predică). Luĭ Toma, dupre cum spune tradiţiunea, i-a căḑut sorţul de a merge în Partia, *luĭ Andreĭ în Scitia*, luĭ Ioan în Asia, unde el a trăit şi a murit în Efes». Vorbind apoĭ Evsevie despre predica şi mórtea martirică a Apostolilor, înkeĭe istorisirea sa: «Despre acésta din cuvênt în cuvênt

vorbește Origen în tomul al treilea al ecsegeseĭ séle la cartea facereĭ [1]).

Tradițiunea despre predicarea St. Ap. Andreĭ în Scitia este o tradițiune istorică, care a întrat în maĭ multe opere posterióre, lucrate kĭar la izvórele tradițiuneĭ. De altă parte, se vede, că acéstă tradițiune datéză nu numaĭ de la Origen, ci ea se suĭe pe treptele timpuluĭ până la bărbațiĭ apostolicĭ, și tot-o-dată sînt dovedĭ, că acéstă tradițiune istorică este comună atât Bisericelor din Rĕsărit, cât și celor de la Apus.

Maĭ întâĭ vom spune, că și Evherie, Episcopul de Lion († 449), recunóște, ca și Evsevie, că St. Apostol Andreĭ a predicat cuvêntul luĭ D-ḑeŭ în Scitia [2]). De asemenea se face amintire despre predicarea St. Andreĭ în Sciția, precum și în alte localitățĭ, prin catalógele luĭ Ipolit, al Romeĭ, séŭ de Portuens (Secul II), ale luĭ Doroteĭ al Tiruluĭ (sec. IV), Sofronie († 375), prietenul fericituluĭ Ieronim, și prin

---

[1]) Historia Eccles. Eusebii P. cart. III, cap. 1. Se crede în genere, că Evsevie a împrumutat aceste locurĭ din Origen, și că tot de aicĭ sînt luate și vorbele, „dupre cum spune tradițiunea“. Față cu resturile din operele luĭ Origen, de care astă-ḑĭ dispunem, este cu neputință, de a putea dovedi, că acest anume loc este luat ad literam, dupre cum spune Evsevie, din Origen. Aicĭ el a împrumutat numaĭ ideia din Origen, maĭ ales că maĭ sus, și anume în cartea II cap. 25, vorbind cu maĭ multă stăruință despre mórtea și predica Apostolilor, este în deplin acord cu Origen.

Incă din timpurile luĭ Ierodot, Scitia se numia laturea despre Méḑă-nópte a Măreĭ negre, de la Istru, séŭ Dunărea, până la Tanais, séŭ Don. La începutul ereĭ creștine acéstă lature s'a numit în genere Sarmația, ĭar numirea de Scitia s'a aplicat la Scitia mare, séŭ Scitia Asieĭ dintre rîurile Acsart și Ocs, séŭ Amu-Daria și Sîr-Daria. Nu putem însĕ să nu recunóștem, că atât părințiĭ bisericeștĭ, cât și scriitoriĭ profani, nu încetéză nicĭ o dată de a înțĕlege prin Scitia și Scitia mică, adecă cea despre laturea nordică a Măreĭ negre, carea în mod particular la Dunărea se numia Scitia mică și la Hersonezul tauric Tavro-Scitia (Strabon. Geograf. cart. VII, cap. 4). Decĭ în acéstă parte a continentuluĭ europiéu trebuește să căutăm Scitia luĭ Evsevie, unde el pune, pe Ap. Andreĭ cu predica sa, și tot aicĭ îl pun și alțĭ scriitori, posteriorĭ luĭ Evsevie.

[2]) Inctruct. ad Solunium. libri duo Patrol. lat. ed. Migne. T. L. pag. 809.

catalogul, prescris luĭ Epifanie, Episcopul Ciprului († 403), unde pre scurt, dar cu multă acurateță, se înșiră locurile predicăreĭ St. Apostol Andreĭ, precum și mórtea luĭ [3]).

[3]) Știința este încă în ne'nțelegere asupra persónelor, cărora li se prescrie aceste catalóge, precum și asupra timpuluĭ, când ele aŭ fost scrise. Cu tóte ne'nțelegerile asupra acestor puncte, nu este maĭ puțin adevĕrat, că ele înfățișază tradițiunea veke a Bisericeĭ, dupre cum despre acésta s'aŭ esprimat maĭ mulțĭ bărbațĭ aĭ științeĭ, ca Galland (Patrol. graec. ed. Migne T. II, pag. 1187—1303), Lipsius (Die Apokriphen Apostelgeshichten. Die Acten des Andreas S. 543—622. Braunschwig, 1883), Arhiepiscopul Macarię (Исторія Христіаства до св. Владиміра), Golubinski (Истор. русск. Церкви) și D. Vasilievski (Русско-византiиские отрывки. Хоисдоніе Ап. Андрея въ странѣ Мирмидоновъ. Ж. М. нарог. Просф. 1887 кн. I și II).

In catalóge pe lângă Scitia se vorbește de Tracia, Bitinia și Pont, adecă de laturea sud-vestică a Măreĭ negre. Maĭ departe de locurile din jurul rîuluĭ Fazis séŭ Rion cu orașul Sevastopol, adecă vekiul Dioscor din Colhida, ce este așĕḑată pe laturea nord-ostică a Măreĭ negre. Și în unele catalóge se vorbește numaĭ de țara Sogdianilor, și a Sacilor, carea cădea tot pe laturea nordică a Măreĭ negre. Tóte aceste călătoriĭ apostolice se sfĕrșesc cu Ahaia, unde în orașul Patrele Apostolul móre de mórte martirică.

Bitinia și Pontul sînt țĕrĭ clasice ale creștinismuluĭ, unde a predicat și Ap. Petru, iar catalógele aicĭ daŭ tradițiunile vekĭ ale Bisericelor din aceste provinciĭ. Apoĭ Pontul și Bitinia, cădeaŭ în calea Sciţieĭ și în particular Bitinia, începênd de pe laturea sud-vestică a Măreĭ negre, se contopia cu Pontul, care se întindea pe laturea sudică a Măreĭ negre până la Rĕsăritul eĭ; și aicĭ se unia cu Scitia. Tracia catalógelor se ĭea une-orĭ în înțeles de Tracia europiană, carea cădea pe laturea apusană a Măreĭ negre, și de Tracia asiatică, ce se întindea pe laturea sudică, adecă în Asia mică (Const. Porfirogenitul Περι τον θεμάτων. cart. I, cap. 3. Patrol. graec. T. CXIII, pag. 71 82).

Locurile din jurul rîului Fazis (Rion) și orașul Sevastopul din Colhida cad pe vestita cale dioscoriénă, care era trasă pe laturele Măreĭ negre de la Sud spre Nord prin ostul Măreĭ negre spre Bosforul Meotideĭ. (Strabon, Geograf. cart. XI, cap. 2, cap. 5). Și despre vekiul Dioscor, care prin sec. al III s'a numit Sevastopol (Veḑĭ vorba Sevastopol in Wörterbuch der Griechischen Eingenamen. Dr. W. Papa's. 1845. Braunschweig). Pe acéstă cale catalógele duc pe St. Andreĭ în Scitia, ĭar catalógele luĭ Sofronie și Epifanie îl împing până în țĕrile Sogdianilor și a Sacilor, punnedu-se alăturea și Scitia; ceia ce a și făcut pe uniĭ sciitorĭ să crédă, că Apostol a predicat în Scitia mare numaĭ, adecă în cea asiatică și nu în cea europiénă. Dar acéstă părere este greșită; și noĭ vom vedea și maĭ jos, că Scitia St. Andreĭ trebue să fie anume Scitia mică, Scitia, carea se întindea pe laturea nordică a Măreĭ negre și se pogora pre cea vestică, atingênd Bitinia.

Alăturea cu știrile scurte și istorice de maĭ sus despre călătoriile misionare ale Ap. Andreĭ, avem și istorisirile apocrife ale ereticilor, care cu maĭ multe amănunțimĭ ne înfățișază locurile, persónele și împrejurările, ce aŭ însoțit predica și mórtea Apostolilor, și în parte a St. Andreĭ. Aceste istorisirĭ ale ereticilor, și maĭ ales gnosticĭ, pórtă numirile de: „Πράξεις=fapte, περίοδοι=călătoriĭ, θαύματα=minunĭ, μαρτύριον=martirul (Apostolilor) și altele [4]. Luĭ Evsevie, și în deobște scriitorilor seculuĭ al IV-lea, le eraŭ cunoscute aceste istorisirĭ, și anume acele privitóre la Ap. Andreĭ, pe care eĭ le prescriéŭ unuĭ Leucie Harin, gnostic dupre credință [5]. E prea adevĕrat, că prin tóte apocrifele, și kĭar prin cea prescrisă luĭ Leucie, se vede dualismul gnosticilor, dar scurtimea istorisirilor despre Apostolĭ din cărțile autentice, și de altă parte lipsa totală de istorisirĭ din aceste cărțĭ despre uniĭ din Apostolĭ, aŭ făcut pre gnosticiĭ, ceĭ-ce cu doctrinele lor voiéŭ să înlocuiască creștinismul, să recurgă la tradițiunile popórelor, și ast-feliŭ să se îndeplinéscă lipsurile istorice din cărțile sânte și autentice. Nicĭ Evangheliile, nicĭ Faptele, precum și nicĭ Epistolele nu vorbesc nimic despre călătoriile Ap. Andreĭ; dar din istorisirile gnosticilor, și în parte ale luĭ Leucie, noĭ cunóștem predica luĭ Andreĭ și Mathia în țara Antropofagilor séŭ a Mirmidonilor, activitatea Apostolilor Petru și Andreĭ, precum și martirisarea acestuĭ de pre urmă în Patrele [6]. Localitățile, popórele, persónele și kĭar

---

[4]) Lipsius op. cit. Vasiliewski idem.

[5]) Hist. Eccles. Euseb. cart. III, cap. 25.

[6]) Oper. Lipsius și Vasiliewski.

Țara antropofagilor séŭ a Mirmidonilor cădea în Sciția mică, adecă în cea europiană; și une-orĭ scriitoriĭ grecĭ, ca St. Atanasie, o punéŭ în Tauro-Scitia, alte-orĭ eraŭ numite ast-feliŭ tóte locurile, pe unde trăiaŭ Sciții. Toțĭ scriitoriĭ vekĭ și posteriorĭ, bisericeștĭ și profanĭ, se unesc în a numi pe acele popore antropo, séŭ androfage, care aveaŭ moravurĭ barbarice. Pe Sciți îĭ numiaŭ ast-feliŭ pentru cuvêntul, că eĭ, cum se dicea, beaŭ sânge de om, mâncaŭ

elementele faptice, pe care Leucie le întrebuințază în istorisirea sa despre Ap. Andreĭ, aŭ fost întrebuințate și de cătră scriitoriĭ bisericeștĭ contimpuranĭ și următorĭ gnosticilor, și noĭ adăugăm cu critica modernă, că elementele faptice din aceste istorisirĭ nu puteaŭ fi skimbate; fiind că ele se înfățișaŭ contimpuranilor séŭ următorilor nemijlocițĭ aĭ faptelor.

Maĭ pre urmă s'aŭ formulat nouĕ istorisirĭ despre Apostolul Andreĭ, care, fiind curățate de credințele eretice, aŭ avut de basă tradițiunile locale, și n'aŭ rĕmas neînrîurite de elementele cuprinse în cărțile apocrife. Cea maĭ veke din aceste istorisirĭ este epistola presviterilor și a diaconilor Bisericeĭ din Ahaia, prin care se descrie cu de amăruntul mórtea martirică a St. Andreĭ din Patrele, și care istorisire a întrat în sinacsarele Bisericeĭ nóstre pentru ḑioa St. Andreĭ de la 30 Noemvrie [7]).

Cea maĭ complectă din operele posterióre, care s'a ocupat de călătoriile apostolice ale St. Andreĭ, de soțiĭ luĭ de călătorie și de învĕțăceiĭ luĭ, este opera monahuluĭ Epifànie: „Περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν πράξεων καὶ τέλους τοῦ ἁγίου καὶ πανευφήμου καὶ πρωτοκλήτου τῶν ἀποστόλων 'Ανδρέου= despre viéța, faptele și sfêrșitul sfântuluĭ, întru tot lăudatuluĭ și întâiuluĭ kiemat dintre apostolĭ Andreĭ“ [8]). Trăit

---

cadavrele omeneștĭ, ce Marea négră le scotea la mal, întrebuințaŭ șĕrvete și mantale din pele de om, din tigvele omeneștĭ făcéŭ cupe de bĕut vin séŭ apă, etc. (Ist. Românilor Xenopol Iașĭ. 188. T. I, pag. 39—41).

[7]) Συναξάριον de la συνάζω,—ξω=adun. Sinacsarele în Biserica nóstră sînt biografiile sfinților, ce se citesc la ḑioa sfinților, când se sĕrbéză amintirea lor. Despre sinacsarul, ce se citește în ḑioa de 30 Noemvrie și în care a întrat elemente din epistola Ahaenilor, părerile științifice sînt împărțite. Galland crede, că epistola acésta a întrat în compunerea sinacsaruluĭ de la 30 Noemvrie, dacă nu în întregul eĭ, cel puțin în ecstract (Galland op. cit. cap. I). Lipsius este de altă părere.

[8]) Patrol. Graec. ed. Migne T. CXXX. p. 216. Despre alte edițiunĭ ale acesteĭ scrierĭ, precum și despre persóna luĭ Epifanie (veḑĭ și русско-византійскіе отрывки (ж. н. пр. 1877. Fasc. pe Ian. și Fevruar) și prefața la edițiunea Повѣсть Епифанія о св. градѣ etc. în opera Culegere orthodoxă despre Palestina. T. IV, Part. II Spb. 1886.

pe timpul iconoclasmuluĭ, adecă pre timpul luĭ Constantin Copronim († 775) și maĭ ales al luĭ Leon Arménul (813—842), Epifanie a ĭubit să călătoréscă și să adune tóte tradițiunile, ce privesc pe locurile, persónele și obĭectele sânte. Fiind de origine din împrejurimele Bizanțiuluĭ, fără a se putea anume arăta locul naștereĭ luĭ Epifanie, el s'a vědut de multe-orĭ cu „*clericiĭ Bisericeĭ marĭ*" din Constantinupol, și a fost împins la lucrarea acesteĭ opere de motivul, cum dice Epifanie, că «mulțĭ aŭ descris viețele și faptele deosebite ale s-lor bărbațĭ, dar viețele s-lor apostolĭ nimene până acuma nu le-a descris cum trebuește». Luându-șĭ acéstă ostenélă, Epifanie a scris viéța St. Andreĭ, adunând datele din scrierele bărbaților celor sfințĭ, ca Climent al Romeĭ, Evagrie al Sicilieĭ și Epifanie al Kipruluĭ. Despre Epifanie al Kipruluĭ, care ne-a păstrat cele maĭ multe date despre ceĭ 12 și 70 apostolĭ, monahul Epifanie dice, că el a cunoscut «*tradițiunele*» și scrierile bărbaților, trăițĭ până la dênsul, între care și scrierele «*apocrife*». Urmând esemplul omonimuluĭ seŭ, monahul Epifanie dice: «Avênd la îndĕmână asemenea scrierĭ memorabile, și *fugind de comunitatea cu iconoclaștiĭ...*, noĭ am visitat țĕrile și orașele până la Bosforul (de Azov), și așa cu o mare dragoste am cercetat despre sfintele deosebitelor locurĭ și despre aceĭa, dacă unde-va sînt relicviĭ. Cu modul acesta noĭ singurĭ am aflat multe; și pe care nu le-am putut găsi, am cercetat cu de amăruntul prin alțiĭ, ce am întâlnit, și am aflat de la dênșiĭ destule». Și trebue să adăugăm, că pre timpul monahuluĭ Epifanie asemenea cercetărĭ eraŭ în mare întrebuințare, resultatul cărora apoĭ se opunea iconoclasmuluĭ, ce pretindea, că cinstirea icónelor și a relicviilor eraŭ necunoscute Bisericelor vekĭ. Din acéstă lucrare ocasională a luĭ Epifanie pe noĭ ne interesază între altele datele, relative la soțiĭ de călătorie aĭ St. Andreĭ și învĕțăceiĭ luĭ, cariĭ aŭ colucrat la rĕspândirea creștinismuluĭ prin laturele nóstre [9]).

---

[9]) Trebue să știm, că tecstul grec al luĭ Epifanie despre St. Andreĭ, de care dispunem noĭ astă-dĭ, nu este cel original. Epifanie

Dupre Epifanie St. Andreï, ca și Ap. Pavel, a întreprins treï călătoriï. Pe fie-care o începea din Ierusalim, unde se întorcea pentru sĕrbătórea Paștelor, dupre cum făcéŭ și ceïa-l-alțï apostolï, și de unde ïarășï pleca, însoțit de deosebițï soțï de călătorie.

In călătoria întăia Ap. Andreï a plecat însoțit de fratele seŭ St. Petru. «Apostoliï, ḑice Epifanie, împliniaŭ porunca Domnuluï de a pleca la predică câte doï, și pe lângă acésta eï avéŭ și soțï de călătorie, ca Mathia, cel ce s'a ales apostol după Inălțarea Domnuluï. Plecând din Ierusalim prin Antiohia Sirieï, apoï prin Tiana Capadocieï, Apostoliï aŭ venit la orașul *Sinopi de pre malul Pontuluï* și în țara *Sciților*. Despre Pont și Galatia, adaugă Epifanie, vorbește și Ap. Petru prin întăia sa epistolă ecumenică [10]. In oraș eraŭ mulțï Iudeï, ómenï cu deprinderï aspre și barbarice, de aceia eï eraŭ privițï ca *antropofagï*. N'aŭ intrat apostoliï în oraș, ci s'aŭ adăpostit într'un dél, séŭ într'un munte, aflător în insula din fața orașuluï, și aicï aŭ învĕțat pre Iudeiï și Eliniï, ce veniaŭ la dînșiï, făcéŭ minunï și îï botezaŭ. Pentru o trebuinșă comună Ap. Mathia s'a dus în oraș și aicï el a fost prins și pus în închisóre. Nóptea Ap. Andreï s'a dus în oraș și prin minune

---

lăsând maï multe golurï, ele aŭ fost îndeplinite cu fapte din codecsul manuscris al sec. XII, precum și cu fapte, luate din istorisirea georgiénă despre Epifanie. Autorul séŭ scriitorul acesteï istorisirï este Ieromonahul Roman, care a trăit nu maï târḑiŭ de sec. X—XI, și care a întrodus în istorisirea sa și date, luate din istorisirile locale, ce dupre părerea unora se râdică până la sec. V-lea. Istorisirea luï Epifanie este tradusă și în limba slavonă vekïe, și ea este întrodusă în sinacsarele luï Macarie. (Veḑï despre aceste: Histoire de la Géorgie Partie I, pag. 56, Pbg. 1869. Brosse. Житія святыхъ. Noemvrie, pag. 436—443. Муравьевъ. Житіе Стефана Суражскачо ж. н. пр. 1889 Iunie p. 437. Васильевскаго. Tecstul georgian al istorisireï luï Epifanie este tradus în Христіанскомъ Чтеніи pe 1869.

[10]) Epistola întăia ecumenică a Ap. Petru este scrisă către aleșiï, venițï din deosebitele locurï ale Pontuluï, Galatieï, Capadokieï, Asieï și ai Bitinieï. Incă Evsevie se referă la acest loc, când vorbește despre predica Ap. Petru în Pont și în alte locurï, menționate prin epistolă (Hist. eccles. Cart. III, cap. 1).

a scos pre Mathia din înkisóre, apoĭ cu dênsul și cu ceĭ-l-alțĭ înkișĭ s'aŭ ascuns șepte ḑile afară din oraș, în pădure, unde era o peșteră, ĭar în ḑioa a opta ĭ-a botezat, și învĕțându-ĭ, le-a dat drumul»

La aceste Epifanie adaugă tradițiile și monumentele, ce dovedesc urmele Apostolilor în Sinopi. «Mergênd la insula, din fața orașuluĭ Sinopi, unde s'aŭ oprit Apostoliĭ, eŭ Epifanie monah și presviter, împreună cu monahul Iacov, am găsit aicĭ εὐκτήριον=paraclis, capela St. Andreĭ, lângă paraclis pe monahiĭ Teofan și Simeon, ĭar în paraclis icóna St. Andreĭ, zugrăvită pe marmură și vrednică de tótă admirațiunea. Monahul Teofan, bătrîn peste 70 anĭ, ne-a arătat catedrele apostolilor și locurile lor de odihnă în petre. Despre icónă el spunea, că pre timpul luĭ C. Copronim aŭ venit aicĭ iconoclaștiĭ și aŭ voit să radă=ξέσαι icóna, dar cu tótă staruința n'aŭ putut să facă nimic. Noĭ avem tradițiunea, că icóna este zugrăvită încă de pre timpul, când Apostolul era în viéță și că de la acéstă icónă se fac multe vindecărĭ.... In Sinopi locuitoriĭ ne-aŭ arătat noĭ, dupre cum am spus, catedrele Apostolilor, și pe lângă aceste înkisórea, pre care cu sĕmnul cruceĭ a deskis'o Apostolul și a scos din dênsa pre Mathia și pre caialalțĭ înkișĭ în numĕr de 17, ne-aŭ arătat peștera și pădurea, unde ĭ-a ascuns Apostolul, precum și malul, unde i-a botezat pre eĭ». Scriitorul istorisireĭ georgiane comunică, că aicĭ eraŭ *doĕ bisericĭ* ale St. Andreĭ, săpate în stâncă și în una din aceste se afla icóna, menționată de Epifanie.

«In Sinopi Apostoliĭ Petru și Andreĭ s'aŭ despărțit. Cel întâiŭ cu Kaiŭ și cu învĕțăceiĭ a plecat la Apus, ĭar Andreĭ cu Mathia și cu învĕțăceiĭ seĭ la Rĕsărit, și a mers la orașul de lângă Pont *Amis*, unde a rĕmas în casa unuĭ Iudeŭ, cu numele Domentie. Descriind predica Apostoluluĭ din sinagogă în ḑioa Sâmbeteĭ, și minunata vindecare, sĕvêrșită de dînsul, Epifanie enumĕră și învĕțăceiĭ, ce se aflaŭ cu dînsul aicĭ. Eĭ eraŭ: Taddeŭ și Mathia, Tihon și Astahis

(dupre istorisirea georgiénă Evstathie), Evod și Simeon, Agapit și Dometie. Locuitoriĭ, aducênd Apostoluluĭ darurĭ și de ale mâncăreĭ, el le împărția săracilor, se mulțemia cu învĕțăceiĭ seĭ, avênd o haĭnă și o păreke de sandalĭ în piciórele góle, se hrănia cu pâne și apă, și acésta o dată în ḑi, dormiaŭ pe pămêntul gol și după un rĕspuns scurt, se sculaŭ la rugăciune. Apostolul învĕța poporul stând pre înălțimĭ, séŭ șĕḑênd pre scaun. El era de o statură nu mare, dar maĭ mult înalt, și puțin gârbov, nasul îĭ era coroĭat, și okiĭ espresivĭ, sprâncenele, părul pe cap și barba désă și frumósă. Cu cuvêntul seŭ cel făcător de minunĭ, și în puterea cumpătăreĭ și a înțelepciuneĭ el a convertit pre mulțĭ, și încredința pre ceĭ convertițĭ învĕțăceilor, ca să-ĭ învețe, și în sfêrșit botezându-ĭ, făcea pentru dînșiĭ Bisericĭ, și îĭ învĕța sĕvêrșirea liturghieĭ și a cântăreĭ psalmilor, ĭar pre ceĭ aleșĭ dintre dînșiĭ îĭ punea presviterĭ și diaconĭ. Urmându-șĭ călătoria și predica sa, Apostolul cu învĕțăceiĭ s'a dus la Trapezunda, oraș al Laziceĭ (în istorisirea georgiénă al Mingrelților), după acésta în Iberia (în istorisirea georgiénă se însĕmnéză și locurile pe unde a fost Apostolul) și în tóte aceste locurĭ a botezat pre mulțĭ, și apoĭ pre Marea s'a dus la Ierusalim pentru sĕrbătórea Paștelor [11]).

«După cincĭ-ḑecime, când și ceĭalalțĭ Apostolĭ s'aŭ împărțit la predică, St. Andreĭ a plecat în călătoria adoa. Din

[11]) Să ne dăm socotélă de locurile, pe care le-a percurs Apostolul Andreĭ cu fratele seŭ Petru în întâia sa călătorie apostolică, dupre cum ni-l înfățișază monahul Epifanie. Din Ierusalim, cum ḑice Epifanie, Apostolul a luat drumul drept spre Méḑă-nopte, s'a abătut puțin spre Apus, de a trecut prin Galatia, a luat'o spre Rĕsărit, de s'a dus în Pont, și apoĭ pe malul sudic al Măreĭ negre a ajuns la Sinopi. Cât despre țara Sciților se vede, că Epifanie înțelege laturea despre Rĕsărit a Măreĭ negre, fiind că din Sinopi el duce pe St. Andreĭ prin orașele Amis, Trapezunda din Lazica și apoĭ din Iberia îl întórce pre Marea ĭarășĭ la Ierusalim. Cu alte cuvinte, Apostolul în cea întâia călătorie a atins laturele Sevastopoluluĭ, séŭ ale vekiuluĭ Dioscor, și cu acésta a întrat cu predica în vekea țară a Scitilor.

Ierusalim el a fost însoțit de Apostoliĭ Petru, Ioan, Filip și Vartolomeĭ și cu dînșiĭ a mers până la Antiohia Sirieĭ și apoĭ până la Frigia de sus, ĭar cu Ioan până la Efes, unde amândoĭ Apostoliĭ s'aŭ oprit și aŭ predicat. Dar aicĭ Domnul a dis S-tuluĭ Andreĭ: «Mergĭ în Bitinia, pe tine te aștéptă încă *Scitia* (și dupre istorisirea georgiénă *Gotia*» [12]). Luându-șĭ dioa bună de la Ioan, Andreĭ cu învĕțăceiĭ seĭ s'a dus în Laodikia, oraș pacĭnic al Frigieĭ și de aicĭ la Odis séŭ Odisopol, oraș al Misieĭ. Aicĭ el a aședat un Episcop pe *Apion, unul din învĕțăceiĭ seĭ*. După aceste, trecênd pre lângă orașul Olimp, Apostolul s'a dus la Nikeia în Bitinia. Aicĭ el a rĕmas aprópe doĭ anĭ, și de multe-orĭ a predicat Iudeilor și păgânilor, a sĕvêrșit vindecărĭ și alte minunĭ. Intre altele aicĭ se vorbește de *toiagul de fer* al Apostoluluĭ, cel făcător de minunĭ, care avea *în vêrf crucea*, și în care el se rădăma, când predica, despre crucea, pre carea a înfipt'o în Nikeia în locul idoluluĭ Artemideĭ sfărămat, unde se *adunau duhurile necurate*. După ce a convertit pre mulțĭ, Apostolul cu învĕțăceiĭ seĭ i-a botezat, le-a făcut Biserică dintr'o sinagogă, și le-a aședat din ceĭ convertițĭ din noŭ preuțĭ și diaconĭ, ĭar pre unul din învĕțăceiĭ seĭ, *Dracontie*, l'a făcut Episcop. Maĭ pre urmă Dracontie a murit în dioa de 12 Maĭ cu mórte martirică. Așa, adaugă Epifanie, mi-a spus mie, *clericiĭ Bisericeĭ celeĭ marĭ*, cariĭ istorisiaŭ minunele Apostoluluĭ [13]). Din Nikeia Apostolul cu alțĭ soțĭ a trecut la *Nicomidia*, apoĭ în *Halkedona*, și aicĭ a aședat pe unul din învĕțăceiĭ seĭ, Tihic,

[12]) Autorul istorisireĭ georgiéne, Ierom. Roman, numește Scitia cu numirea de Gotia, dupre cum o numiaŭ și scriitoriĭ grecĭ. Gotia prin seculul al IV și V-lea se numea laturele Măreĭ negre despre Miază-nópte și Apus, precum și cele de la gurele Dunăreĭ și în sus. Despre acésta cu dovedĭ și amănunțit maĭ jos.

[13]) Espresiunea „clericiĭ Bisericeĭ celeĭ marĭ“ este atribuită, dupre tótă probabilitatea, de către Epifanie pentru personalul Bisericeĭ patriarhale din Constantinopol. Incă de pre timpul Sinoduluĭ din Halkedona (an. 451) aceștĭ clericĭ se numiaŭ aĭ Bisericeĭ celeĭ marĭ.

Episcop. Din Halkedona Apostolul a călătorit pe Marea până la *Eraclia*, după aceia s'a dus la *Amastrida* de pre malul Pontuluĭ, la *Trapezunta*, *Neokesaria*, *Samosata* şi în sfêrşit s'a întors la Ierusalim pentru sĕrbătórea Paştelor [14]).

Istorisirea georgiénă îndeplineşte aicĭ lipsurile din tecstul grec al luĭ Epifanie. Dupre acéstă istorisire Ap. Andreĭ a rĕmas multă vreme în *Amastrida*, oraş mare şi populat, unde a botezat pre mulţĭ şi a aşeḑat de Episcop pe Palma,

---

[14]) In adoa călătorie St. Andreĭ visitéză maĭ multe oraşe şi cu predica sa ajunge la oraşul Eraclia despre laturea nordică a Propontideĭ şi kiar până la Odis, séŭ Odisopolis, oraş al Misieĭ, din Scitia mică. In acéstă ḑirecţiune a călătorieĭ séle, el se supune poruncil Domnuluĭ, care îĭ ḑice în Efes: *„Să mérgă în Britinia, că pre dînsul îl aşteptă Scitia“*.

Da, în prima direcţiune a călătorieĭ adoa, Apostolul din Efes se îndreptéză spre Laodikia Frighieĭ, merge în Nikeia, apoĭ în Nicomidia şi Halkedona, trece Propontida, visitéză Eraclia şi de aicĭ se îndreptéză spre ţara Scitilor, şi ajunge până la Odis, séŭ Odisopolis din Misia, séŭ Sciţia mică. Şi dacă comparăm Scitia luĭ Epifanie din călătoria întâia a Apostoluluĭ cu Misia din adoa călătorie, găsim, că este tot vekia şi mica Scitie; cu deosebire numaĭ, că Scitia din călătoria întâia este pusă pe malul sudic al Mărei negre pe lângă Sinopi, în óre-ce Misia din călătoria adoa se întinde şi pe cel vestic, mergênd până la Odis, hotarul Scitieĭ posterióre de la gurele Dunărel. Că în adevĕr Scitia cea mică s'a numit în urmă Misia, despre acésta ne spune şi C. Porfirogenitul (Περὶ θεμάτων Θρακίας καὶ Οφηκίας cap. I), unde el arată, că popórele Misieĭ din Asia mică cu cele din Tracia şi Misia europiană sînt înrudite. De altă parte, nu putem să înţelegem alt-feliŭ pe Epifanie, când ḑice, că Apostolul în direcţiunea întâia din adoa asa călătorie a ajuns până la Odis. de cât numaĭ că St. Andreĭ dela Eraclia a trecut pe lângă Constantinopol şi a luat drumul pe malul vestic al Mărel negre, mergênd spre Nord până la la Odis, séŭ Odisopol, care oraş este aşĕḑat dupre Strabon (geogr. cart. VII, b, p. 1) în Misia Tracieĭ de pe malul vestic al Mărei negre şi la hotarul eĭ cu Scitia mică, iar dupre Cronistul Teofan aprópe de Varna (Μελετίου Γεογραφία. Veneţia. 1728 pag. 416. cfr. Филаретъ Святые іожнихъ Славанъ 20 Ianuarie).

Când însĕ Epifanie întórce pre St. Andreĭ spre Ierusalim, el îl porneşte nu din Odis, puntul estrem al calătorieĭ adoa, ci din Eraclia, şi apoĭ şi aicĭ nu precizază, dacă acésta este Eraclia Tracieĭ, séŭ Eraclia Mărel negre, carea se afla între Nicodimidia şi Amastrida. Din Amastrida de pre malul Pontuluĭ St. Andrei este trecut alăturea cu Sinopi şi dus în Trapezunta, Neokesaria şi în sfêrşit prin Samosata întors în Ierusalim.

despre care locuitorii acestui oraş vorbesc, că el a fost puternic în cuvênt şi în faptă, şi a scris multe învĕţături dumneqeeşti, dar mai pe urmă un incendiu destrugênd oraşul, a nimicit şi casa, unde se păstraŭ scriirele luĭ, şi aşa noi am îndurat cea mai mare pierdere. Din Amastrida Apostolul a venit în oraşul *Haracon*, unde cu predica sa a convertit pre mulţi, şi le-a ficsat un loc de rugăciune, râdicând aici *semnul crucei*, iar mai pre urmă locuitorii oraşului aŭ zidit la acel loc o Biserică pe numele St. Andrei cu înkipuirea pe pĕrete a kipului lui, care dupre tradiţiune era în totul semin cu dînsul. Când cea întăia Biserică s'a ruinat, orăşénii aŭ *cladit alta*, *mult mai mare* [1]). Din Haracon Apostolul s'a dus în *Sinopi*. unde *a câştigat câţi-va învetăcei*, botezaţi mai 'nainte, şi a rĕmas la dînşii. Supus la bătăi şi suferinţe din partea Iudeilor, carii se aflaŭ aici în numĕr mare, svârlit de dînşii afară din oraş, ca să îngheţe, Apostolul, fiind mişcat şi vindecat de Domnul, a predicat, şi mulţi, vĕdênd suferinţa şi cumpătarea lui, precum şi învierea unui mort, sĕvêrşită de dînsul, aŭ crequt. Şi după ce le-a aşeqat lor preuţi şi diaconi. şi i-a învĕţat sĕvêrşirea liturghiei şi a altor rugăciuni, bine-cuvêntându-i St. Andrei s'a dus în *Trapezunta* şi mai departe, dupre cum se spune în tecstul grec, şi în sfêrşit a ajuns la Ierusalim [16].

«După cinci-qecime Apostolul a întreprins a treia călătorie. Insoţit de Simon Cananitul, Mathia şi Taddeŭ, el a venit în *Edesa*. Tadeŭ a rĕmas aici la Regele Avgar, iar

[1]) Amărunţimele despre Amastrida, Episcopul ei, precum şi Amărunţimele despre Haracon, care nu este departe de Amastrida, face pe autorul rus al vieţei St. Andrei (Муравьевъ жи ie свя ыхъ. Noem. pag. 466. Spb. 1860) să se întrebe: „Oare Epifanie nu este născut în Amastrida?"

[16]) Lipsa din tecstul lui Epifanie este îndeplinită de istorisirea georgiénă. Dupre acéstă istorisire St. Andrei din Amastrida este dus, mai nainte de a ajunge în Trapezunta, prin oraşele Haracon şi Sinopi, unde el întăreşte credinţa, cea acum predicată în timpul călătoriei întăia, şi câştigă mai mulţi învetăcei.

St. Andreĭ cu Simon şi ceialalţĭ aŭ trecut în *Alania* la oraşul *Fust*, apoĭ în *Abastia* (Abhazia), şi aŭ ajuns până la marele *Sevastopol* (renumit în vekime, la hotarul apusan al Caucasieĭ) şi aŭ predicat pretutindenea. In Sevastopol St. Andreĭ a aşeḑat pe Simon, ĭar el cu învĕţăceiĭ s'a dus la *Zihia* şi de aicĭ la *Sugdeiĭ* de sus, cariĭ eraŭ ĭarăşĭ renumiţĭ în Caucasia. Orăşăniĭ ceĭ cumpătaţĭ aŭ primit credinţa. De aicĭ Apostolul a venit la *Bosfor*, care se află pe ceĭalaltă parte a Pontuluĭ, oraş până la care am mers şi noĭ, adaugă Epifanie [17]). Locuitoriĭ, vĕḑênd minunele, sĕvêrşite de Apostolul, şi puterea dumneḑeéscă a cuvêntuluĭ luĭ, ascultaŭ predica luĭ Andreĭ, cum ne-aŭ spus noî, ḑice Epifanie, însuşĭ locuitoriĭ Bosforuluĭ. Eĭ ne-am arătat noî un mormênt, avênd inscripţiunea Ap. Simon, (dupre Georgienĭ Zilotul şi nu Cananitul), săpat în temelia templuluĭ sânţilor Apostolĭ, destul de mare, şi care conţinea relicviĭ. Este şi un alt mormênt cu inscripţiune în *Nicopsisul Zihieĭ* şi cuprinde relicviĭ.

In istorisirea georgiénă locurile Georgieĭ, unde aŭ predicat Andreĭ şi Simon sînt skimbate. Dar trebueşte să spunem şi acésta, că în Georgia este un alt izvor mult maĭ vekiŭ, despre predica acestora, din care s'aŭ întrodus istorisirĭ în cronicele georgiéne, şi pe care le a avut în vedere şi traducătorul georgién al tecstuluĭ luĭ Epifanie [18]).

---

[17]) Aicĭ Epifanie citéză numele Episcopilor, întâlniţĭ de dînsul în Bosfor, şi anume Olimvadie, (dupre codecsul manuscris grec din sec. XII, Icolipondie, dupre traducerea veke slavonă, şi Gheorghie, pre care îl numeşte ὑποψήφιον=ales, adecă nehirotonisit încă. Aceştĭ Episcopĭ aŭ istorisit luĭ Epifanie minunele St. Andreĭ. Despre Episcopul Olimvadie Epifanie observă, că el ştiea *ḑece limbĭ*. Şi acéstă particularitate face pre D. I. Malîşevski (Труды К. Д. Академіи 1889 No. 12, pag. 555) să ḑică, că „încă din sec, IX pe malul nordic al Măreĭ negre se afla o aglomeraţiune mare de popóre, între care trebue să fi fost şi poporul rus cu limba sa“. Noĭ la aceste adăugăm, că strĕbuniĭ Românilor de astă ḑĭ cu limba lor nu puteŭ să lipsiască din cunoştinţele luĭ Olimvadie....

[18]) In viaţa St. Andreĭ de Metafrast, acéstă caracteristică despre Hersonienĭ se perifrazază aşa: „Hersonul este un oraş însĕmnat şi populat, dar locuitoriĭ luĭ nu sînt devotaţĭ credinţeĭ ceĭ adevĕrate şi înclină cătră deosebitele eresurĭ“. In traducerea veke slavonă

Ceia ce ne face să presupunem, că în aceste locurĭ se aflaŭ tradițiunĭ locale mult maĭ vekĭ, de cât acele, adunate de Epifanie în Bosfor și în alte localitățĭ. Dar noĭ să urmărim istorisirea luĭ Epifanie despre St. Andreĭ.

«Din Bosfor St. Andreĭ s'a dus la *Theodosia*, oraș pe atuncĭ populat și cult, unde era împĕrat Savromat, ĭar acum n'a rĕmas nicĭ urme din dînsul. Aicĭ aŭ credut câțĭ-va. Lăsându-ĭ pre dînșiĭ, Apostolul a venit în *Herson* (în tecstul georgién *oraș al Goților*), dupre cum ne-a spus noî însușĭ locuitoriĭ acestuĭ oraș. Iar Hersonieniĭ sînt un popor viclén, și până acum nestatornicĭ în credință, mincinoșĭ, și cariĭ sînt atrașĭ de orĭ-ce vênt [19]). Rĕmânênd la dênșiĭ câte-va dile, Apostolul s'a întors în Bosfor, și găsind o corabie din Herson, s'a dus în Sinopi. Aicĭ el a rĕmas câte-va dile, a întărit în credință pre locuitoriĭ convertițĭ maĭ 'nainte, și le-a așĕdat lor episcop pe Filolog. După aceste ducêndu-se maĭ departe și întemeind Bisericĭ, a venit până la Bizanțiu. In renumita luĭ suburbie, numită Arghiropol, Apostolul a aședat pe Episcopul Stahie, ĭar în Acropole a sânțit Biserica Prea Sânteĭ Născĕtóreĭ de D-deŭ, carea esistă și până astă-dĭ (și dupre istorisirea georgiénă)

acest-loc sémănă fórte mult cu tecstul grec a luĭ Epifanie, dar se adaugă probabil partea lăsată în tecstul grec, din *alfavitariul St. Andreĭ*, canon în ordine alfabetică, făcut de uniĭ din Hersonienĭ, cariĭ avéŭ în vedere, de a întări tradițiunea despre călătoria St. Andreĭ în Herson. Dar nicĭ în tecsturile grece, precum și nicĭ în tecsturile slavone nu se vorbește despre vre o reeșită cu predicarea creștinismuluĭ de către St. Andreĭ aicĭ, dupre cum am vĕdut, că s'aŭ petrecut în Bosfor și în alte orașe ale Măreĭ negre.

[19]) Despre acésta la Brosse, Historire de la Georgie I Partie, pag. 60—63. Brosse espunênd dupre cronica luĭ Vahtang istorisirea prediceĭ St. Andreĭ din Georgia, care a venit aicĭ din porunca Maĭceĭ Domnuluĭ, și arătând în note izvórele acesteĭ istorisirĭ, el presupune, că aceste sînt împrumutate din Nikita, omul luĭ Dumnedeŭ și filosoful, dupre cum se vorbește și de Nikita în viéța St. Petru al Georgieĭ, scrisă de învĕțăcelul sĕŭ Zaharia. Brosse adaugă, că acest Nikita a scris la sfârșitul sec. V-lea. Aicĭ se aduc și alte dovedĭ, care tind a întări tradiția despre predica luĭ Andreĭ și a învĕțăcelului seŭ Simon Cananitul în Georgia.

ea se află aprópe de porţile oraşuluĭ, numite Avghenop, ĭar Biserica se numeşte Armasan. De aicĭ Apostolul s'a dus în Eraclia Tracieĭ, apoĭ a trecut cu predica prin oraşele Macedonieĭ. In istorisirea georgiénă se tace menţiune de Tesalonic, unde Apostolul a rĕmas multă vreme, învĕţând poporul şi întărind pre credincioşiĭ, ceĭ convertiţĭ de Ap. Pavel. Călătoriile Apostoluluĭ s'aŭ sfêrşit în Ahaia, unde în oraşul Patrele a murit de mórte martirică. Iar istorisirea luĭ Epifanie despre mórtea Apostoluluĭ în Patrele séměnă cu istorisirea din epistola presviterilor şi a diaconilor Bisericeĭ din Ahaia [20]).

---

[20]) Acéstă istorisire se póte vedea în Potrolog. Graec. T. II şi în Sinacsare la 30 Noemvrie.

Să urmărim în sfêrşit şi locurile, pre care le-a luminat cu predica sa St. Andreĭ în a treia asa călătorie, dupre cum ni-l înfăţişază Epifanie şi istorisirea Georgiénă. Plecând şi acum din Ierusalim, prima staţiune misionară a St. Andreĭ a fost în Edesa, oraş al Mesopotanieĭ, şi încunjurând aprópe întreg litoralul Măreĭ negre, vine în Patrele, spre aşĭ primi mórtea martirică. Dar până să ajungă aicĭ, Epifanie ne spune, că Apostolul a luat litoralul ostic al Măreĭ negre, predicând până la Abhazia séŭ Georgta, şi înfiinţând Bisericĭ creştine prin Iberia şi Lazica, care maĭ pe urma s'a numit Alania, şi oprindu se la oraşul Sevastopol, ca în adoa staţiune, a aşeḑat pre Simeon Cananitul, ca Episcop al Georgienilor. Părăsind Sevastopolul a luat malul nordic al Măreĭ negre şi s'a dus în Zihia, séŭ Zehes, de aicĭ la Sugdeĭ, cariĭ avéŭ tótă dispoziţiunea pentru religia, predicată de St. Andreĭ şi a înfiinţat Bisericĭ. O atreia staţiune în acéstă călătorie se póte considera Bosforul Hersonesuluĭ tauric, unde Apostolul vine de doĕ orĭ cu predica şi unde locuitoriĭ până pe timpul luĭ Epifanie şi maĭ pe urmă, aŭ păstrat memoria Apostoluluĭ prin discipulul seŭ Simon Cananitul. Din Bosfor prin Theodosia Ap. a venit la Hersonienĭ, locuitorĭ aĭ oraşuluĭ cu acelaşĭ nume din Propontida, şi aicĭ, privit în apatra staţiune misionarică, Apostolul a avut mult de lucru, din causa caracteruluĭ populaţiuneĭ. Nu mult după acésta şi într'o corabie din Herson trece pe laturea sudică a Măreĭ negre şi se duce la Sinopi, unde regulézä cele ale credinţei. Din Sinopi, ca din acincea staţiune şi de altă parte întâiul focar al creştinismuluĭ, predicat de St. Andreĭ, el cercetéză jumătate din litoralul sudic al Măreĭ negre până la Constantinopol, se înţelege, că nu fără a visita oraşele, pe unde predicase în întâia călătorie, ca Amastrida, Heraclia, Nicomidia etc. In Constantinopol séŭ Bizanţiu, Apostolul îşĭ desfăşură în mod particular activitatea sa apostolică, şi lucrând ca în aşeptea staţiune, cum am apucat a ḑice,

In B'zanțiu alăturea cu istorisirea luĭ Epifanie despre predica St. Andreĭ, maĭ este şi ıstorisirea luĭ Metafrast (sec. X), care, ca şi Epifanie, prescrie Apostoluluĭ treĭ călătoriĭ în jurul Măreĭ negre. Dın acéstă istorısire lipseşte afecțiunea St. Andreĭ pentru oraşul Sinopi, şi tot-o-odată este purtat cu predica şi pre laturea apusană a Măreĭ negre, adecă prin Scitia mică, cum se numia ea atuncı [21]).

Istorisirile bizantine despre St. Andreĭ vorbesc şi de treĭ ınvĕțăceĭ aĭ luĭ, cu numele de *In*, *Rim şi Pin* [22]). Dupre acéstă istorisire eĭ eraŭ din Scitia de la Mé̦dă-nópte a Măreĭ negre, şi aŭ continuat cu predica creştinătățeĭ până a venit asupra lor mórtea martirică prin înghețarea în undele unuĭ rîu. Unele tradițiunı pun martirisarea acestor învĕțăceĭ aĭ St. Andreĭ în undele Dunăreĭ, carea în ıarna martirisăreĭ făcea putinciósă trecerea preste rîu nu numaĭ a ómenilor, dar şi a povórelor, alțiĭ o duc până la rîul Muzeŭ, care dupre unii ar fi Buzĕul nostru, şi în sfêrşit alțiĭ şi maĭ departe la Mé̦dă-nópte, dincolo de Kiev.

Istorisirile bizantine despre Ap. Andreĭ sînt însĕmnate şi din acel punct de privire, că ele pun pe Stahie, învĕțăcelul St. Andreĭ, Episcop şi încă cel întâiŭ al Bizanțiuluĭ. Deşi acéstă istorisire este râdicată până la Doroteĭ, Episcopul Tiruluĭ, ea însĕ n'a fost cunoscută St. Hrisostom [23]).

întră cu predica în Tracia, visitéză Heraclia, Tracia, şi prin oraşele Macedonieĭ ajunge cu predica, cum cred Georgieniĭ, până la Tesalonic, pe unde predicase Ap. Pavel. In sfêrşit prin oraşele Thesalieĭ întră în Ahaia, unde în capitala acesteĭ provinciĭ, Patrele, îşĭ sfêrşeşte predica şi primeşte martiriul.

[21]) Acéstă istorisire ne este cunoscută din citatele altor scriitorĭ bisericeştĭ; fiind-că ea lipseşte din agiografia luĭ Metafrast (Ve̦dĭ Исторія Церкви. Golubisnki I, pag. 15).

[22]) Minolog Imper. Basilii (976—1125) la 20 Ianuarie. cfr. Συναξάριον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ. manus. 1249. (Bis. Ort. Română. an. V, No. 10, pag. 647).

[23]) Uniĭ d̦ic, că istorisirea despre episcopatul luĭ Stahie şi intemeierea Bisericeĭ Bizanțiuluĭ s'a formulat pe la anul 357, când, dupre tradițiune, s'aŭ strămutat aicĭ relicviile St. Andreĭ din Patrele. Dar St. Hrisostom, vorbind despre Apostolĭ, nu d̦ice nimic despre predica St. Andreĭ în Bizantiu, séŭ aducerea relicviilor luĭ acolo.

Tot ce putem primi din acéstă tradițiune populară, aflătóre în Asia mica și în Scitia mică, este aceea, că cu dînsa s'a formulat apostolicitatea Bisericei din Bizanțiu, spre a se opune apostolicităței Bisericeĭ din Roma, dupre cum și Biserica din Cipru își întemeia neatârnarea sa pe predica și fundarea Bisericeĭ de către Ap. Vartolomeĭ. Tot asemenea a făcut maĭ pe urmă și Papa Ioan VIII, care, pentru apărarea Bisericeĭ din Panonia în contra Episcopilor germanĭ, râdica întemeierea acesteĭ Bisericĭ până la Apostolĭ. Istoricul Evsevie Pamfil nu știe alt Episcop al Bizanțiuluĭ până la Mitrofan. Cronica pascală bizantină, înkeindu-se cu anul 628, și cronicarul Teofan († 818), ne vorbind nimic de St. Andreĭ și Stahie, pune de cel întâiŭ Episcop al Bizantiuluĭ tot pe Mitrofan [24]). Primind și noĭ, că în adevĕr Mitrofan este cel întâiŭ Episcop al Bizantiuluĭ (315—324) și nu Patriarh, dupre cum aŭ voit uniĭ să esplice tăcerea istoricilor despre Stahie, stabilim, că în împrejurimele Bizanțiuluĭ, adecă în Scitia mică, era tradițiunea despre Apostolul Andreĭ, ca întâiul predicator al creștinătațeĭ, dupre cum s'a vĕḑut în istorisirile luĭ Epifanie, Metafrast și altele, și ca istorisirile următóre aŭ acomodat numaĭ tradițiunea la deosebitele împrejurărĭ istorice.

La sfêrșitul véculuĭ al IX și începutul celuĭ al X-lea, în Constantinopol trăia vestitul orator Nikita Paflagonénul, cunoscutul vrăjmaș al luĭ Fotie, care are cuvinte panigirice la toțĭ Apostoliĭ. In cuvêntul de laudă pentru St. Andreĭ se esprimă: «Primind asupra-țĭ Méḑă-nópte, tu aĭ călătorit la Iberĭ, Sarmațĭ, Tavri și Sciţĭ, visitând fie-care localitate și oraș, ce se află la Méḑă-nópte de la Pontul Eucsin, precum și acele, ce se află la Méḑă-ḑi». Și aĭurea: «Cuprinḑênd tóte țĕrile de la Méḑă-nópte și tótă laturea Pontuluĭ cu puterea cuvêntuluĭ, a înțelepciuneĭ și a judecățeĭ, precum și cu puterea semnelor și a minunilor,

[24]) Le Quien (Oriens christianus T. I) analisaza tradițiunea despre Ap. Andreĭ, Stahie și următoriĭ lor în Bissrica Bizanțiuluĭ.

pretutindenea a înfiinţat pentru credincioşĭ Altare, Preuţĭ şi Arhiereĭ, şi aşa el s'a apropiét de acel vestit Bizanţiu [25]).

Nikifor Calist pe la începutul véculuĭ al XIV-lea prin istoria sa bisericéscă, în partea despre predica apostolică ḍice despre Ap. Andreĭ, că, după alte ţěrĭ, a visitat şi ţara, carea se numeşte a Antropofagilor şi pustiĭurile Sciţiei pe amândoĕ laturele Pontuluĭ Eucsin ;—laturea despre Méḍă-nópte şi cea despre Méḍă-ḍi [26]).

In cele de pre urmă, şi anume între aniĭ 1072—1077, pre timpul Imperatoruluĭ Mihail Duca, tradiţiunea despre activitatea apostolică a St. Andreĭ a trecut în Rusia, dusă fiind de scrisórea luĭ Duca Cnézuluĭ Vsevolod Iaroslavicĭ, carea era scrisă de către secretarul luĭ Duca, Mihail Psel († 1096) [27]). Eaca cum înfăţişază învěţatul Psel începutul creştinăreĭ poporuluĭ rus: Cărţile nóstre cele duhovniceştĭ şi istoria îmĭ spune, că împěrăţiile nóstre amăndoĕ aŭ un óre-care izvor şi rădăcină obştéscă, că unul şi acelaşĭ cuvênt mântuitoriu a fost predicat în amândoĕ împěrăţiile, şi că aceĭaşĭ marturĭ oculari aĭ misterelor dumneḍeeştĭ şi predicatorĭ aĭ luĭ Dumneḍeŭ aŭ rěspândit în dînsele cuvêntul Evangheliei».

Aceste sînt tóte istorisirile bizantine şi georgiene, întemeiéte, cum am věḍut, pe tradiţiile popórelor din Sciţia şi celelalte laturĭ ale Măreĭ negre, despre Ap. Andreĭ, soţiĭ de călătorie apostolică, învěţăceiĭ luĭ şi întâĭele persóne ĭerarhice din Bisericele, întemeiéte de Sfîntul Ap. Andreĭ.

[25]) Patrol. graec. ed. Migne T. CV. pag. 64—65. D. Vasilievski în opera citată arată şi asěměnările dintre cuvêntarea luĭ Nikita şi cărţile apocrife.

[26]) Vedĭ paralele dintre istoria luĭ Calist şi cărţile apocrife în opera D. Vasilievski.

[27]) D. Vasilievski (Ж. М. нр. Пр. 1875 Dekemvrie) a dovedit fórte bine, că acéstă scrisóre a fost adresată luĭ Vsevolod, care se afla în rudire cu Duca, căcĭ dăduse pe fiică-sa în însoţire frateluĭ luĭ Duca.

Tot aicĭ am maĭ vĕḑut popórele şi locurile, pe unde cuvêntul luĭ D-ḑeŭ a fost răspândit în vécul întăiŭ al creştinătăţeĭ de către acelaşĭ Apostol şi soţiĭ luĭ de predică, precum şi formele vieţeĭ creştine primitive. In sfêrşit am arătat, cum pe calea literară a fost duse, séu maĭ drept confirmate în Rusia cea depărtată tradiţiunile despre St. Andreĭ.

Ar urma, dupre planul prestabilit, să trecem la tradiţiunile şi practicele religióse româneştĭ despre Sf. Andreĭ, dar noĭ facem aicĭ maĭ 'nainte şi predica St. Petru. séŭ creştinismul prin Sf. Ap. Petru, şi apoĭ vom trece la partea tradiţională a acesteĭ materiĭ, séŭ tradiţiile despre Sfântul Andreĭ şi Petru, purtate de Românĭ în cemparaţie cu asemenea tradiţiĭ ale popórelor slavice.

VIAȚA, ACTIVITATEA ȘI SCRIERILE P. S. FILARET SCRIBAN

Din punct de vedere

RELIGIOS, MORAL ȘI LITERAR.

Fiind-că discursurile Preasf. Sale, pronunțate la diferite ocasiĭ și solemnitățĭ oficiale, nu sînt publicate, dar ni s'aŭ conservat în originale, așa cum aŭ ĭeșit din condeĭul seŭ, pentru a pune pe cetitor în stare de a judeca singur asupra aptitudineĭ sale oratorice, daŭ publicitățeĭ acum numaĭ câte-va bucățĭ, ce ni s'aŭ părut maĭ însemnate și ca oratorie și ca cunoștințĭ istorice pentru acel timp. Prea Sânția Sa, știm că a fost profesor de Ritorica și limba Română în Academia Mihaileană la Iașĭ [1]).

Preasf. Filaret Scriban pe lângă că era erudit, versat în multe cunoștințĭ omeneștĭ, apoĭ era special în Theologie, Literatură și Drept; după cum am vĕḑut în Biografia sa. Cunoștea cu deplinătate limba francesă, rusă cu tóte dialectele eĭ, cetea cu ușurință latina și greaca clasică, ba și cea vorbitóre, apoĭ avea cunoștințĭ suficiente de ebraică și germană. Cunoștința acestor limbĭ îĭ procura materialurĭ

[1]) Veḑĭ Serbarea școlară din Iașĭ, în care sunt publicate discursurĭ de ale Preasf. Sale, pe când era încă școlar.

de ajuns spre a'şĭ înavuţi mintea cu ştiinţa timpuluĭ. Dar în cea ce s'a distins la ocasiunĭ pe scena lumeĭ a fost şi oratoria. Mĕ voiŭ mărgini a dovedi acum numaĭ talentul seŭ oratoric şi că era dotat cu o imaginaţie rară în acéstă artă. Discursurile sale sînt marea majoritate bisericeştĭ, şi pot servi ca modelurĭ tinerimeĭ nóstre, care trebue să se ocupe în special cu Retorica Amvonuluĭ. Incă din timpul şcolărieĭ sale ĭ-a plăcut acéstă artă, aşa de la 1830 — 37, cand a terminat cursul a rostit ca student la diferite ocasiunĭ atât cuvinte funebre cât şi onomastice. Dupĕ ce a fost numit profesor de Retorică, apoĭ s'a ocupat în special cu acéstă artă.

Incep a estrage bucăţĭ din discursurile sale numaĭ de la 1843, dupĕ ce se întórce din Rusia şi este numit Rector al Seminariuluĭ Veniamin. Iată un exord model în cuvêntul seŭ despre necesitatea religieĭ în Stat: „... In adevĕr, religia este necesară atât celor maĭ înalte ştiinţĭ, cât şi celor maĭ de jos. Armoniósa curgere a Universuluĭ strigă în audul popórelor şi arată strînsa unire şi neschimbata lege. Plantele sĕ pare că tóte ascultă de comanda Sóreluĭ, stelele staŭ tóte sub guvernarea Luneĭ, nóptea nu apucă locul dileĭ. Deşi omul a prins şi a legat focul pe pămênt, totuşĭ el îndată ce se desface prin cenuşă, aleargă şi să uneşte cu focul din centru,—cu Sórele. Apele cu repejune lasă cristalicile izvóre şi fug spre a se uni cu Oceanul; paserile ceriuluĭ, avênd cârdurile lor, nu pismuesc sórta târâtórelor; leiĭ, precum şi tigriĭ, aŭ turmele lor, dobitócele cele neputincĭóse să adună împrejurul omuluĭ şi 'şĭ fac un centru, cătră care se ţintească. Numaĭ singur omul, acest ambiţios şi îngâmfat atom, acest bulgăr însufleţit, a voit şi póte că şi doreşte a fiinţa, fără a avea o vecĭnică legătură cu Făcĕtorul şi cu ceĭ de aseminea; el numaĭ voeşte a se arăta strĕin şi de însăşĭ patrioţiĭ sĕĭ; el numaĭ căpătând în dar pămêntul se încearcă să răpească de la Ziditor cerul! Omul numaĭ voi să treacă fără scop şi fără centru, fără unire, fără lege, fără Religie! El numaĭ voi să trăească singur,

desbinat de Ziditor şi de tóte făpturile. Pe el îl strigă Adame unde eştî? Şi el sĕ ascunde! Caine unde este fratele tĕŭ? Aŭ dóră eŭ sunt păzitorul frateluĭ meŭ?.... El voeşte a fi desbinat, când tóte sunt unite! De şi în natura luĭ aŭ rĕmas o semênţă de acea unire, şi amor universal, ce trebue să lege pe fapturĭ cu Făcĕtorul, însă vaĭ! El o întrebuinţază nu spre unire şi întregime, ci spre desbinare şi disfrănare! Tigriĭ nicĭ odată nu să adună în turme spre a vărsa şi bea maĭ cu înlesnire sîngele fraţilor lor, leiĭ nicĭ odată nu bat resboĭ în contra leilor, lupiĭ nicĭ odinióră nu avură Atiliĭ şi Cincischaniĭ lor, viperile nicĭ odinióră nu întrebuinţează veninul lor pentru neamul lor, şărpiĭ nicĭ odinióră nu să adună spre a vĕrsa veninul lor asupra semenilor lor pentru a-ĭ învenina; ci de a face din aceste materiĭ vătămătóre un ce preţios. Omul numaĭ să adună cu om pentru a năvăli asupra omuluĭ. Frate cu frate pentru a bea sângele frateluĭ!.... Pe faţa luĭ nu citeştĭ alt ceva de cât crime şi fără de legĭ..... Omul pare că pentru acésta să naşte ca să spurce pămêntul cu fără de legile sale, să cerce tot felul de ticăloşiĭ, ce pot fiinţa; ş'apoĭ dupĕ o scurtă: viaţă plină de nenorocirĭ, a muri în mijlocul patimilor şi a suferinţilor......“ Acest discurs este un model de profundă cugetare asupra natureĭ corupte a omuluĭ, considerat din respectul religios, este maĭ mult un apolog Creştin.

La 1844, pronunţă un discurs funebru la mórtea întâiuluĭ profesor din Seminariul Veniamin, Paharnicul E nachi. Este interesat din punctul de vedere al Istoriculuĭ Şcóleĭ acelia. Iată ce ḑice autorul în nararea sa: „....Vorbind astă-ḑĭ despre viaţa reposatuluĭ trebue a face o nepărtinitóre privire asupra trecutelor sórte a vieĭ Domnuluĭ unde ne aflam...... Duhul veaculuĭ al XIX-lea cerù o nouă civilisaţie şi renaştere acesteĭ Ţĕrĭ, de şi Carpaţiĭ se'mprotiviră şi póte să împrotivesc încă de a strĕbate raza luminăreĭ între locuitorĭ..... Pe la începutul acestuĭ secol trecênd rĕposatul din Transilvania în acéstă ţară, fu orânduit dea-deschide întâĭaşĭ dată acéstă şcólă, în care noĭ ne aflăm

astă-ḑĭ şi care de nu pentru a se rivalisa cu învĕţăturile greceştĭ, ce atuncĭ înflorea în acéstă ţară, apoĭ cu atâta maĭ vêrtos întemeĭerea eĭ fu maĭ mult numaĭ ca să aĭbă nume de şcólă, ĭar nu pentru ca din ea să se pótă produce barbaţĭ pentru Biserică, precum urmarea aŭ dovedit... Rĕposatul sĕ lupta pe de-oparte cu grecismul, ĭar pe de alta cu nechibzuita menire a şcóleĭ luĭ încredinţate!...... Invĕţătura căpătată aicea nu se preţuĭa, ci maĭ vêrtos sĕ prigonea! Maĭ degrabă se înainta cine-va în slujbele şi deregătoriile preoţeştĭ, da á a fost slugă la cine-va câţĭ-va anĭ, de cât aceĭ ce s'aŭ jertfit tótă tinereţa şi sănătatea la învĕţătură! Hatărul şi înteresul fácea maĭ mult de cât învĕţătura şi vrednicia. Acum întrebaţi-mĕ, de ce rĕposatul în curgere de 40 de anĭ n'a avut acea norocire ca să facă măcar patru preoţĭ aseminea luĭ? Pentru că învĕţătura Bisericeĭ s'a prigonit şi să prigoneşte, pentru că viclenia şi linguşirea apucă lucrurile, ĭar învĕţătura şi vrednicia ruşinóse fiind, nu să pot înjosi de a apuca lucrurile, tărînduse pre pămênt ca un şarpe viclean înaintea unora şi a altora..... A fost o vreme când ceĭ marĭ prin acésta alegea pe profesorĭ, care este maĭ învĕţat, şi cuĭ prin urmare să'ĭ dea protimisis, iĭ punea la ceartă şi la sfadă înaintea lor, şi care avea noroc de biruĭa cu gura, acela rĕmânea de învĕţat şi să primea ca învĕţat de către toţĭ cu mare cinste. Câte de aseminea vrednice de rîs cercărĭ nu aŭ silit pe reposatul de a se retrage de câte-va orĭ din acéstă şcólă! Şi apoĭ numaĭ vinea, arătând viclenia şi nebunia prigonitorilor, ĭar Stĕpânirea îl cerea înapoĭ. Dupĕ acest period al Seminarieĭ şi al reposatuluĭ, ce să póte numi *vrednic de rîs*, urmă altul şi maĭ primejdios şi acésta să póte numi periodul *vrednic de plâns*. Maĭ înainte să alegea profesoriĭ puindu-ĭ la sfadă, ĭar apoĭ începu a se alege puindu-ĭ la intrigĭ....“

In alt discurs la înmormêntarea Logof. Dimitrie Sturdza, fiind faţă şi Domnul. Ĭată cum argumenta importanţa credinţeĭ, speranţeĭ şi a amóreĭ, de care virtuţĭ creştine des-

brăcat cine-va nu să maĭ póte numi nicĭ creştin, nicĭ cu vrednicie om cult: „..... Răpiţĭ de la filosofi credinţa într'un principiu maĭ mult şi maĭ de pre urmă a lumeĭ aceştia, ce nu se póte cuprinde cu mintea, ci numaĭ a se crede, şi atuncĭ tótă filosofia luĭ aŭ rĕmas fără de temeiŭ. Rapiţĭ de la Fisic ideia unuĭ vrednic şi obştesc Ḑiditor al totuluĭ şi atuncĭ tótă ştiinţa luĭ să sfarămă de la sine şi cade! Răpiţĭ de la Astronom ideia unuĭ obştesc şi nesmintit mişcător al planetelor şi atuncea el numaĭ are ce căuta pe bolta cerească; Răpiţĭ de la Istoric ideia de o Pronie, care cărmueşte sórtele popórelor, şi atuncĭ tótă istoria luĭ nu va fi de cât un aglomerat de răsipiturĭ a tronurilor şi a împĕrăţiilor, arătător, că popórele nu fiinţază pentru alt ceva pe pămênt de cât pentru a se înălţa unele asupra altora şi a se sfărămà unele pe altele. De aseminea răpiţĭ de la legislatorĭ ideia dragosteĭ şi atuncĭ tóte legile lor nu vor fi altă de cât o codică de Comerţ Răpiţĭ în sfârşit de la Moralist, orĭ de la orĭ ce om îmbunătăţit, ideia nădejdeĭ vieţeĭ de vecĭ, şi atuncĭ el murind va ḑice că în zadar ĭ-aŭ fost faptele cele bune, ce l'aŭ costisit în viaţă multe suspinurĭ"!

Şi conchide ca fără aceste treĭ virtuţĭ theologice, omul n'are drept a maĭ spera la Cerĭŭ!

La 1846, Domnul Mihail Sturza ĭea sarcina de a face o panahidă reposatuluĭ Mitropolit Veniamin, a căruĭa discipul este şi Preasf. Sa. In exordiul vehement al acestuĭ discurs care'ĭ plin de simpatie şi recunoştinţă către părintele sĕŭ spiritual, declară lipsa oratorieĭ sale de a-ĭ enumera şi a-precia faptele măreţe ale acestuĭ mecenat ale ştiinţelor, ale acestuĭ mare părinte al Bisericeĭ Române! Apoĭ îl descrie ca bărbat al Bisericeĭ şi al Patrieĭ!

Iată ce ḑice: „...... Spre a cunóşte maĭ bine pe acest strălucit păstor al Bisericeĭ trebue să întórcem privirile către epoca suireĭ luĭ pe scaunul Arhipăstoresc al Moldoveĭ. Cu începutul veaculuĭ al XIX-lea să arată în fruntea acesteĭ ţĕrĭ şi merge tot-déuna înaintea turmeĭ sale, ca un

păstor prevĕḑĕtor, a căruĭa glas îl înţĕlegea oile şi mergea după dênsul, în fruntea adunărilor şi a sfaturilor boerilor să vedea ca un Patriarh al vechimeĭ şi înfâţoşarea luĭ comanda socotinţele obşteştĭ!... Să respundă orĭ-cine, ce avere a avut maĭ scumpă reposatul de cât turma sa? Istoria ni dovedeşte că adesea ş'aŭ espus onorurile şi chĭar vĭaţa pentru ţara sa!..... Şi ce ḑic eŭ, însuşĭ neamurile străine şi cele de altă lege îl plâng şi i se închină!... El a cunoscut în Clerul Moldoveĭ două pricinĭ vĕtămătóre: 1) Că orbĭ pe orbĭ nu putea povăţui. 2) Că un cler depărtat de la grijile cele sufleteştĭ şi acufundat numaĭ în grijile materiale face în sfêrşit a sluji maĭ mult luĭ Mamona de cât luĭ Dumneḑeŭ.... A început a pune cartea în mâna cleruluĭ şi a-ĭ da de lucru întru cetirea cărţilor folositóre, singura ocupaţie ce trebue a avea Clerul. A înfiinţat cea întâĭ Seminarie în Moldova, care şi până astă-ḑĭ pórtă numele sĕŭ, şi care şcólă de s'ar fi înbrăţişat de alţiĭ, după dorinţa luĭ, astăḑĭ Moldova ar avea un cler cel întâĭ în Rĕsărit. Dar puind cartea în mâna cleruluĭ tot odată şi el singur n'o lepada din mână. Bibliotecele şi Bisericile nu numaĭ a Patrieĭ ci şi a altor ţĕrı megieşite, sunt pline de aseminea monumente, care vor vecĭnici tot-déuna amintirea sa din veac în veac..." Şi maĭ la vale ḑice: „Şi podóba Bisericeĭ din afară n'au rĕmas maĭ jos. Era destul de a-l privi pe elîn Biserică şi a se pătrunde cine-va de evlavie.... In epoca luĭ se vĕd Bisericile şi Monastirile împodobindu-se cu cuvenita lor buna-cuviinţă şi preoţiĭ şi Arhiereiĭ altor ţĕrĭ venea înadins spre a se minuna de podóba orănduelelor luĭ, precum în vechime Impĕrăteasa de Sava veni spre a se minuna de strălucirea luĭ Solomon. Dar ce este maĭ mult că nu numaĭ să sili a împodobi Biserica cu podóbe materiale şi ne'nsufleţite; a împrăştiat în tóte ţĕrile pe uceniciĭ luĭ spre a culege şi a aduce pe Altarul Patrieĭ şi a Bisericeĭ prinosurile sale. Grecia, Athena, Italia, Roma, Germania şi Rosia aŭ fost cutrierate de apostoliĭ sĕı. Pare că'mı aduc aminte, şi cine nu'şĭ a-

duce aminte de un Genadie Roset Slătineanu, bărbat puternic în cuvênt și în faptă. înaintea luĭ Dumnedeŭ și înaintea ómenilor, de un Isaia Socoleanul, de un Sofronie Cetățianul, cu care să desfăta ascultându-l predicând. Și ce mě duc eŭ cu privirea așa departe? Să întórcem privirea chĭar acum în timpurile nóstre. Nu trebue óre a se făli Patria cu Ucenicii sěĭ de față? Cu Preasf. Episcop al Bis. Chir Veniamin Rosset, care împreună cu numele 'ĭ moștenește și chemarea, cu harnicii Asecheștĭ, cariĭ aŭ fost ceĭ maĭ bravĭ ostașĭ a reformăreĭ Moldoveĭ, cu un neobosit în literatură P. Seulescu și alțĭ mulțĭ, parte Bisericeștĭ parte politiceștĭ, pe care nu ne maĭ ajunge vremea aĭ numera pe toțĭ. Și chĭar acest pěcătos ce vě rostește aceste slabe cuvinte, nu este óre a luĭ făptura și a luĭ zidire? O! Mulțemescu-țĭ Dómne că m-aĭ învrednicit a věrsa o lacrimă pe mormêntul făcětoruluĭ meŭ de bine și a Bisericeĭ!...

Ce atârnă de milostivirile ce trebue a caracterisa pe un păstor al Bisericeĭ, destul este a mărturisi adevěrul și a dice: Că în mijlocul veaculuĭ Nostru, acest cărmuitor al Bisericeĭ să dusă din Mitropolie cu banĭ luațĭ de pomană de la un boĭer al Patrieĭ; ĭar în Slatina murind să află numaĭ treĭ monede, tot capitalul luĭ. Aicea, și nevrând 'mĭ vin înainte cuvintele Scriptureĭ ce dice: „*Iată cum muri bărbatul care mântui pe poporul luĭ Israil*“. Plângețĭ sěracilor, plângețĭ věduvilor și orfanilor, plângețĭ împreună cu mine cunoscuților și necunoscuților, plângețĭ Ritorĭ și Filosofĭ, ca Mecenatul vostru a murit, plângĭ și tu întreagă Patrie, maĭ vêrtos când vedĭ că cea întâĭ lacrimă o varsă însușĭ Domnitorul și Părintele těŭ!... Mare 'l am vědut în Biserică mare 'l vom vedea și în Stat. Mare în resboĭ și în pace: în resboĭ: la porțile curților Domneștĭ, râdicat pe mânele noroduluĭ, în vremea uneĭ turburărĭ a Capitalieĭ, comândând liniștea și dragostea în mijlocul turburătorilor turbațĭ de patimĭ. Viteaz în Treĭsfetițele, încingênd cu sabie pe Ipsilant și blagoslovind armele creștinilor, clătirea aceleĭ Epocĭ de și mică, era însă să-ĭ cos-

tiséscă viaţa, dar apoĭ acea primejdie a norocit pe Moldova; căcĭ Auguştiĭ Monarhĭ în a lor înaltă milă şi înţelepcĭune, vĕḑênd nevinovăţia Moldovenilor, ĭ-aŭ scăpat de sub stĕpânirea Domnitorilor strĕinĭ, hărăzuindu-ne ĭarăşĭ dreptul de a avea Domnitor din sângele fraţilor noştri....“

La 1846, pronunţând un discurs ĭarăşĭ funebru la mormêntul luĭ Ioan Neculcea, ĭată ce ḑice în nararea sa: „Cine va crede că înălţindu-se mărirea, creşte şi fericirea? Când din protivă grijile să îndoesc, datoriile cuviinţeĭ şi a slujbeĭ să înḑăcesc şi ispitele fortunelor să insutesc? Cu cât copacĭul creşte la loc maĭ înalt, cu atât şi maĭ înalte vênturĭ 'l clătesc. Lipseşte săraculuĭ pânea? Ceĭ marĭ trebue să ştie ca să ĭ-o deĭe; suspină obijduitul? Ceĭ marĭ trebue s'audă chĭar de ar fi surḑĭ; ofteză poporul cel impilat de povóra boerescurilor celor îndoite? Ceĭ marĭ trebue s'audă şi chĭar de ar fi departe de el. Să necinsteşte numele luĭ Dumneḑeŭ între ómenĭ? Ceĭ marĭ trebue să jelească că şi a lor mâne va fi batjocorit, pentru că eĭ nu se cinstesc de popórĕ, de cât numaĭ pentru că sunt puşĭ de la D-ḑeŭ stĕpânĭ şi maĭ marĭ. Să varsă lacrimile vĕduvilor şi orfanilor? Ceĭ marĭ trebue să audă, pentru că sunt în locul luĭ Dumneḑeŭ, părinţĭ obşteştĭ aĭ nenorocirilor. Părinţĭ să numeaŭ maĭ înainte ceĭ maĭ marĭ aĭ neamuluĭ nostru, nu ştiŭ cum s'a perdut acéstă numire, nu ştiŭ cine l'aŭ alungat dintre noĭ? Mărirea şi slava deşartă!...“

Cu ocasia Ungeriĭ şi Intronarea Domnuluĭ Gr. Ghica la 1849. ţinênd un discurs, care este un cap de operă, espune fórte viŭ starea miserabilă şi pĕcătósă a tuturor instituţiunelor ţĕreĭ; aicea oratorul îşĭ arată pe deplin curajul seŭ, demonstrând, că dacă nu ne organisăm, disoluţia socială e declarată. Iată ce ḑice despre starea Cleruluĭ: „...... Clerul, aceştĭ moştenitorĭ a luĭ Iisus Christos, meniţĭ spre a păstra legătura între Dumneḑeŭ şi omenire prin ḑidirea moraluluĭ, şi a fapteĭ bune, este desfrănat şi stricat! Să cere a fi lumina a lumeĭ şi sare a pămêntuluĭ; apoĭ dacă lumina va fi întunerec, apoĭ întunericul cât va fi? Şi

dacă saiea se va înpuţi cu ce să va sara? Adevĕrat, că noĭ am început a ne regularisi Clerul, dar cum? Luându'ĭ partea materială! Şi nedându'ĭ pe cea spirituală...... S'apoĭ argumentează: „...... Maĭ departe am regulat învĕţăturile Clerului, dar cum? Ca să se facă cine-va preot de ţară, cerem atestat de învețăturĭ; ĭar când se face un Arhimandrit saŭ un Arhiereŭ, nu să cere un asemenea atestat, póte fi ceva maĭ pe dos de cât acéstă disposiţie? Şi nu meneşte ea óre o catastrofa vĕtămătóre? Ce ar ajunge de pildă o armată, când soldaţiĭ ar şti comanda, ĭar oficeriĭ ba?“ Despre finance ḑice: „...... Financele sunt nervele Statuluĭ.... Ş'apoĭ maĭ la vale: „Nervul trebue a fi nerv, ĭar nu lipitóre! „Administraţia şi poliţia sunt două Quardiĭ a fericireĭ publice, dar dacă aceste două Quardiĭ menite de a apara pe ceĭ maĭ slabĭ de impilarea celor maĭ marı, ele din protivă sa unesc cu un puţin numĕr din ceĭ maĭ tarĭ, pentru a impila pe ceĭ maĭ slabĭ, ce numire pot lua atuncĭ?......“ In modul acesta trece în revistă tóte autorităţile şi instituţiunile ţĕreĭ şi le arată defectele lor. Aşa în cât a dovedit că ţara, rĕmasă dupĕ Mihaĭ Sturdza, ajunse la sapă de lemn.

.La 1855, Domnul Gr. Ghica înfiinţaza (Institutul) Ospiciul de bĕtrânĭ de la Galata, când rosteşte discursul, care'ĭ tip de oratorie ecclesiastică, şi un *non plus ultra,* plin de erudiţiune şi moralitate socială. Tema acestuĭ cuvênt este pericopa din Matheiu, relativă la a doŭa judecată. Iată ce ḑice între altele în exord: „..... Eŭ mĕ uĭmesc şi mĕ minunez astăḑĭ maı mult de chipul şi cursul acesteĭ judecăţĭ, de cât s'o critic, şi las necredincĭoşilor şi nelegĭuiţilor ocupaţia de a se îndeletnici cu întrebarea despre neaparata trebuinţă a uneĭ judecăţĭ de a tótă lumea; căcĭ fireşte ocupaţia cea maĭ plăcută a criminalistuluĭ ar fi tot-déuna aceea de a se măguli şi înteletnici cu ideile şi socotinţa, că nu fiinţază nicairĭ vre-un criminal pentru dênsul?“ Dupĕ ce arată că trebue să dea socoteală omul de faptele sale, şi dupĕ ce enumeră causele ce pot scăpa de Gehena,

apoĭ ḑice ĭarășĭ: „..... El (Iisus Christos) nu întreabă aicea, unde sunt nelegĭuițiĭ, ce l'a restignit și aceĭa carii prin faptele lor 'l batjocoresc până astă ḑi? El nu întreabă unde sunt aceĭ ce s'aŭ bătut joc de legea luĭ, unde sunt furiĭ, hoțiĭ, curvariĭ, precurvariĭ, ucigătoriĭ, clevititoriĭ, mincinoșiĭ, patricidiĭ și fratricidiĭ? El nu întreabă unde sunt demagogiĭ ce aŭ amăgit popórële spre a se folosi de slăbăcĭunele lor? Unde sunt cuceritoriĭ ce aŭ resturnat împĕrățiĭ și națiĭ întregĭ? Unde sunt judecătoriĭ ceĭ mituițĭ? Unde sunt preoțiĭ și călugăriĭ ceĭ nevrednicĭ? Și ĭarășĭ din contra: Unde sunt propoveduitoriĭ legeĭ tale? Unde sunt cuvioșiĭ, înfrănațiĭ, drepțiĭ, luminătoriĭ și renăscĕtoriĭ popórĕlor?...... El întreabă numaĭ unde sunt aceĭ ce aŭ miluit pe frațiĭ luĭ săracĭ.....? Dați-mĭ dar buna-voință și ascultare fraților, ca să mĕ esplic asupra acestuĭ obiect, la acéstă strălucită și neurmată până acum solemnitate în Patria nóstră..., Mi să pare că aud glasul unuĭa ce strigă: Lex anima reipublicae; ĭar eŭ strig din contra: Legile nu sunt de cât mașina orĭ organismul, dar mila este sufl tul Statuluĭ, și voiŭ dovedi, dați-mĭ voe să mĕ esplic". In fine nu știŭ ce să las și ce să estrag din acest discurs model Iată un pasagiŭ sublim: „...... Societatea are dar invaliḑiĭ sĕĭ budgetarĭ. Este acum întrebarea: Invaliḑiĭ societățeĭ nóstre sunt eĭ numaĭ invaliḑiĭ Statuluĭ, saŭ maĭ mult a proprietarilor particularĭ? Mulțimele acele de nistitute de rachiŭ, acele academiĭ de corupție de prin sate, care maĭ nimerit putea fi înlocuite prin diferite așeḑeminte de industrie și comerț, care în loc de corupție ar fi înflorit și pus artele și comerciul în mâna poporuluĭ nostru, pentru a nu deveni subalterniĭ Evreilor;... căcĭ ce este o nație fără arte și fără comerț?...." Descriind reformele și instituțiile fundate de acest bun și blajin Domn, ĭată ce ḑice: Cunóștețĭ singurĭ, fraților, și cred că sunteți încredințațĭ, că acestea nu sunt numaĭ niște laude deșerte, ce a'șĭ voi eŭ de la sine-mĭ a le face bunuluĭ nostru Domnitor, Chiriarhuluĭ și Ministruluĭ seŭ; cunóștețĭ isngurĭ și întregul public o

ştie, că rostul meŭ, în timp de 15 anĭ aĭ propoveduireĭ mele de pe amvónele Bisericeĭ Patrieĭ, nicĭ odată n'aŭ măgulit deşertăcĭunea, ci tot-déuna au combătut'o! Cunóşteţĭ şi mărturisiţĭ singurĭ cine aŭ intemeet cea întăĭ Monastire a naţiei nóstre în Sf. Munte? Cine a făcut cel întăĭ institut de orfanotrofie, nu din prisosul ci din tot avutul seŭ, lăsându-şĭ numerósa sa familie maĭ lipsită de cât mulţĭ dintre boeriĭ patrioţĭ? Cine a dat legĭuirea acea uşurătóre pentru lucru a boerescululuĭ? De a căria folositóre disposiţie să abusază? Cine a dat legĭuirea din 1851 pentru emulaţia şi luminarea Cleruluĭ, care de atuncĭ simţeşte un progres măntuitor? Cine a stăruit de a se face Seminariul de la Huşĭ pentru preoţĭ şi în Monastirea Neamţuluĭ pentru monahĭ, cariĭ trebue a fi păstorĭ şi lumina ţĕreĭ? Cine ş'aŭ adus aminte de ceĭ osîndiţĭ ca să numaĭ vadă lumina ḑileĭ şi alte îmbunătăţirĭ publice? Cine în sfêrşit întemeează astăḑĭ şi acest Ospiciŭ pentru săraciĭ neputincĭoşĭ în nişte împrejurărĭ, când chĭar Statul are maĭ multe nevoĭ de cât particulariĭ? Cine arată milă către locuitoriĭ ţĕreĭ, pe cariĭ mulţĭ adevĕraţĭ patrioţĭ 'ĭ impilează?..... Cine este adevĕrat creştin şi patriot bun va pĕcatui greŭ înaintea luĭ Dumneḑeŭ şi a Naţieĭ, dacă nu va imita pe Domnitorul seŭ!....

Tĕrmin cu citatele din discursurile sale. De mare valóre istorică şi literară sînt şi alte discursurĭ, ca de la mormêntul luĭ Ştefan cel Mare pronunţat la Putna, şi la mórtea luĭ Gh. Asachi. Cel întăĭ conţine cugetărĭ profunde de politică românească nefăţarnică şi desinteresată.—Alianţa Românilor cu popórele Orientale — necesitatea confederaţieĭ balcanice etc.

Geniul oratoric, care predominează în tóte discursurile Preasf. Filaret Scriban, este acel al oratorieĭ Bisericeştĭ. Ar fi de dorit să se imprime aceste discursurĭ, pentru că multe din ele cuprind istorisirĭ despre lucrurĭ contimporane, pe lângă însemnătatea lor teologică şi oratorică.

Acesta-ĭ Preasf. Filaret Scriban descris dupĕ monumentele literare ce ni-a rĕmas dupĕ mórtea sa, cum şi dupĕ

câte am știut singur și am vědut. Dacă alții cunosc póte maĭ mult despre rěposatul Arhiereŭ Filaret Scriban, îĭ rog să creadă, că eŭ nu intenționat am omis ceva, ci din necunoștință

Noĭ ómeniĭ Bisericeștĭ aĭ Romanieĭ sîntem datorĭ, să purtăm perpetuu Preasf. Filaret Scriban o amintire de recunoștință pentru cât a lucrat pentru Biserică și Patrie. *Dulce și plăcut este pentru viitorul unuĭ popor a'șĭ sacrifica cetățeniĭ tótă viața lor lucrând pentru Biserică și Patrie dupre cum a făcut Preasfințitul Filaret Scriban!* [1]).

C. E.

[1]) Tóte manuscriptele originale și tóte hârtiile ce le posed autografe saŭ copiĭ rěmase după Preasf. Filaret Scriban le voiŭ depune curând în Biblioteca Academieĭ nóstre Române, spre a se conserva pentru posteritate.

MATERIAL PENTRU DREPTUL BISERICESC ORIENTAL.

Nomocanonul luĭ Neofet Cavsocalivitul.

Urmare. Ved Biserica Ortodoxa, No. 7).

XV). Dupĕ cercetărĭ îndelungate asupra acesteĭ lucrarĭ, pe care o numesc Nomocanonul luı Neofet Cavsocalivitul, am constatat că autorul acestuĭ manuscript, de o valóre rară şi de o mărime inspăımântătóre, este fostul profesor al şcóleĭ, orĭ Academieĭ greceştĭ din Sf. Sava. Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης. Iată proba: In un tratat: Ὑπὲρ τῆς ἀεῖ Παρθένου Θεοτόκου κατὰ λούθηροκαλβίνων (Pentru pururea Fecĭóră, Născĕtóre de D-ḑeŭ în contra Calvinilor), care tratat este înterpus la fila 262 a Manuscriptuluı, ci esc la fine: Ταῦτα μοι γέγραπται, λουθήρου τινὸς κατοικίαν οἰκουντι, κ τὰ την της Τρανσιλβανιας Στεφ νοπολιν, τὸ κοινὸς λεγομενον Μπρουσσὸβ, ἔνθα μὲ πανδημεῖ ἀπὸ της των Δακῶν (εν ἧ απο τοῦ Ἄθω διὰ τῆς Χίου ἐνδημήσας, μετὰ τὴν προστασίαν της ἐν τῷ Βατοπεδιω νεοπαγοῦς μεν, ἀρτιθαλοῦς δε σχολης, τὸ ἐμὸν υπόμνημα εἰς τὸ δ. τῆς γραμματικης Θεοδωρου τοῦ Γαζη τυποις ἐξεδωκα) ὁ τῶν Ῥωσσων πρὸς τοὺς αισχίστως ἡττηθέντας Ἀγαρινοὺς ἑπταετῆς πολεμος, μετανάστην εξ ετίαν ηδη ολην πεποίηκεν.... „Acestea le-am scris când locuĭam ın casa unuĭ luteran în Ştefanopolul Transilvanieĭ, ce să numeşte îndecomun Braşov. Unde m'am refugiat

cu totul din (ţara) Dacilor (în care de la Atos prin Hiŭ m'am dus, cu sprijinul de la Vatoped a şcólei de curând instituită şi curând suspendată şi am editat comentariul meŭ la cartea IV-a a gramaticeĭ luĭ Teodor Gazi), fiind resboĭul de şapte anĭ al Ruşilor contra Turcilor cu ruşine învinşĭ, şi m'a făcut pribeag timp de şase anĭ deja în totul". Din acest text să constată: Că autorul a fost profesor la şcóla de Teologie din Sântul Munte, înfiinţată lângă Monastirea Vatopeduluĭ, dar care şcólă curând s'a desfiinţat. Când am visitat Sf. Munte am vědut numaĭ urmele temeliilor acesteĭ şcolĭ, pe un pisc de munte spre rĕsărit de la Monastire, şi în care şcólă a fost profesor şi Neofet Cavsocalivitul. Apoĭ să ştie că editorul comentariilor la gramatica luĭ T. Gazi este Cavsocalivitul, de asemenea ca în timpul acesta a fost şi resboĭul între Turcĭ şi Ruşĭ [1]. Pe manuscript nu este nicĭ o subsemnare din partea autoruluĭ, cu tóte că este autograf. Acest Nomocanon este o lucrare uriaşă, aşa cum n'am maĭ întâlnit, nicĭ vědut până acum. Tot manuscriptul dovedeşte o vastă erudiţiune din partea autoruluĭ, care se probează prin decimĭ de citaţiunĭ din St. Scriptură, din Sf Părinţĭ, din legislaţiunea canonică şi din Basilicale, din scrierile Teologice vechĭ şi noĭ, până la începutul seculuhuĭ al XVIII. Orĭ-ce texte aduce, citéză autorul pe margine, cu cea maĭ mare minuţiositate. Dacă tratează o cestiune d. e. Botezul, apoĭ are cetitorul în resumat tot ceea ce s'a scris în Biserica Orientală de Grecĭ, desfăşură tóte controversile cu cele-l-alte riturĭ şi le combate cu tóte argumentele cunoscute păna acum, şi'şĭ dă şi el singur socotinţa sa. Manuscriptul este scris în limba veche bizantină. Formatul este folio şi numerotat numaĭ până la pagina 1,110, de aicea vre-o 300 de pagine sînt nenumerotate. Maĭ adaug că printre pagine sînt înterpuse sute de foĭ ca adausurĭ şi făşiĭ maĭ micĭ, ca corecţiunĭ posteriόre, tóte scrise de însuşĭ mâna luĭ

[1]) Vedĭ Satha, Νεοελληνική φιλολογία pag. 510.

Neofet Cavsocalivitul şi legate într'un volum. Manuscriptul este bine conservat şi lisibil. Acéstă lucrare colosală este resultatul a multe decimĭ de anĭ şi dovedeşte o dedare cu punere ne'ntreruptă la studiŭ, din partea autoruluĭ. Nu maĭ coordinarea materialuluĭ, fără a considera studiul, spăĭmântă pe un cercetător, voind a-ĭ aprecia meritul. Neofet Cavsocalivitul era dar un muncitor ne'ntrecut al epoceĭ sale, ca şi Eugeniŭ Vulgaris, cu care a fost coleg în şcóla de puţină durată din Sântul Munte Atos. Sint sigur că acéstă lucrare este cea maĭ vastă dintre tóte câte ni-a lăsat pana acestuĭ Neofet—adecă noŭ născut în Creştinism, fiind-că el era de origină evreŭ. Asupra con ţinutuluĭ acestuĭ manuscript, voiŭ da numaĭ parte din capitule spre a vedea cetitorul ce cuprinde în genere cartea şi spre a-şĭ forma o ideie despre înşirarea materialuluĭ cuprins în ea. Manuscriptul fiind de dreptul Canonic, pórtă următorul titlu; Εἰς τὴν ἐπιτομὴν τῶν ἱερῶν κανόνων. „La prescurtarea Sfintelor Canóne". Maĭ întăiŭ are o precuvêntare Προοίμιον, dupĕ care se încep canónele cu titlul Universale, καθολικοί.

Canonul I-iu din canónele generale sună aşa: Μὴ λατρεύειν τῇ κτήσει παρὰ τὸν κτήσαντα, ἀλλὰ πιστεύειν εἰς τὸν Θεόν. Καὶ μὴ νομίζειν χρυσῷ ἢ ἀργυρῷ ἢ λίθῳ ἢ χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου τὸ Θεῖον εἶναι ὅμοιον, (citat pe margină: Πρὸς Ῥωμαίους I, Ἰωάννου XIV, Πράξεις XVII).

„Nu adora creatura în locul Creatoruluĭ, ci crede în Dumnedeŭ. Şi nu cugeta că Dumnedeirea este asemenea auruluĭ, saŭ argintuluĭ, saŭ pĭetreĭ, saŭ sculptureĭ de artă şi de gândire a omuluĭ". Aicea tratează Cavsocalivitul tótă cestiunea cultuluĭ latreutic şi tóte inovările în Sânta Treime ale Papistaşilor şi Protestanţilor raţionaliştĭ, faţă de Biserica Ortodoxă şi le combate erorile lor. Tot tratatul, care póte fi socotit ca un volum aparte, este basat numaĭ pe citate. Conclusiile la care ajunge le numeşte Πορίσματα= Corolariĭ=şi în care fórte aspru mustră nătângia inovatorilor eterodoxĭ. Venind la închinarea Sf. icóne are un tratat

aparte: 'Απόδειξις καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς παλαιᾶς περὶ τῆς τω ν σεπτῶν εἰκόνων σχετικῆς προσκυνήσεως— „Dovadă şi chiar din Vechiul (Testament) despre închinarea relativă a veneratelor icóne". Apoĭ un tratat Περὶ τῆς Θεοτόκο υ— „Despre Născĕtórea de Dumnedeŭ", îndreptat maı ales în contra Calvinilor. Dupĕ acesta Ὑπὲρ τοῦ τιμίου Σταυρου κατὰ λουθηροκαλβίνων—ἐν ᾧ καὶ περὶ ψευδαγιωνύμων λειψάνων „Pentru cinstita Cruce contra lutero-calvinilor—în car (se tratézā) şi despre móştele sfinţilor mincinoşĭ". Aicea face alusie Neofet la dişiĭ sfinţĭ Lutero-Calvinĭ de către Protestanţĭ. In tratatul Περὶ τοῦ ἐμβρύου—Despre embrion—foetus-făt—în care tratează şi despre timpul când fătul primeşte sufletul în sîngĭurile mameĭ, dupĕ Ghenadie Şcolarul. De aicea continuă cu înterpretărĭ de canóne până la cesiunea εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς θείας γραφῆς La citirea Sf. Scripturiĭ", în care capitul apără citirea Sf. Scripturĭ în diferite limbĭ contra Papiştilor şi combate citirea Scriptureĭ fără a fi condus cititorul de către Sf. Părinţĭ şi tradiţie, acésta contra Protestanţilor. Aicea are un tratat pe larg. Περὶ των τοῖς ὀρθοδόξοις συνεκκλησιαζομένων 'Αρμενίων—„Despre Armeniĭ ce se conadună (în Bisericĭ) cu Ortodoxiĭ". Περὶ προορισμοῦ συναπτικώτερον— Despre predestinaţie maĭ pe scurt, contra Protestanţilor. Aicea are un tratat întreg. La finele ace tuĭ tratat are o scriere: Ὑπὲρ τῆς ἀεὶ Παρθένου Θεοτόκου κατὰ λουθηροκαλβίνων „Despre pururea Fecĭóră, Născetórea de Dumnedeu contra Lutero-calvinilor".

Acest tratat l'a scris în Transilvania, la Braşov, şi este îndreptat în contra Calvinilor din Transilvania, cariĭ nu respectaŭ sfinţiĭ şi tradiţia Ortodoxă în genere. Apoĭ urmează cu înterpretărĭ şi scholiĭ la canóne. In tratatul Περὶ χεροτονίας Despre hirotonie=,atacă puternic ınovăriile eterodoxe.

Dupĕ câte-va capitule ajunge la tratatul Περὶ διαθήκης— Despre testamente, unde aduce tótă legislaţia orientală şi occidentală, veche şi nouĕ, dupĕ care are un tratat despre Epitropiĭ ş'apoĭ încetează canónele universale orı generale

pentru toţĭ creştiniĭ. De aicea tratează canónele καινοὶ λαϊκων καὶ Κληρικῶν—Deobşte pentru laicĭ şi clericĭ—κοινοὶ κληρικῶν ἁπλῶς καὶ μονοχῶν, pentru clericĭ îndecomun şi monahĭ etc etc. Κοινοὶ ἐπισκὸπων καὶ πρεσβυτέρων—Comune Episcopilor ş' presviterilor—, ş'apoĭ are maĭ multe cestiunĭ liturgice şi ritualistice : Περὶ τῶν ἐν τῃ προθέσει τόν οἶνον ἄκρατον ἐμβαλλόντων τῷ ποτυρίῳ ἱερέων—Despre preoţiĭ cariĭ tórnă vin neamestecat în potir la proaducere—. Dupĕ acéstă cestiune, fórte pe larg tratată, are Περὶ τὸ Βάπτισμα—Despre Botez , faţă de cele-l-alte Confesiunĭ şi admiterea lor la Ortodoxism prin Mir-Ungere. Aicea încetează tratatele şi se ţine numaĭ de espunerea canónelor privitóre la Episcopĭ, presviterĭ, servitoriĭ inferiorĭ, afară din templu, despre laicĭ şi monahĭ din noŭ, despre monahĭ a parte, despre păstoriĭ (sufleteştĭ). La finele acestor canóne există un tratat: Τί ἐστὶ λατρεία καὶ τί προσκύνησις καὶ τὶ διαφέρουσι ἀλλήλων Ce este cultul latr tic şi ce închinare şi în ce se diferesc între ele—. Şi a est tratat ca şi multe altele este nenumerotat, ceea ce însémnă că a fost scris maĭ în urma şi l'a înterpus în manuscript. Dupĕ acéstă cestiune, ĭarăşĭ continuă cu canónele: Despre laicĭ în genere, despre bărbaţĭ şi femeĭ. Aci are ĭarăşĭ înterpus un tratat nenumerotat Ὅτι τὸ ἐπιοῦσι τοῖς ἀσεβέσι ἀντεπεξιέναι νόμῳ πολέμου τὸν φιλόχριστον στρατὸν, οὐχ'όπως ἀνεπιτίμητον, ἀλλὰ καὶ μαρτηρίου ἔπαινον ἀποφέρεται—„Că a se opune năvălitorilor nepioşĭ prin legea resbeluluĭ armata ĭubitóre de Christos, nu numaĭ ca-ĭ de necondemnat, ci încă i se aduce şi laudă de martir". Acest tratat laudă armatele Ruşilor când s'au luptat contra Turcilor pe timpul seŭ. Lucrarea este întocmită cu obiecţiĭ şi combaterea lor, probabil a fost provocat a face asemenea scriere. Dupĕ acésta ıar continuă despre căsĕtorie, despre bărbaţiĭ laicĭ, despre femeĭ, despre catecumenĭ, despre pruncĭ şi minorĭ, apoĭ asupra cestiuneĭ: Dacă pot laiciĭ să boteze, ĭarăşĭ tratat aparte nenumerotat. In fine există un respuns: Dacă pot creştiniĭ să'şı confeseze pĕcatele unul altuĭa şi combate pe

Protestanţi. Un alt tratat despre Biserică, despre post şi concesiunile ce se pot face Creştinilor, apoi despre preceptele evangelice, că sînt o condiţie sine qua non pentru perfecţiune, ultim despre repausul Duminicilor şi sĕrbătorilor Impĕrătĕştĭ. Aicea se termină acest voluminos manuscript.

Dupĕ cum am ḑis, el resumă în sine tot ce s'a ḑis până pe la finele Seculuĭ al XVIII-lea, când a încetat din viaţă Neofet Cavsocalivitul. Acest op este scris maĭ mult pentru a fi consultat, iar nu ca lucrare pentru a o studia cine-va, ci a se folosi de ea ca Nemocanonist orĭ judecător bisericesc. Pentru a ceti cine-va şi a studia amĕnunţit acest manuscript îĭ trebue anĭ întregĭ şi o răbdare supra-umană. De alt fel textul este visibil, şi numaĭ din causa multor adause şi corectărĭ devine pe alocurea greŭ de citit. De sigur că Orientul, înţĕleg Greciĭ, nu cunosc acéstă lucrare a luĭ Neofet Cavsocalivitul, precum nicĭ Sintagma Alfabetică a luĭ Iacob Ioanitul, cari sînt tesaure abundente de material pentru istoria Dreptuluĭ Canonic Oriental.

C. E.

Viața și scrierile mareluĭ Predicator al Bisericeĭ Ortodoxe

ILIE MINIAT.

Ilie Miniat s'a náscut la 1669 în Lixuria din Cefalonia, din părințĭ nobilĭ și cinstițĭ. Tatal sĕŭ se numia Francisc Miniat și era protopop al orașuluĭ, care aflându-se în Veneția pe la 1679 pentru afacerĭ de ale sale, a reușit să așeḑe între stipendiștiĭ șcóleĭ Flangianiane pe fiul seŭ Ilie de 10 anĭ numaĭ fiind, care din cruda luĭ vărstă avea dorința către învĕțătură și către tóte frumósele arte. Aicea educat și învĕțat Miniat a făcut curând atâtea progrese în filologia elenă și latina, în cât Epitropia Venețiană a Instrucțiuneĭ Publice recunoscêndu-ĭ capacitatea a trecut peste tinerețea vârsteı și l'a numit profesor de limba Elenă, unde a profesat treĭ anĭ cu multă reputațiune și cu mare respect din partea studenților. Ilie Miniat, dotat de la natură cu frumósa calitate de orator, a predicat cuvêntul luĭ Dumneḑeŭ în Biserica Sf. Gheorghe, spre marea mulțămire a ascultătorilor. Hirotonit Ierodiac n, a fost numit notar mitropolieı Filadelfieĭ și probabil supraveghia și tipografia luĭ Neculaĭ Saru, căcĭ ast-fel se intimpină în anul 1689, imprimând cuvêntul istoric al luĭ Gerasim Cacavella. Chemat de către compatrioțiĭ luĭ tĕnêrul predicator, a căruĭ famă era deja rĕspândită, a venit în Cefalonia, unde șépte anĭ a predat filosofia și științele enciclice. In acest restimp n'a încetat pronunțând dulcele și plăcutele luĭ didahiĭ, care ḑilnic măreaŭ și rĕspândeau renumele luĭ. Chemat apoĭ de Zachintienĭ a venit și a învĕțat timp de patru anĭ tinerimea insuleĭ, a înflăcărit și întărit în credință omenirea creștină. Chĭar și ceĭ de alt neam nu se sfiiaŭ de a arăta respect

luĭ Miniat pentru marile luĭ calităţĭ oratorice. Aşa Antonie Molin, general şi guvernator al Cercireĭ, l'a chemat şi ĭ-a încredințat educația celor doĭ nepoţı aĭ luĭ, a luı Marc Antoniu, şi Marin. Si în timpul acesteĭ ocupaţiunĭ şi a celor de maĭ înainte, când gasia timp lıber, se deda cu devotament la compunerea şi terminarea didahielor luı, pıedicând pretutindenĭ şi la orĭ-ce ocasie, maĭ ales în postul mare. Limba în care pronunța discursurile luĭ era limba gréca vulgară, şi câte odata cea italiană. Didahiele luı s'au rĕspândit curând în tóte părţile, maĭ ales între cetăţeniĭ din Corf. In Cercira, gura mareluı oıator al orıodoxieĭ pronunța cu o oratorie miraculósă şi neîntrecută sublimele şi arti ticele luĭ discursurĭ, prin care descrie religiositatea şi ĭubirea catră aprópele. Mulţimea se aduna din tóte parţile ca să asculte în profundă tăcere discursurile luĭ, pentru care comunitatea ĭ-a daruit între altele şi veniturile uneĭ monastirĭ.

Molin întru atâta a fost influențat de relaţıele luĭ Miniat, în cât a fost cu neputinţă de a se separa de el, când la 1698 chemat în Veneția, l'a luat împreuna cu el acolo; cu acésta ocasie reamintindu-şĭ de geniul predicatorial al luĭ Miniat şi de calităţile luĭ profesorale l'a numit din nou la catedra din scóla Flanginiană, dar n'a stat de cât un an în metropola democraţieĭ şi a fost nevoit sa se retragă, pentru ca cavalerul Laurentiu Soranz, numindu-se consul în Constantinopol a cerut sa i se dea Ilie Miniat ca asociat particular al consulatuluĭ.

Acĭ, în capitala imperiuluĭ turcesc, unde altă dată resunase vocea luĭ Chrisostom sub imperatoriı chreştinĭ, aci Ilie Miniat găsesce un câmp maĭ larg de activitate, spre a'şĭ arăta vrednicia luı. Predicile luı îşĭ gasĕu laude particulare, cetăţeniĭ însemnaţı, domniĭ, patriarhul, representanţiĭ diferitelor puterĭ, vorbéu ḑilnic de talentele oratorice ale luĭ Miniat. Dar geniul seŭ l'a dovedıt om consumat şi în afacerile politice ale lumeĭ, aşa ca Dimitrie Cantemir, (Νεὰ ἑλληνικὴ φιλολογία μερος I. σελ. 224, καὶ Σάθα, σελ. 395), Domnul Moldoveĭ, voind sa triméța o deputaţie catre împĕratul Austrieĭ Leopold, l'a creḑut pe el maĭ apt faţă de alţiı şi la cerut la Soranz spre a-l trımite la Viena în 1703, când Ilie Miniat primit şi cinstit ıntr'un mod special de Impĕrat, a reuşit pe deplin în misiunea sa şi s'a reîntors în Constantinopol. Venind aci patriarhul Gavriil l'a numit prin hotărâre sinodală predicator al mareı bisericĭ

şi profesor la scóla patriarhală, unde luminând tinerimea ca profesor, mişca şi auditorul numeros spre admiraţiune ca predicator. Aci în Constantinopole a stat 6 anĭ, unde şĭ-a desfăşurat tóta puterea sa oratorica. Constrâns de iubirea nestinsa de patrie şi familia luĭ, în al 7 an dimisionând din aceste funcţiunĭ de onóre eşi din Constantinopole împreună cu Carol Rutzină, ce a succedat pe consulul Soranz şi s'a dus în Cefalonia, petrecênd puţin aicea s'a dus în Cercira, chemându-se în acest timp de uniĭ şi de alţiĭ ca sa adape din noŭ poporul creştin cu apele curate ale haruluĭ Evangelieĭ. Reputaţia luĭ de om doct, pentru că ştia limba gréca, latina, ebraică, germana, francesă şi italiană, în care a pronunţat şi multe discursurı panegirice, talentul sĕŭ oratoric recunoscut de toţı contimporaniĭ luĭ, priceperea sa în afacerile politice şi viaţa luĭ riguros morală atragea privirile tuturor. Aceste calităţĭ a facut pe Angel Em guvernatorul Peloponesuluĭ sa cheme din Cercira pe Miniat ca să'l aşeḑe Mitropolit la tronul vacant al Hristianopoliei. Dar Ilie Miniat preferând să rămâe în Cercira, n'a primit propunerea, pretextand diferite motive. Venind apoı în Poloponez Francisc Grıman, Guvernatorul de atuncĭ, l'a numit cu consentımentul cetăţenilor profesor şi predıcator ın Nauplia şi Argos,, care funcţiune primindu-o a început dın nou sa deştepte tıneiimea şi să detune de pe amvon. Marcu Leonard, succesorul guvernatoruluĭ Griman împrietenindu-se cu Miniat, l'a convins în fine ca să prıméscă înaltul grad al arhieriei, şi ast-fel în 1711 a fost hirotonit Episcop de Ceınica şi Calabrıa. Inalţat la acéstă mare demnitate a avut o hiĭ neadormiţĭ şi un zel dumneḑeesc ca sa îveţe cu cuvêntul şı să dovedéscă cu fapta sublimitatea mısiunei arhiereştĭ. Scia câta respundere şĭ-a luat asupra-şĭ înaintea luĭ Dumneḑeu şi a ómenilor, avea conştiinţa tare c atât virtuţile cât şi viciile păstoriţilor sĕĭ se resfrâng asupra sa; combătea pe unele. indemna la altele cu chipul blândeţei creştine, ca un pastor bun şi nu mercenar, maı ales în metropola de la Nauplia. Ilie Miniat fiind de o constituţie d bilă, ocupat ḑi şi nópte lucrând la împlinirea cu constiinţiositate a îndatoririlor sale, ne maı putând să reziste mult tımp ocupaţiilor sale neîntrerupte, reclamate de chemarea sa, a încetat din viaţă la 1 August 1714 ın vechıle Patre. Corpul sĕu a fost transportat în patria sa Cefalonia, în mormêntul familieĭ sale,

din Biserica Sf. Nicolae din Lixuriŭ. Biografia acestuĭ mare orator a fost scrisă de Apostol Sinu, Procopiu, Meletie al Athenelor, Damod, Nerulo, Pariu. etc, ĭar dintre Românĭ de Dimitrie Cantemir și generalul Alex. Sturdza.

De la Ilie Miniat nı-a rĕmas două scrierĭ importante: 1). Piatra Scandaleĭ, tradusă și imprimată și românește de Mitropolitul Veniamin, 2): Predicile luĭ, care sînt un tesaur de oratorie, și care'sŭ traduse și imprimate și în românește. Consultă: 1). Πέτρα Σκανδάλου ἤτοι Διασάφησις τῆς ἀρχῆς καὶ ἀιτὶας τοῦ Σχίσματος των δύο 'Εκκλησιῶν ἀνατολῆς καὶ δυτικῆς, μετὰ τῶν πέντε διαφωνουσῶν διαφορων, ὑπὸ 'Ηλίου Μηνιάτη ediția din 1752, în Vratislavia, unde este imprimată la început și viața sa. II) Νέα 'Ελλὰς ἤ 'Ελληνικόν Θεάτρον ὑπὸ Γεωργίου 'Ιωάννου Ζαβίρα. 'Αθήνησι 1872 pag. 308—311. III). Νεοελληνική φιλολογία ὑπὸ 'Ανδρέου Παπαδοπούλου Βρετοῦ, Μέρος I. 'Αθήνησι, 1854, pag. 223 230. IV) Νεοελληνηκὴ φιλολογία ὑπὸ K. Ν. Σαθα, ἐν 'Αθήνησι, 1868, pag. 394—397).

Nota. Scrierea uĭ Ilie Meniat Πέτρα Σκανδάλου (Pıatra Scandeleı) pe care o posed, cu traducere latină, a fost proprietate în secululĭ trecut a luı Constantin Daponte, numit ın calugărie Chesarie. Pe copertele carțeı la început și sfârșit cetesc o serie de însemuarı, sentinți și poesiı de ale sale în grecește, și care de buna séma se conserva numaı în acest imprimat. Pentru a nu se pierde dau câte-va din cele maĭ însemnate aicea în traducere româna, maĭ ales poesia monostiha intitulata: Κωνσταντίνου Δαπόντε, τοῦ μετονομασθέντος Κεσαρειου, γνῶμαι μονόστιχαι κατὰ στιχεῖον. (A luı Constantin Daponte, ce s'a numit Chesarie, sentințĭ monostihe după alfabet). Se notam ca scrierea lor este de mâna sa proprie. Iată acésta poesie tradusa în prosa.

α. Iubește maĭ întâı pe D-ḑeŭ, apoĭ pe inimicul tĕu.
β. Observă bunurile altora, apoı greșalele tale propriı.
γ. Aĭ femee cinstește-o, nu aĭ, nu cutreera după altele.
δ. Rĕsplătește cu bine în loc de rĕu, și te veĭ arăta nobil.
ε. Consideră de maĭ rea numaı persóna ta însășĭ.
ζ. Veĭ trăi bine, dacă veĭ fugi de rĕŭ ca prapastie a ta.
η. Ḑiŭa fără rugăcĭune nicĭ odată să nu-țĭ treacă.
θ. Veĭ ajunge tron Ḑ-ḑeesc, dacă veĭ fi umilit în tóte.
ι. Să știı și să fiĭ încredințat că poțĭ și astăḑĭ să morĭ.
κ. Lingușitor nicĭ să primeștĭ să fiĭ și nicĭ tu să te facĭ.
λ Liman să fiĭ sermanilor și bucurie celor întristațĭ.
μ. Mumă și părinte orfanilor și ospitalier streinilor.

ν. Să te comunicĭ de două orĭ pe an cu necesitate.
ξ. Să te mărturiseştĭ de ḑece orĭ, încă şi maĭ adese-orĭ.
ο. Cât veĭ putea să umbli, mergĭ la Biserică.
π. Vinde din ce aĭ şi'ţĭ câştigă Impĕrăţia cerurilor.
ρ. Dispreţueşte ostenéla corpuluĭ şi'ţĭ ocupă sufletul tĕŭ.
σ. Respectă credinţa ta întreagă, până la mórtea ta.
τ. Patimile Domnuluĭ nostru Christos să le admirĭ.
υ. Cântă şi glorifică l, dacă voeştĭ să fiĭ al luĭ Christos.
φ. Teme-te şi te fereşte de El, ca de ceĭ doĭ ochĭ aĭ tĕĭ.
χ. Veseleşte-te pentru ĭubirea luĭ, măcar de aĭ ajunge şi conte.
ψ. Cântă ĭ sara, diminéţa, ḑiŭa şi fiĭ ocupat.
ω. Aceluĭa i se cuvine mărirea şi cinstea, amin, tot-déuna cu toţiĭ.

Sentinţĭ din Sf. Ioan Chrisostom:

Dupĕ cum îţĭ este ocupaţia, cu necesitate asemenea îţĭ va fi şi cugetarea.

In sufletul înrăutăţit nu intră înţĕlepcĭunea.

Celor ce caută fără vrednicie măreţia onóreĭ, îşĭ adaug maĭ mare pedépsă.

Din vedere să naşte ĭubirea şi din ĭubire se forméză consentimentul, ĭar prin consentiment se realiséză fapta.

Dorinţa înrădăcinată naşte pĕcatul, ĭar pĕcatul sĕvêrşit naşte mórtea, cum ḑice Pavel.

Cel ce să fereşte de rîpĭ va fi asigurat.

C. E.

DOCUMENTE ÎNEDITE

Privitóre la Istoria Națională politică și bisericeasca.

Atât Patriarhul Dositeiŭ, cât și nepotul seŭ Chrisant Notara eraŭ fórte bunĭ prietenĭ aĭ renumituluĭ Domnitor Constantin Brâncoveanu. Fiiĭ lui Constantin Brâncoveanu au avut chĭar profesorĭ pe Patriarhul Chrisant, pe când era numaĭ diacon, și petrecea în Bucureștı. Acesta înainte de 1707, pentru că de la acéstă epocă este râdicat Chrisant la Patriarhat. Acéstă epistolă scrisa de Ștefan Brâncoveanu, fiul cel maĭ mare al luı Constantin Brâncoveanu, cătră Patriarhul Chrisant, ne spune ca avea și educatorĭ pentru musica, pe un om de valóre—Irotheiŭ. Ștefan róga pe vechiul seŭ preceptor—Chrisant, a avea în vedere pe profesorul seŭ de musică, și a-ĭ înlesni calea spre a'șĭ realisa aceea, de care are nevoe în Orient, probabil în Constantinopol.

Prea fericite, prea înțělepte și prea Sfinte Patriarh al Sfinteĭ cetăți Ierusalimul și a tótă Palestina Domnule Domn Chir Chrisant.

Al nostru Parinte prea respectate, me închin cu cel maĭ mare respect fiesc fericireĭ vóstre, s. rutând cu închinacĭune sfânta vóstră dréptă Domnul Dumnedeu sa vě pazasca sanatos întru mulți anĭ, și prea vesel în tótă viața.

Este mult timp de când nu mi-am facut datoria mea fi-éscă catră sufletul vostru fericit prin inchinăcĭunele nóstre, și acésta pentru-ca m'am aflat tot-déuna într'o întristare a-dânc și desplacere pentru greutațile ce mĭ s'a întâmplat, fară știința și far voința; ĭar acum fiind-ca actualul meŭ mu-zicant, bărb t respectat, și împodobit cu tóta virtutea, care este și aducĕtorul aceștia, adica Sfințitul Ieroteĭ, aŭ hotărît ca să se duca de la noĭ acolo, ĭata mě grăbesc ca să-mi indeplinesc datoria, cercetând mai întâĭ despre starea bună a sănatațeĭ vóstre, Prea fericite, pentru bucuria și veselia mea nemĕsura ă, și al doilea cerênd ĭertarea vóstră părin-tească pentru a ést i a mea îndelungă tacere, despre care nicĭ de cum nu mě îndoesc ca nu o posed, cunoscênd sim-patia și ĭubi ea vóstra părinteasca cea maĭ înaltă către mine, de care incuragiâ du-mě în totul îndrăznesc a vě presinta și pe amintitul maĭ sus Chir Ierothei al nostru, pe care ca cinstit, respectat, înțělept, instruit și vrednic de spri-jinul vostru, mě rog sa-l primiți cu buna-voința și ama-bilitate și sa-l ajutați în aceea ce vě va refera, rugând pe fericirea vóstra, cacĭ cat sprijin și ajutor va afla de la voĭ, atata și e și maĭ mult voiŭ avea și voiu recunóște bu-natatea și ĭubirea vóstră parinteascĭ, socotindu-le cu drep-tul și prin escelențĭ facute mie. Fie să nu fie privat amin-titul, mě rog, și de ajutorul și sprijinul vostru de stěpân, ci prin rugăcĭunea și cererea mea presentă cu supunere să aibă óre-care trecere și ĭubire la fericirea vóstră; fiind ca și dupa cum am dis maĭ sus, voiŭ recunóște îndatorinĭ

neperitóre iubireĭ vóstre părinteştĭ, rĕmâind în tótă viaţa mea prea îndatorit la orĭ-ce ordin, care şi rĕmân dupĕ cum mĕ subscriŭ; ĭar sfintele vóstre rugacĭunĭ fie cu mine în tótă viaţa.

1712, Martie 19.

Al prea fericireĭ vóstre prea plecat şi
prea ascultător fiŭ, încă şi
la tóte gata.
(Iscălit) *Ştefan Brâncoveanu.*

In acéstă epistolă Ştefan mulţămeşte Patriarhuluĭ Chrisant pentru primirea şi ajutorul ce a dat profesoruluĭ seŭ de musică Irotheiŭ. Ş'apoĭ îĭ recomandă pe un prea învĕţat Anastasie, care a fost şi ca profesor în Academia Sf. Sava, şi profesor verilor luĭ Ştefan Brâncoveanu, ca să-ĭ uşureze situaţia şi a'l avea sub sprijinul seu, pentru ca voeşte să se ducă la Ianina patria sa. Ast-fel aceştĭ doĭ profesorĭ eraŭ şi educatorii familieĭ Brâncovénu. Se vede că Anastasie era un om vesel şi uşor pornit spre rîs şi la care disposiţie a luĭ face alusie Stefan Brâncoveanu.

Christos a înviat!

Prea fericite, prea înţĕlepte şi prea sfinţite Patriarhe al prea Sfinteĭ cetăţĭ Ierusalimul şi a tótă Palestina,

Domnule Domn Chrisant,

Al nostru părinte prea respectate, închinându mĕ cu plecăcĭune la înalta vóstră fericire, fiesce sărut sânta vóstră

dréptă. Domnul Dumnedeŭ cel ce a înviat din morţĭ să vĕ păzeasca sănatos şi prea vesel în tóta viaţa şi să vè învredniceascĕ sa sĕrbatorițĭ în un period de prea mulţĭ anĭ învierea luĭ, cea lumeĭ mântuitóre, în fericirĭ continue şi în stare de tot norocită.

Epistola respectata a fericireĭ vóstre din 12 a trecuteĭ lunĭ am primit'o cu cea maĭ mare evlavie fiéscă, de asemenea şi rugacĭunele vóstre şi am mulţamit fórte mult pe Domnul A-tot-ţiitorul pentru prea fericita sănătate a fericireĭ vóstre.

Am vĕdut înalta bună voinţă şi filostorgie a vóstra către mine, pentru care nu încetez a vĕ marturisi neschimbat mulţamirĭ, rugându mĕ fericituluĭ vostru suflet ca să mĕ ĭubeasca şi de acum înainte, pentru că în ceea ce mĕ priveşte pe mine, eu acelaşĭ sînt şi rĕmân catră voĭ, adică prea supus fiu şi în totul gata la orĭ-ce ordin.

Vĕ mulţumesc ĭarăşĭ prea mult şi pentru buna mulţumire ce a aratat prea fericirea vóstră prea respectatuluĭ nostru Chir Ieroteĭ, pe care şi acum vi-l recomând fericireĭ vóstre, rugându-vĕ dupĕ promisiunea vóstră, ca să nu-l lipsițĭ de sprijin, ci să l aveţĭ în harul şi ĭubirea vóstră şi să-l ajutaţĭ tot-déuna ca să obţie ceea ce doreşte, fiind că a fost al nostru şi maĭ ales ca este şi bun şi vrednic şi înfrumuseţat cu tóta virtutea.

Nu mĕ îndoesc că ast-fel se va arata fericirea vóstră către el şi considerând supusa mea rugăcĭune, vĕ veţĭ îndemna spre tot ajutorul şi îndatorirea pentru care şi maĭ mult mĕ veţĭ îndatora.

Iată acuma îndrăsnesc a recomanda ĭubireĭ vóstre părinteştĭ şi pe ciracul nostru comun, pe prea învĕţatul Chir Anastasie, cel ce nicĭ odata nu rîde şi care s'a purtat aicea onorabil şi terminând ocupaţiunea (învĕţatura) verilor noştri, dupĕ cum a fost ordinul prea străluciţuluĭ Domn şi Párinte, ĭată dupĕ voinţa prea luminăreĭ sale vine maĭ întâĭ acolo pentru închinacĭune, ĭară dupĕ puţin timp vo-

este să se ducă la Ianina catra nascĕtoriĭ luĭ. De aceea dar mĕ rog fericireĭ vóstre, ca atuncĭ când va veni acolo să l avețĭ ca şi maĭ înainte în stĕpâneasca vóstră buna-voință şi să-l primițĭ cu amabilitate, fiind-că de la început a fost ciracul vostru şi serv neschimbat la stĕpanescul vostru ordin. M'am întristat în adevĕr de plecarea luĭ, dar m'am mângaĭat puțin pentru făgaduința ce mĭ a lăsat, ca în curând să va întórce. Nu mĕ îndoesc ca-şi va face datoria sa, că va rîde dupĕ obiceĭul sĕu, ce pricinueşte nu puțină veselie celuĭ ce-l vede şi l ascultă, pe lânga aceea mĕ rog ca să me avețĭ în buna vóstra voința părintească şi să mĕ onorațĭ continuu cu respectatele vóstre ordine la cele ce pot, când de sigur me vețĭ afla în tot-d'una prea ascultator, prea supus, şi ca un fiu prea gata a caruĭ sfințite rugăcĭunĭ sa-mĭ fie pentru tó ă viața.

1712, April 28.

Al prea fericireĭ vóstre prea supus şi prea ascultător şi prea gata fiu.

(Iscalit) *Ştefan Brâncoveanu.*

Constantin Cantacuzin respunde Patriarhuluĭ de Ierusalim Chrisant la două epistole anteriόre, ce acela ĭ-a trimis şi se disculpa că n'a putut sa-ĭ respundă imediat. Causele se par a fi că stă la Filipeştı şi se ocupa cu agricultura de necesitate. Acésta însémnă, că Domnitorul Constantin Brâncoveanu, nu-l prea lasa să trăĭască în Bucureştı, de bună sémă spre a nu face intrigĭ politice. Apoĭ reguleaza cum sa se faca corespondența şi în fine să-ĭ comunice ce va afla pe acolo dupe încheierea resboĭuluĭ şi ce sa străvede în viitor.

Prea fericite şi prea înţelepte Stĕpâne, mĕ închin servil prea fericireĭ vóstre şi sărut cu tótă evlavia prea sfânta vóstră dréptă.

Causa pentru care de mult deja nu am trimis datorita închinăcıune prin scrisóre fericireĭ vóstre şi niciĭ la cele douĕ respectate epistole n'am rĕspuns, din care pe una am primit'o la Filipeştĭ, ĭar pe alta la Târgovişte (unde nu de mult am fost), prin prea învĕţatul Ibraim Celebi, cu datorita închinacĭune piósa, ĭar causa acésta o ştie Dumnedeŭ. că niciĭ din negligenţa şi niciĭ din uĭtare.

Ci maı întâĭ purtarea mea la ţară făcêndu-mĕ adica ţĕran simplu şi urât, mojic (dupĕ cum presupun că aţĭ audit), pentru ca sa am ceva linişte şi sa fug de aceea ce dice filosoful (ni fallor), căcĭ este maı bine ca cine-va niciĭ sa vada niciĭ să auda, şi acésta e de ajuns celuĭ înţĕlept.

Al doilea ca să nu mĕ arăt suparacıos fericireĭ vóstre, facêndu vĕ necaz, pe când sunteţı atât de bolnav, cum am audit şi în ocupaţiı de tot felul de îngrijirĭ; ĭar al treilea ca n'am avut vre un sujet vrednic de însemnat respectateĭ şi prudenteĭ vóstre persóne, de aceea rog pe fericirea vóstră cea prea simpatica ca să-mı ıerte atâta tăcere.

Niciĭ acuma nu am ceva noŭ vrednic de însemnat pentru că şi daca ceva a fost saŭ să aud aicea, fie din rapórte saŭ din alte părţĭ, ştiŭ bine că n'aţĭ fost uĭtat de a vi se încunoştiinţa de prea strălucitul Domn; în cât am vĕdut ce sfârşit au luat f ptele în presentul ciclu, în tot acest nenorocit an bisect, până în diŭa de astă-dì; aştept însă acum, când şi campaniele şi vuetele armatelor s'aŭ terminat, ca să vĕd ce resultat maĭ sigur aŭ luat lucrurile şi ce semne vom avea din cele ce vor urma; despre care de acolea maĭ ales aştept cu atenţiune să aud ceva maĭ adevĕrat de cât de aiurea, şi acésta ca maĭ familiar cu fericirea vóstră, fiind-că acum presupun că s'aŭ apropiat cestiunele ca să ĭa o conclusiune (şi fie ca Dumnedeirea şi marea luĭ ĭubire

de ómenĭ să dea la o parte rĕlile trecutuluĭ şi să înfloréscă spre maĭ bine, pentru mângâerea şi folosul poporuluĭ ce pórtă numele luĭ Christos),despre care mĕ rog fericireĭ vóstre, dacă e cu putinţă, ca să am cât de puţină cunoştinţă despre aceste hotărârĭ.

Cât despre noĭ, dacă doreşte fericirea vóstră să cunóscă, cu ajutorul luĭ Dumnedeŭ şi prin fericirea vóstră suntem sănĕtoşĭ şi trăim, ĭar cum, etc. etc. Nu luaţĭ ostenéla a ne întreba, căcĭ în cele ce nu depind de noĭ, nimic alta nu e de dis de cât cum va plăcea luı Dumnedeŭ, ast-fel s'a întâmplat şi se va întâmpla. Ceĭ din smerita mea casă închinându-se şi fiul împreună cu muma şi copiı cu plecăcıune pănă la pămênt, vĕ trimit fericireĭ vóstre sărutărĭ cu tótă evlavia, respectateĭ şi prea sânteĭ vóstre drepte; cu care şi eŭ mĕ rog şi mĕ cuceresc din tótă inima, dupĕ cum ştie, cunoscĕtorul celor ascunse, vecınicei Pronîĭ şi îngrijiriĭ vecĭnice a nemărginituluĭ Dumnedeŭ, ca să ne învredniceascǎ a vĕ salută aicea fiind, privind trupeşte pe fericirea vóstră, macar odată încă cu ochiı corporalı (nu numaĭ pentru dorinţa aceea ci încă şi pentru alte cauze), căcĭ cu ceĭ intelectualĭ (a dis Xeniu) nu vĕ vom perde de a vĕ vedea, de şi departe cu trupul, şi pentru ca ceĭ maĭ vechĭ slujbaşĭ aĭ fericireı vóstre să ĭa bine-cuvêntarea vóstră şi să reînoĭască şi oficiele lor, şi ceĭ ce pănă acum n'au primit oficiı să participe de-opotrivă din har şi bine-cuvêntare.

Am primit ca dar de bine-cuvêntare rodo-zaharul ce aţĭ bine-voit a'mı trimite, pentru care vĕ mulţumesc fórte mult fericireĭ vóstre, pentru care rodo-zahar a-ţĭ poruncit luı Hagi-Cuzi să mi-l trimită, pe care nenorocit Hagi Cuzi mult l'am căit pentru perderea ce i s'a întâmplat din causa foculuĭ, ştie Dumnedeŭ, ce-ĭ de făcut? numaĭ Dumnedeŭ cel sfânt să-l mângăe şi pe el, prin mijlócele ce ştie. Câte doreşte să-mĭ scrie fericirea vóstră prin Ibraim Celeti bıne cunoscênd, de şi puţina vedere am avut cu el pănă acuma, însă dupĕ cum scrie şi fericirea vóstră să vede că este

om bun și supus, pentru care nu-mĭ ordonațĭ ca în totul supus vouĕ și gata la ordinile vóstre, ci cu óre-cari ceremoniĭ mĕ ındemnațĭ să-l sprijin, de și de puțină trebuință mĕ va avea el aicea, dar cât îmĭ va fi cu putință nu voiŭ eși din ordinele fericireĭ vóstre.

Acest Ibraim Celebi mi-aŭ adus óre-care cuvinte de la vechiul comun prieten Ghero Ali Efendi. De aceea și eŭ ĭ-am trimis presenta scrisóre luĭ și rog cu îndrăsneală pe fericirea vóstră (ca să nu vĕ supărațĭ) a ĭ-o da. Și óre ce predic și cum merg munețimblichiile luĭ acum și ce arată stelele luĭ.

Aceste dupĕ cele ce sunt acum, ĭară rugăcĭunele vóstre de Dumnedeŭ îndurătóre să-mĭ fie mie conservatóre în viață.

Anul mântuireĭ 1712, Noembrie 7.

Al fericireĭ și înțelepcĭuneĭ vóstre pentru
tot déuna prea evlavios și
prea supus serv.

(Iscălit) *Constantin Cantacuzin.*

C. E.

STAREA CLERULUI IN RUSIA.

Reproducem din interesanta operă a Domnuluĭ A. Leroi-Beaulieu, membru al Institutuluĭ, (Academia Francesa) tom. III intitulat „Religiunea“, capitolul privitor la clerul de mir, de óre-ce acea stare nu se depărtéză mult de starea cleruluĭ nostru.

Pe lângă clerul negru vine clerul alb, clerul secular, căsĕtorit.

Adevĕrul vorbind, el forméză clasa sacerdotală, mult timp formând un fel de corporaţie ereditară, un fel de trib închinat serviciuluĭ altaruluĭ. Acest sistem singular s'a stabilit puţin câte puţin: levitismul era o consequenţă a servituţeĭ şi constituţieĭ societăţeĭ civile. Ţĕranul legat de pământ nu putea să între în starea bisericéscă fără să aducă pagubă domnuluĭ seŭ; nobilul, propietar de pământ şi stĕpân al ţĕranilor, nu putea sĕ renunţe la robiĭ sĕĭ şi la privilegiele claseĭ sale. In ast fel de condiţiunĭ, recrutarea cleruluĭ se făcea numaĭ prin cler. Trebuĭa o clasă alipită de altar, cum era una lipită de pământul boeruluĭ. Ce se întâmplă? Fiiĭ de preoţĭ fură crescuţı în seminariĭ, ĭar funcţiunele bisericeştĭ, reservate seminariştilor. Căsĕtoria preoţilor fiind obligatorie, trebuĭa să li se asigure femeĭ;

fiĭcelor lor să li se asigure o posițiune. Fetele de preoțĭ fură destinate clericilor și clericiĭ fetelor de popă. Fetelor ca și fiilor din cler, le trebuĭa o autorisație specială, ca să ĭasă din clasa sacerdotală și să se mărite afară din ea.

Ast-fel chĭar prin faptul trebuințelor societățeĭ, clerul rus, cu femeile și copiiĭ se afla constituit într'o adevĕrată castă. Ca despăgubire pentru acéstă servitute sacră, primi unele folóse; se numĕra printre clasele privilegiate. Fu scutit de serviciul militar, scutit de imposite personale, scutit de pedepse corporale, prerogative prețióse, dacă ar fi fost tot-déuna respectate dacă superioriĭ bisericeștĭ, saŭ funcționariĭ laicĭ s'ar fi comformat legilor.

Acéstă stare a cleruluĭ ținu până la emanciparea sclavilor și a trebuit să înceteze cu acésta. In anul 1864, treĭ anĭ după acel eveniment însemnat (emancipare), Impĕratul Alexandru al II-le, făcu să cadă muriĭ seculari aĭ casteĭ sacerdotale. Apropierea de sanctuar fu deschisă tuturor claselor, și tóte carierile se deschiseră fiilor de preoțĭ. Acéstă emancipare a corpuluĭ ecclesiastic, va produce urmările sale numaĭ într'un timp destul de depărtat. Dacă legea permite cleruluĭ a se recruta în afară de el, obiceĭul face ca să se aplice cu greutate. Pe câtă vreme cele-l-alte clase ale națiuneĭ, nobilul, negustorul țĕranul vor fi reținuțĭ afară de sacerdoțiu prin educația saŭ legăturile civile, clerul va rămânea în popor o clasă a parte.

Constituția levitică a cleruluĭ, l'a dus la niște obiceĭurĭ care nu pot să dispară în câțĭ-va anĭ. Ereditatea funcțiunilor bisericeștĭ tindea a se stabili în favorul ereditățeĭ sacerdotale. Firește că preotul căuta a lăsa parohia la unul din fiiĭ sĕĭ; parohia tatăluĭ era o moștenire a fiuluĭ, maĭ adesea era zestrea feteĭ. Parohiile tindeaŭ ast-fel a deveni un fel de proprietate a preoților. Puțin maĭ lipsea ca preoțiĭ să facă a fi recunoscut acest drept de succesiune: mulțĭ dintre prelați combătură acéstă stare de lucrurĭ în secolul al opt spre-decelea. Obiceĭul însĕ era în favórea cleruluĭ. De regulă spre a intra în posesiunea uneĭ pa-

robiĭ, candidatul trebuĭa să ĭa una din fiĭcele predecesoruluĭ seŭ retras saŭ mort; maĭ adesea episcopul îl numea cu condițiunea acéstа. Două cause sĕ impuneaŭ. Perḑênd familia pre capul eĭ, cădea maĭ adesea în sarcina bisericeĭ saŭ a statuluí, care sĕ descărca de bună voĭe asupra nouluĭ paroh. Apoĭ şi casele parohiale nu aparţineaŭ comuneĭ saŭ bisericeĭ, de cât în puţine cazurĭ; era un loc hotărît pentru trebuinţele preotuluĭ, dar casa pe care o construĭa era averea sa. făcea parte din succesiunea sa; spre a o lua în posesie, noul venit trebuĭa să se înţelégă cu familia predecesoruluĭ seŭ, să o despăgubéscă. Aranjamentul cel maĭ simplu era, că intrând în casă să intre în familie. Căsĕtoria de a doŭa óră fiiind interḑisă preoteselor ca şi preoţilor, şi aceştia neputênd lua decât o fecióră, nicĭ nu se maĭ gândea cine va la o unire cu vĕduva rĕposatuluĭ. Prin urmare transmisiunea parohielor se regula maĭ adesea prin căsĕtoria cu una din fete şi o pensiune vĕduveĭ saŭ celor-l-alţĭ copiĭ. Cu modul acesta se înlătura certele şi procesele; şi spre a le curma, autoritatea încuraja ast-fel de soluţiunĭ.

Seminariştiĭ înainte de hirotonie trebuind sa fie căsĕtoriţĭ, maĭ adesea căutându-şĭ soţie, căuta tot-odată şi parohie. Ast fel, principala grije a aspiranţilor la preoţie era de a căuta o moştenitóre, care trebuĭa să-ĭ dea ca zestre o biserică. Viitorul preot nu se uĭta atâta la frumuseţea saŭ calităţile morale ale logodniceĭ sale, ci maĭ mult la gospodăria caseĭ şi veniturile parohiale ce i le aducea ea.

Obiceĭul acesta se înrădăcinase aşa de mult, că a trebuit o lege spre a-l maĭ slăbi. In anul 1867, se înterḑise a se maĭ pune ca condiţie pentru ocuparea uneĭ parohiĭ intrarea în familia predecesoruluĭ saŭ a-ĭ servi vre-o pensiune. Legea era fórte bună; ea însă nu putea să schimbe obiceĭurĭ seculare. Pentru ca ocuparea parohieĭ să înceteze de a maĭ fi complicată cu afacerĭ de căsĕtorie şi succesiune, trebuĭa să pue pre vĕduvele şi orfaniĭ cleruluĭ la adăpostul de necesităţĭ şi să asigure fie-căruĭ preot o casă parohială.

Ereditatea nu era numaĭ pentru parohĭ ci şi pentru funcţiunile inferióre ale bisericeĭ. Clasa sacerdotală nu cuprindea numaĭ preoţĭ şi diaconĭ hirotoniţĭ, ci şi cântăreţĭ saŭ psalţĭ, paraclisierĭ, clopotarĭ etc. Clerul rus numĕră cam 500,000 de suflete; faţă cu numĕrul acesta preoţiĭ sunt puţinĭ. Clerul mirén să împarte în două saŭ treĭ grupe, dintre care fie-care formézǎ o clasă în clasă, un fel de sub castă despărţită de altele prin genul de viaţă saŭ educaţie, şi în genere căsĕtorindu-se între eĭ. Maĭ întâĭ preotul, ce se maĭ numeşte şi *popă*, parohiele aŭ de regulă unul, cele maĭ marĭ doĭ. In anul 1887, eraŭ numaĭ 35,000, dintre cariĭ aprópe 1500 purtaŭ titlul de protopopĭ. Apoĭ diaconul, care ajută pre preot la ceremoniĭ; calitatea ce i se cere este o voce bună de bas. Fiind-că diaconul nu este numaĭ de cât de trebuinţă, nu aŭ tóte bisericile. Sunt abea 7000 la numĕr. Acum douĕ-ḑecĭ de anĭ eraŭ aprópe îndoiţĭ; acéstă micşurare arată o tendinţă de simplificare a cultuluĭ; póte că şi pentru economie. In urmă vin ceĭ-l-alţĭ servitorĭ aĭ bisericeĭ (ţercovno-slujiteli). Cea maĭ mare parte din bisericĭ aŭ câte unul saŭ doi de aceştia saŭ acoliţĭ. De un patrar de secol şi numĕrul acestora a scăḑut, ca şi al diaconilor. Numĕrul lor este cam 40.000. Cele douĕ saŭ treĭ clase aŭ rĕmas pană acum deosebite. In loc să servéscă ca un fel de gradare succesivă, funcţionariĭ inferiorĭ, diaconatul şi preoţia, rĕmân de ordinar izolate. Lectorul saŭ psaltul, rĕmâne lector, diaconul rĕmâne diacon, maĭ ales când are o voce frumósă, precum popa rĕmâne popă. Mulţamită introducereĭ ereditățeĭ, generaţiunele sunt fixate la acelaş grad de erarhie. Intre aceste familiĭ clericale, vieţuind la un loc, în aceeaşĭ parohie, sunt puţine legăturĭ. Fie-care clasă să căsĕtoreşte în sinul eĭ; cântăreţul, diaconul saŭ preotul să căsĕtoreşte cu semeniĭ sĕĭ. Ba încă sa cere aceeaşi situaţiune, nu numaĭ acelaş grad.

Preoţiĭ din oraş de regulă sunt superiorĭ celor de la sate în privinţa educaţiuneĭ; de aceea puţine legăturĭ familiare se vĕd între clerul rural şi cel orăşan. Elita cleruluĭ

mirén este formată de protopopĭ saŭ arhipresbiterĭ, cel dintăĭ preot dintr'o parohie, unde sunt maĭ mulţĭ. Aceştĭ protopopĭ sunt adesea însărcinaţĭ cu funcţiunĭ de *blagocinie* (ómenĭ de bună ordine), un fel de decanĭ saŭ inspectorĭ aĭ cleruluĭ parohial. Un arhipresbiter căsĕtorit să póte înalţa până la un loc în St. Sinod, alăturea cu episcopul. Intre aceste somităţĭ ale cleruluĭ alb şi popa saŭ diaconul de ţară este maĭ tot aceeaşĭ distanţă, ce este în clerul negru între un călugăr de rând şi un episcop.

In clerul căsĕtorit, ca şi în clerul celibatar, inteligenţa şi munca nu sunt strĕine acesteĭ deosebirĭ. Cu tótă ereditatea şi rutina, meritul îşĭ are partea sa în distribuirea demnităţilor bisericeştĭ. Pentru preoţie şi diaconat este o gradaţie de cunoştinţĭ şi examene. Nu se putea face cine-va preot până ce nu trecea două saŭ treĭ examene succesive; candidatul care se oprea la unul rĕmânea diacon; acel care nu putea obţine o diplomă, spre a se bucura de privilegiele cleruluĭ şi a nu fi luat în armată, să mulţămea cu un loc de cântăreţ saŭ paraclisier. Ast-fel funcţiunile ecclesiastice eraŭ puse la concurs.

Şcólele cleruluĭ sunt împărţite în treĭ categoriĭ: şcóle de parohiĭ saŭ de district, seminariĭ şi academiĭ, conrespundĕnd celor treĭ grade de învĕţământ: primar, secundar şi superior. Clericiĭ inferiorĭ ĭes din şcólele elementare, numĕrul cel maĭ mare de preoţĭ, din seminariele diecesane, şi elita cleruluĭ, din cele patru academiĭ, care ţin loc de facultăţĭ de teologie. Din aceste academiĭ, cele treĭ maĭ vechĭ sunt pe lângă cele treĭ mitropoliĭ: de Petersburg, Moscva şi Kiev; a patra este la Kazan, la confiniele musulmanilor. La academia de Kazan se propun maĭ pe larg limbele orientale; este, óre cum, Propaganda pentru misiunile din Europa şi Asia. Până în anul 1840, să propunea învĕţămêntul în aceste academiĭ în limba latină. Odinióră fiind maĭ cu totul sub direcţiunea călugărilor Şi astă-dĭ academiele ecclesiastice sunt anexate de marele lavre a Sântuluĭ Alexandru-Nevschi, Troiţa şi Pecersca; dar ocupă un local

deosebit. La academie, ca și la seminarii, călugării în genere aŭ fost suplantați de preoți seculari, saŭ prin laici, carii țineaŭ de cler prin origină saŭ educație. Cel puțin trei pătrimi din elevii acestor șcóle înalte de teologie sunt bursieri ai statului, ai dieceselor saŭ ai mănăstirilor. Cea mai mare parte să destină mai mult pentru profesură, de cât pentru preoție. Academiele sunt un fel de șcóle normale pentru profesorii de seminarii. Profesoratul, care permite să trăiască cine-av în lume, este o carieră mult căutată de tinerii eșiți din cler.

Academiele saŭ seminariele, tóte șcólele bisericești, sunt, ca și biserica însăși fórte centralisate. Ele depind de-a dreptul de St. Sinod și de înaltul procuror. Autoritatea episcopală, în seminariul sěŭ, ca și în consistoriul sěŭ, este sub privegherea autorității sinodale, și clerul sub tutela statului. Tot St. Sinod numea saŭ confirma pre rectorii și prefesorii de seminarii și din academii după propunerea episcopului. Spre a râdica situația morală a clerului, pe la finea domniei lui Alexandru II, aŭ fost chemat clerul local, în unire cu profesorii seminarielor, să-și alégă ei singuri rectorii lor. Apoi, clerul întrunit în adunări periodice, alege comitete însărcinate cu supravegherea șcólelor sale.

Rectorii, profesorii, elevii, óspeții șcólelor clericale de tot feliul să recrutează mai numai dintre fiii de preoți, pentru că sunt stabilimente pentru fete de preoți, ca și pentru băeți. Academiele teologice și seminariele nu sunt atâta pentru tineri carii vor să intre în cler, pe cât sunt pentru acei ce vor sa iasă din cler. Cu tóte legile care permit ca tóte clasele societăței să fie admise, de regulă sunt fiii de preot carii solicită să fie admiși. Este adevěrat că mulți trec prin seminariu spre a trece în cariere civile. Și seminariele aŭ păstrat óre-cum caracterul de castă; în unele privinți sunt proprietatea și fortăreța castei. Ele 'l întreţin în izolare, dând fiilor clerului o educație a parte, în case închise pentru alte familii. De aceea, ca să se

suprime casta, s'a propus a se suprima seminariele. Spre a apropia clerul de cele-l-lalte clase ale naţiuneĭ, s'aŭ crequt de bine a i se lua ş'ólele şi a se educa copiiĭ cu ceĭ-l-alţĭ copiĭ. Póte că acesta ar fi mijlocul a avea un cler cu adevĕrat secular. Totuşĭ biserica înţĕlege să-şĭ nutriască preoţiĭ cu alte alimente, nu cu cele profane. Vocaţiunea sacerdotală cere o lungă încercare, cu greŭ de făcut în colegiele publice, în mijlocul unor tinerĭ dedaţĭ la alte ocupaţiunĭ. Dacă nu-l obligă nimic a conserva şcólele primare speciale pentru băeţĭ şi fete, clerul nu va putea nicĭ odată să consimtă a i se închide seminariele spre a da viitorilor preoţĭ un învĕţământ laic.

In Rusia seminariele şi şcólele bisericeştĭ de orĭ-ce rang nu se deosibesc atâta de şcólele laice prin ideĭ saŭ sentimente. Spiritul nu este maĭ bun. Chĭar religiunea nu este în stare a influinţa mult asupra spirituluĭ, cum ar trebui. Din aceste şcóle au eşit şi mulţĭ necredincioşĭ. Dacă faptul nu este particular Rusieĭ, acolo aŭ eşit maĭ mulţĭ ca orĭ unde. Acéstă anomalie aparentă, să esplică în parte prin regimul îndelungat din seminariĭ, prin rigorile morale şi privaţiunile materiale impuse seminariştilor. Cu tóte că clerul se bucură de óre-care privilegiĭ, dar mult timp s'a ţinut disciplina cu varga şi alte pedepse corporale. Să qice că superioriĭ n'aŭ renunţat cu totul la acésta. Rĕu nutriţi, prost îmbrăcaţĭ, slăbiţĭ prin suferinţĭ precoce, seminariştiĭ uraŭ şi pre profesorĭ şi chemarea, şi societatea şi Biserica. Academiele teologice nu mergeaŭ maĭ bine. Unele exemple rele aŭ făcut ca cu toţiĭ să fie despreţuiţĭ. Intr'un rând ajunsese seminariele în aşa hal, că chĭar fiiĭ de preoţĭ nu maĭ voĭaŭ să le urmeze şi poliţia îĭ silea să se ducă la şcólă. Profesoriĭ rĕŭ plătiţĭ, rĕŭ trataţĭ de superioriĭ călugărĭ eraŭ şi eĭ tot aşa de nemulţămiţĭ ca şi eleviĭ lor. Ş'apoĭ, maĭ e de mirare că seminariele ruse, pentru un timp au fost pepeniera radicalismuluĭ?

Chĭar astă-qĭ cu tóte reformele comiteluĭ Tolstoi şi Pobedonoşef, spiritul seminarielor ortodoxe nu este cu mult

maĭ religios. Seminaristul liber cugetător este un tip, care încă n'a dispărut. Sub Alexandru III, şcólele cleruluĭ nu saŭ arătat maĭ puţin nedisciplinate ca gimnaziele civile s'aŭ universităţile. In anul 1885 Mitropolitul de Moscva a fost nevoit a recurge la ajutorul poliţieĭ spre a potoli rebeliunea din seminariul seŭ. Ca corecţiune vinovaţiĭ aŭ fost bătuţĭ în faţa Mitropolituluĭ *manu militari*.

Tot sub Alexandru III, seminariştiĭ din Voronej, nemulţămiţĭ cu rectorul lor, întrebuinţară aceléşĭ mijlóce ca şi conspiratoriĭ politicĭ în contra Ţaruluĭ. S'aŭ încercat a arunca în aer pre superiorul lor, punênd explosibile într'un calorifer. Acésta nu era o noutate pentru eĭ, cu doĭ anĭ maĭ înainte, în 1879 voĭaŭ să scape tot ast-fel de inspectorul lor. De sigur că numaĭ seminariştiĭ rusĭ îşĭ permit asemenea expediente.

Până la finea domnieĭ luĭ Alexandru II, eleviĭ diplomaţĭ de seminariĭ, eraŭ admişĭ la universitate cu acelaş titlu ca şi eleviĭ din liceile clasice. Facultatea acésta li s'a retras odată cu ivirea nihilismuluĭ. Fie că s'a avut în vedere tendinţele lor radicale. saŭ póte că s'aŭ avut în vedere sărăcia şi lipsa seminariştilor spre a le închide porţile învĕţămêntuluĭ superior. Saŭ póte că numaĭ dorinţa de a restrânge numĕrul studenţilor şi a opri recrutarea grupelor revoluţionare, micşorând proletariatul literat. Fie chĭar şi causa, cum afirmaŭ rapórtele oficiale, inferioritatea seminarielor faţă cu gimnaziele clasice? Faptul este, că oprind pre seminariştĭ de a intra în universitate, aruncând spre academiele teologice pre fiiĭ de preoţĭ fără chemare bisericéscă, guvernul a întărit şi maĭ mult izolarea casteĭ sacerdotale. Statul a pus o barieră între fiiĭ de preoţĭ şi clasele instruite.

Dacă tineriĭ eşiţĭ din cler continuă a fi crescuţĭ în şcolĭ speciale, învĕţătura dată în aceste şcóle să apropie mult de acea din stabilimentele laice. Seminariele ruseştĭ aŭ maĭ aceĭaşĭ programă ca şi gimnasiele, cu deosebire că în aniĭ din urmă, studiele teologice să suprapun studielor

clasice. Ceea ce să numeşte în Francia seminariul mare şi mic se află aci unite. Invĕţământul Seminarielor ruseştĭ nu este cum ş'ar închipui cine-va în strĕinătate. In puţine ţĕrĭ sunt aşa de varieate cunoştinţele cerute clerului : este slavena liturgică, apoĭ latina, puţină grécă. Dar elevul nu se mărgineşte la limbele vechĭ şi la literatura sacră ; o limbă vie, francesa saŭ germana, dupĕ alegere, îĭ deschide calea la lumea modernă şi izvórele culturilor deosebite. Programele sunt pline de promisiunĭ ; literile se întrec cu ştiinţele şi studiele teoretice nu să céртă cu cele practice. Pe lângă geometrie, algebră, fisică se învaţă şi puţină botanică, economie rurală şi câte-odată chĭar medicina. Totul să încorónéză prin istorie, filosofie, teologie, avênd fie-care ramură a acestia catedra specială.

Ar fi greŭ să se concépă un sistem maĭ larg de învĕţătură.

Inconvénientul este, ca în tóte şcólele nóstre moderne, că materiele învĕţate să grămădesc într'un timp prea limitat, aşa că mulţimea studielor face să nu fie bine pătrunse. Un alt defect al seminarielor este şi neperfecţiunea metódelor, rutina, întrebuinţarea cărţilor, saŭ autorilor învechiţĭ, absenţa spirituluĭ critic, spirituluĭ ştiinţific. Intemeĭate de curând, dupĕ modelul celor din Occident, şcólele bisericeştĭ ruse, lărgind programele, aŭ păstrat defectele modelurilor. Apoĭ maĭ adauge şi Rusia pe ale sale, raritatea şi nepregătirea suficientă a profesorilor, nestabilitatea profesoratuluĭ. Şi astă-ḑĭ personalul didactic din seminariĭ şi academiĭ nu este fără scăḑĕminte, cu tóte că s'aŭ maĭ râdicat de când preoţiĭ de mir, aŭ luat locul călugărilor, cariĭ nu vedeaŭ în profesorat, decât o pregatire pentru o altă carieră maĭ bună. S'a vĕḑut tinerĭ, cariĭ îndată ce îmbrăcară rasa, treceaŭ îndată de pe bancă pe catedră, şi apoĭ părăsind'o curând pentru demnităţĭ maĭ înalte.

Cu tóte acestea, instrucţia dată în seminariĭ şi academiele teologice are avantagĭul (saŭ póte că inconvenientul) de a fi maĭ puţin specială, maĭ puţin esclusiv bisericéscă ca în alte ţĕrĭ. Programele ar fi destul de încărcate aşa

că clerul rus, ar fi cel maĭ învĕţat şi maĭ luminat din tóta lumea. Dacă nu este cum ar trebui, tot este maĭ învĕţat de cât unele din Occident; şi superior în mare parte clerului din Orient. Cunoştinţele unuĭ mare numĕr din preoţĭ, îĭ pune maĭ presus de cercul în care trăesc, şi dacă mare parte nu se foloseşte de ele, nu e vina învĕţătureĭ, ci maĭ mult a traĭuluĭ greŭ ce-l duc Instrucţia diaconilor şi a clericilor inferiorĭ este maĭ slabă; ceĭ maĭ bĕtrênĭ dintre eĭ abea ştiŭ să citéstă slavona veche şi să ḑică uniĭ psalmĭ de rost.

Ignoranţa nu este singura rană a cleruluĭ rus, ci maĭ ales sărăcia sau maĭ bine lipsa de mijlóce de existenţă independent. Clerul parohial nu este salariat saŭ este într'un mod cu totul neîndestulător. Numaĭ a treĭa parte din preoţĭ se bucura de o alocaţiune a Statuluĭ, şi aceştĭ privilegiaţĭ n'ar putea trăi cu aceea ce le dă Statul. Provinciele în care cultele strĕine au aderenţĭ numeroşĭ, sunt singurile în care preoţiĭ ortodoxĭ primesc un tratament serios. In acele locurĭ, politica uneşte înteresul ortodoxieĭ cu înteresul naţional; ea împedecă pre Stat de a lăsa pre preot în sarcina turmeĭ sale. Dar şi acolo preotul rus nu primeşte maĭ mult de 300 de ruble; cu acestea popa, cap de familie, se află adesea într'o situaţie inferióră miniştrilor confesiunelor rivale, care de ordinar sunt şi eĭ salariaţĭ de stat. Neîncrederea guvernuluĭ în cultele eterodoxe îl sileşte a plăti clerul lor, spre a-l avea maĭ bine la mână. De regulă, să face acésta prin mijlocul uneĭ taxe speciale aplicata membrilor fie-căreĭ confesiunĭ, aşa că este maĭ mult mijlocitorul obligat între diferite bisericĭ şi miniştriĭ sĕĭ. Cu clerul ortodox nu este trebuinţă de asemenea mijlóce; Statul îl ţine sub tutela sa şi prin alte legăturĭ.

Acest esemplu ne arată în ce greşală cad aceĭ ce ḑic, că separaţiunea bisericeĭ de stat, ar consta în suprimarea budgetuluĭ cultelor. Vederele acestea s'ar putea primi numaĭ de ceĭ ignoranţĭ. Puţine bisericĭ aŭ fost strâns unite

cu Statul, ca Biserica rusă, şi cu tóte acestea până maĭ dăună-dĭ nicĭ nu exista acolo budgetul cultelor. Nicĭ un cler n'a fost maĭ dependent de guvern, şi cu tóta acestea, astă-ḑĭ chiar, cea maĭ mare parte din clerul acesta nu primeşte nimic din casa Statuluĭ.

La un popor bogat unde iniţiativa privată este sprijinită pe libertăţile publice, maĭ ales acolo unde naţiunea este împărţită în maĭ multe confesiunĭ şi sentimentul religios stimulat prin rivalitatea diferitelor culturĭ, clerul póte găsi maĭ multă libertate, maĭ multa dignitate, neavênd altă susţinere, de cât pietatea credincioşilor sĕĭ. Almintrelea este într'o ţară săracă; obicĭnuită a aştepta totul de la Stat. Clerul perde din consideraţiune şi independenţă, maı adesea chĭar din moralitate, când este nevoit a'şĭ cere hrana ḑilnică de la parohieniĭ sĕĭ. Acésta să vede în Rusia maĭ ales la ţară. Avênd a face cu vechiĭ clăcaşĭ, preotul abea îşĭ capătă nutriment pentru copiiĭ sĕĭ. De să întâmplă să fie în parohia sa vre-o familie nobilă, este numaĭ una, acea a boeruluĭ vechiŭ, aşa că generositatea este fără emulaţiune şi recunoştinţa să schimbă adesea în dependenţă şi servilism. In vechime preotul trăĭa din bine-facerile stĕpânuluĭ; el devenea omul sĕŭ, creatura sa; era ca un fel de capelan al proprietaruluĭ. Acéstă stare de lucrurĭ n'a putut să dispară odată cu emanciparea.

Pe când în alte părţĭ să discută suprimarea, Rusia inclină spre salariarea cultelor. La un popor, unde Biserica este legată cu Statul, salariarea preoţilor oferă maı multe folóse de cât inconveniente. Cel maĭ bun mijloc pentru a râdica pre preot şi a-l face independent, este a-l salaria; dar acésta ar îngreuĭa prea mult budgetul Statuluĭ, căcı fie-care reformă apasă asupra finanţelor. Capitolul cultuluĭ ortodox a crescut deja. Alocaţiunea St. Sinod s'a înḑecit în în timp de 50 anĭ, în 1833 atingea suma de 1 milion de ruble; în 1887 s'a râdicat la 11 milióne. Este adevĕrat că clerul urban saŭ rural ĭa numaĭ pe jumĕtate din aceste mi-

lióne. Din 35,000 de parohiĭ, numaĭ 18,000 ĭaŭ parte la acéśta [1]. Administrația biurocratica a Bisericeĭ firesce este maĭ dispendiósă. Cancelariele și personalul lor absorb o însemnată parte din resursele bisericeștĭ. Din fericire pietatea privată este maĭ darnică de cât tesaurul. Din darurile particulare și alte veniturĭ, să maĭ strâng vr'o 12,000,000 de ruble. Pe lângă acestea St. Sinod are capitalurĭ, un fel de fond de rezervă, adunat puțin câte puțin, și urcându-se la suma de 30 milióne, a căruĭ venit să adauge la budgetul cultuluĭ ortodox.

De almintrelea budgetul cultuluĭ dominant ar putea fi privit ca o datorie națională. Subvențiunea acordată Bisericeĭ este numaĭ o mică parte, ca îndemnitate pentru averea ce i s'a luat. In vechea Moscovie, Biserica poseda proprietățĭ teritoriale fórte multe. Pămêntul și țĕraniĭ eraŭ moneta țĕreĭ; principiĭ și boeriĭ în lipsă de numĕrar plăteaŭ rugăciunele cleruluĭ în pămênt. Ast-fel Biserica deveni proprietarul cel maĭ mare în Rusia. Moșiele sale, limitate de vechiĭ Țarĭ, le-a perdut Biserica încă din secolul al XVIII-lea. Secularisarea efectuată în 1764 atinse clerul alb ca și pre mănăstirĭ. Ecaterina II punênd mâna pe acele moșiĭ, ḑicea că le ia spre o maĭ bună întrebuințare, pentru gloria

[1] Iată cum se repartisază sumele alocate St. Sinod și cultuluĭ ortodox după un budget din 1887.

	Ruble.
Administrația centrală	246,789
Catedralele, consistoriele, arhiepiscopiele (19) și episcopiele (60).	1,437,493
Monastirele	402,472
Clerul din orașe și sate.	6,392,022
Subvențiunea stabilimentelor de instrucțiune a cleruluĭ	1,748,060
Stabilimente ortodoxe în strĕinătate	188,122
Construcțiunĭ	265,541
Cheltuelĭ neprevĕḑute.	307,643
	10,988,142

Cultele strĕine eraŭ înscrise cu suma de un milion 758,000 ruble.

luĭ Dumnedeŭ şi binele ţĕreĭ. Deposedarea Bisericeĭ se făcu cu consimţimêntul Cleruluĭ. Un singur prelat, Arsenie Matseĭevicĭ, arhiepiscopul Rostovuluĭ avu curajul a protesta. El fu declarat de nebun şi închis într'o mânăstire, unde după două-decĭ de anĭ muri, fără să ştie nimene, ca să nu fie declarat de mărturisitor al credinţeĭ.

Totuşĭ clerul secular ca şi mănăstirele se bucură de o parte de pămênt. In fie-care parohie este pămêntul bisericeĭ; unele comune daŭ până la treĭ-decı de desetine [1]). Preoţiĭ plătiţĭ de Stat, de regulă aŭ şi pămênt maĭ mult, maĭ ales acolo unde sunt şi alte confesiunĭ. Aşa d. e. în Podolia, unde sunt 1350 parohiĭ ortodoxe, li se împarte 80,000 de desĕtine de loc de arătură, cari aduc un venit de 600,000 de ruble, afară de grădinĭ, livezĭ şi pădurĭ. Nu este tot aşa şi în centru, d. e. în guvernămêntul Voronejuluĭ unde un preot are numaĭ şese desĕtine, diaconul 4 ĭar cele două desetine rĕmase le cultivă dascalul şi paraclisierul, pe când boerul are până la 40,000 de hectare.

De şi aŭ pămênt, dar acesta puţin folos le aduce preoţilor şi diaconilor. De regulă ţĕraniĭ le lucrează pămêntul gratis. Dar ca tot lucrul de pomană, el nu este îndestulător şi preotul este silit să pue singur mâna la lucru. Venitul principal este acela de la cerimoniele religióse. In fie-care parohie sunt câte două, treĭ familiĭ, adesea se urcă până la două-decĭ şi cincĭ care trăesc de la altar. Totĭ aceştia ar putea să se întreţie bine, dacă produsul fie-căreĭ bisericĭ ar fi lăsat pe séma cleruluĭ eĭ. Dar nu este aşa: unele milosteniĭ, unele taxe bisericeştı sunt reservate caseĭ dieceselor saŭ sinoduluĭ.

In bisericele ortodoxe la grecĭ ca şi la ruşĭ, una din ramurile de venit, este vinderea lumînărilor. Ortodoxiĭ cari de ordinar nu şed în biserică, ci se rógă stând, nu intră în biserică fără să cumpere de la uşă o lumînărică pe

---

[1]) O desĕtină este cam 109 ariĭ.

care o aprinde înaintea uneĭ icóne. Ceĭ maĭ evlavioşĭ aprind maı multe. Lumina acésta înlocueşte înaintea icónelor rugăcĭunea pe care o simbolisază. Biserica ţine că lumînarea să fie de céră curată, al căreĭ miros plăcut să uneşte cu mirosul de tămâe şi care trebue să fie fabricată de ómenĭ anume plăcuţĭ Domnuluĭ. In acéstă ţară unde poporul bea hidromel (mied, apă îndulcită cu miere), şi unde mult pamênt necultivat produce destule florĭ sĕlbatice, sunt fórte multe stupine. Maĭ ales la nord către Ural saŭ Caucas să adună fagurĭ de prin scorburĭ. Nenumeratele albine ale mareluĭ imperiu, sĕlbatece saŭ domestice, lucréză aşa de mult pentru biserică, că se strânge anual cam 50 milióne de chilograme de céră. Odinióră lumînările puteaŭ fi fabricate de orĭ-cine. Astă-ḑĭ Biserica ş'a luat sarcina acésta asupra sa. Maĭ fie-care episcopie şi fie-care mănăstire are fabrică. Ast-fel, că tot produsul acesteĭ industriĭ pióse revine luĭ Dumneḑeŭ şi servitorilor sĕĭ. Nu să ştie positiv, câte milióne produce cleruluĭ fabricarea lumînărilor. De sigur este unul din veniturile sale cele maĭ principale. De aceea una din cestiunile cele maĭ agitate, în lumea bisericéscă, a fost repartiţia produsuluĭ din acéstă vênḑare. De sigur că partea cea maĭ mare o ĭa St. Sinod şi şcólele bisericeştĭ.

Preoţiĭ ortodoxĭ nu aŭ veniturĭ extraordinare cum aŭ preoţiĭ catolicĭ, cariĭ primesc un onorariŭ pentru liturgiĭ, de care póte să facă maĭ multe, saŭ pentru dispensa de post, înlocuindu-l cu milostenia. Biserica ortodoxă a trebuit să caute alte veniturĭ. In schimbul rugăcĭunilor ce le face preotul la diferite ocasiunĭ, i se dă de credincĭoşĭ un mic ajutor în banĭ. Să plăteşte pentru botez, cununie, ba chĭar şi pentru ĭertarea pĕcatelor. Acesta este un mare inconvenient pentru demnitatea cleruluĭ, şi uniĭ din episcopĭ s'aŭ încercat a-l înlătura, cel puţin pentru mărturisire şi împărtăşire, să nu se ĭa nimic. In 1887 St. Sinod a hotărît de a interḑice celor ce se mărturisaŭ, a da banĭ în

mâna preotuluĭ, saŭ a-ĭ lăsa pe masă după mărturisire. De asemenea s'a decis a suprima obiceĭul de a depune ofranda sa pe discul, de unde să bea puţin vin după împărtăşire.

Spre a înlocui acéstă ramură de venit, St. Sinod a ordonat a pune prin bisericĭ cutiĭ anume hotărîte de a primi darurile benevole ale credincioşilor. Dar experienţa a dovedit că mijlocul acesta nu este practic. Mulţĭ aruncă nasturĭ în loc de monete de argint şi hărtiĭ góle în loc de bumaşte. Dacă sistemul acesta este maĭ conform cu demnitatea preotuluĭ, de sigur este maı puţin favorabil întereselor sale. De aceea este îndoĭală de se va putea mănţine şi întinde în tóte parohiele. Dacă acesta nu se póte suprima, cu atât maĭ mult nu se va putea suprima venitul preotuluĭ de la alte oficiĭ.

Poporul rus este fórte religios şi chĭamă adesea pre preot pentru trebuinţele sale religióse, dar în acelaş timp este fórte sgărcit. Pentru ceremoniele cele maĭ principale, abea dă una saŭ două ruble; ĭar pentru cele maĭ micĭ câte-va copeĭcĭ Numaĭ mulţimea acestora póte să despăgubéscă pre cler de modicitatea lor; de aceea şi preotul nu lasă nicĭ una. Tinde a se transforma în agent financiar, în colector de taxe. Totul sa plăteşte şi nimic n'are tarif; încă de la Petru cel mare s'aŭ încercat a pune taxe, poporul însă s'a împrotivit. Mizeria il face pre preot să fie pretenţios; adesea se negociază ca la têrg pentru o căsĕtorie, înmormêntare etc. S'aŭ vĕdut tinerĭ întorcêndu-se de la biserică, pentru că nu s'aŭ putut înţĕlege în privinţa preţuluĭ. Uniĭ ţĕranĭ îngrópă în secret pre morţiĭ lor. De aci tot feliul de anecdote, de povestirĭ, legende, etc. Episcopiĭ caută să înfráneze cupiditatea preoţilor; ştiŭ la trebuinţă să le dea şi lecţiĭ edıficătóre. O femeĭe săracă veni la arhiepiscopul din Tula, Dimitrie, rugându-l să-ĭ dea două ruble. Arhiereul, renumit pentru milostenia luĭ n'avea. „Ce aı să facĭ cu cele două ruble, întrebă pre femeĭe. Mı-a murit bărbatul, şi

vreaŭ să-l îngrop, şi-mĭ cere două ruble.—Nu pot să-ţĭ daŭ astă-ḑĭ respunse Arhiereul, dar voiŭ merge eŭ singur mâne la înmormêntare. A doua ḑi după terminarea serviciuluĭ, în loc de a înfrunta pre preot, îĭ dă două ruble, ḑicêndu-ĭ: „Na, tu nu eştĭ ca mine. N'aveţĭ léfă, voĭ numaĭ cu de acestea trăiţĭ“.

Cea d.ntâĭ grijă a unuĭ preot ce ĭa o parohie, este de a şti cam ce venit întâmplător are. Un preot tênêr a fost numit la o parohie; informându-se că e cam săracă, ceru alta maĭ bună. Arhiepiscopul din Volinia D. Paladie împlini cererea preotuluĭ, dar scrise pe margine: „Petiţionarul cere o parohie bună. Ca să o capete trebuea să muncéscă şi să se arate vrednic de ea. Preocupaţiunile materiale nu se împacă cu misiunea bisericéscă. Petiţionarul făcea maĭ bine să caute folóse materiale afară din Sacerdoţiu, care să pare că nu este chemarea sa“. Prin Siberia uniĭ preoţĭ se ocupă şi cu comerciul.

Pretenţiunele cleruluĭ sunt aşa de marĭ, că sunt un obstacol pentru progresul ortodoxieĭ. „Costă prea mult“, respund ceĭ ce se convertesc, unor indigenĭ din Siberia. Preotul este prea avid, ḑic *rascolniciĭ*, „sacramentele prea scumpe“. Póte că şi acéstă consideraţiune materială să fi fost causa ivireĭ unor secte, d. e. a Stundiştilor. Maĭ mulţĭ ţěranĭ certându-se cu preotul, aŭ ajuns la convingerea, că nu maĭ aŭ nevoĭe de serviciele luĭ.

Nişte asemenea abuzurĭ din partea unor preoţĭ lacomĭ, aŭ facut să se acuze Biserica Ortodoxă de simonie. Póte că acésta să fie în Turcia, din causa pretenţiunelor musulmanilor, dar în Rusia, turma să tunde numaĭ pentru intreţinerea păstoruluĭ. Clerul care trăeşte din ofrande, nu póte renunţa la ele, fără a lua pânea din gura copiilor sěĭ. El nu ştie de indiferentismul religios saŭ de disidenţĭ; dacă aceştia s'ar sustrage de la taxele bisericeĭ, sarcina ar cădea tot asupra parohienilor credincĭoşĭ. Rascolniciĭ, ca să nu primésca sacramentele, să tocmesc cu preoţiĭ cât

să le dea. Clerul îşĭ susţine drepturile sale fără să maĭ ţie compt de opiniele celor datornicĭ. Statul cere contribuţie pentru cult, chĭar de la adversarĭ. Veniturile parohiale se împart între toţĭ servitoriĭ bisericeĭ, luând preotul treĭ părţĭ, diaconul două şi dascalul una.

Aceste veniturĭ ar fi prea slabe pentru întreţinerea atâtor familiĭ, dacă n'ar maĭ veni în ajutor caritatea publică. La lucrul câmpuluĭ şi la diferite nenorociri, ţĕranul alérgă la preot şi-i plăteşte ostenéla în banĭ sau în natură. De multe orĭ preotul este nevoit a tolera şi superstiţiĭ ne putêndu-le combate. Uniĭ ţĕranĭ din Voronej, vĕḍênd că nu plouă după rugăcĭunele făcute de preot, să sfătuĭaŭ să-l cufunde într'un rîŭ. Maĭ înainte era obiceĭul a primi rugăcĭunile în şapcă pentru o femeĭe ce avea să nască. Acest obiceiŭ condamnat prin *Regulamentul spiritual* a luĭ Petru cel mare, a persistat în unele părţĭ până acum.

Ceremoniele religióse sunt strîns legate de viaţa rusă, în familie ca şi în afacerĭ. Pentru orĭ-ce eveniment important, pentru o aniversară, când soseşte cine va din călĕtorie saŭ plécă, când întreprinde ceva, atât la începutul cât şi la sfârşitul aceleĭ întreprinderĭ, rusul cere bine-cuvêntarea Bisericeĭ şi a servitorilor sĕĭ. De multe orĭ preotul n'aştéptă să fie învitat. Maĭ este obiceĭul că la sĕrbătorĭ marĭ, la Crăcĭun, Botez şi Paştĭ, preotul să viziteze pre credincioşiĭ sĕĭ şi să le bine-cuvinteze casele. In oraşe şi prin sate la fie care lună nouă, preotul şi diaconul merg din casă în casă cu apă sânţită. Adesea servitoriĭ îĭ opresc în anticameră saŭ îĭ trimit la bucătărie şi la slugĭ, ĭar alţiĭ dându-le gratificaţiunea cuvenită îĭ opresc de a maĭ face rugăcĭunile obicĭnuite. La ţară de multe orĭ preutesele şi copiiĭ însoţesc pre preot; vĕḍênd aşa mulţĭ, ţĕraniĭ fug; aşa că St. Sinod a trebuit să oprésca pre preotese şi pre copiĭ de a-l maĭ însoţi. Câte odată ţĕranul refusă a plăti ofranda obicĭnuită, şi atuncĭ să întâmplă discuţiunĭ neplăcute. In asemenea visite preotul dacă nu este cu băgare de sémă,

cade adesea victimă a uneĭ calităţĭ naţionale, ospitalitatea rusă. El crede că preotul îl necinsteşte, dacă nu va gusta din vutca, ce i se oferă. Alergând din casă în casă, adesea orĭ ne mâncat, şi gustând mereŭ din cinstea ce i se oferă, preotul, sdrobit de obosélă, are aspectul unuĭ om vicios, şi de aci o mulţime de cuvinte necuviicĭóse la adresa sa.

Să nu sĕ crédă, că aceste slăbăcĭunĭ părute şi ridiculizate, ar scădea ceva din solemnitatea actuluĭ ce-l sĕvêrşaşte preotul; el îşĭ face datoria cu conştiinţa valóreĭ lor religióso-morale. Preotul este de ordinar credincĭos datorieĭ sale. Acest om ce trăeşte în mijlocul unor ómenĭ fără cultură, ştie la ocasiune să găséscă cuvinte de mângâere pentru bolnavi şi să dea sfaturĭ celor ce mor. El are secretul limbeĭ în care are să vorbéscă celor simpli şi necărturarĭ. Cât este maĭ aprópe de popor prin obiceĭurĭ, prin defecte chĭar, cu atâta maĭ lesne ştie el să fie priceput de dênşiĭ. Preoţiĭ din generaţia nouĕ, maĭ instruiţĭ, maĭ rezervaţĭ, maĭ sobri, nu prea inspiră tot-déuna încredere mojiculuĭ. Preoţiĭ bĕtrênĭ eraŭ maĭ bunĭ, ḑic eĭ, eraŭ blânḑĭ şi bunĭ creştinĭ, fiind în mijlocul nostru şi dându-ne sfaturĭ. Peste sĕptămână preotul este ca şi un ţĕran, dar Sâmbătă séra şi Duminică maĭ ales, când îmbracă vestmintele sacre, este maĭ presus de orĭ-ce preocupaţiune şi cel puţin pentru un cés este la înălţimea misiuneĭ sale. Misiune fórte grea, maĭ ales sub un ceriŭ ca al Rusieĭ, unde are a străbate pe timpurĭ grele distanţe fórte marĭ, spre a duce ultima mângâere celor murinḑĭ. Nu arare-orĭ s'aŭ véḑut preoţĭ căḑênd jertfă devotamentuluĭ lor sacerdotal. Oare pentru câte-va copeĭcĭ îşĭ sacrifică el viaţa? De bună sémă că nu. El este pătruns de înalta sa misiune, aşteptând rĕsplata de la Dumneḑeŭ, căruĭa-ĭ serveşte. Nu lipsesc şi preoţĭ cu reputaţiune de sfinţenie, atribuindu-li-se darul tămăduirelor. El citeşte rugăcĭunele cu atâta evlavie, în cât lumea alérgă din tóte

părţile, cerênd vindecare de bóle şi uşurare de pĕcate. Un asemenea preot este P. Ivan Ilicĭ Serghief, arhipresbiter din St. André de la Kronstadt. Acestuĭa i se atribue vindecărĭ miraculóse, avênd lumea mare credinţă în puterea rugăcĭunilor sale, saŭ mărturisindu se la el, aşa că biserica sa tot-déuna este plină de lume, ca şi în Vinerea mare dinaintea Paştelor.

GER. TIMUŞ.

ETICA EVOLUȚIONISTA ȘI ETICA CREȘTINA.

Sistemul evoluționist, ce se maĭ numește și Darvinism saŭ Monism, are în ḑilele nóstre partisanĭ fórte numeroșĭ. El tinde în fond a stabili că *mecanica* este unica știință. Evoluțiunea saŭ adaptarea basată pe mecanica atomică, este formula magică cu care acest sistem pretinde că póte esplica tóte misterele fireĭ insuflețite și neînsuflețite cuprinḑênd aicĭ și pe om cu rațiunea și voea sa, fără a recunóște un Creator a tot înțĕlept și orânduitor al lucrurilor.

Numaĭ un singur domeniŭ și anume: *domeniul moraleĭ* părea că nu vrea absolutaminte a se supune legilor mecanice de atracțiune și repulsiune. Părea ceva revoltător pentru un om cu judecată a cerca să esplice cu ajutorul forțelor mecanice și al combinațiilor chimice întreaga viață morală a omenireĭ de la viciul cel maĭ de jos până la eroismul cel maĭ înalt al abnegațiuneĭ creștine. Totușĭ materialismul mecanic a trebuit să facă și acest pas, ca să nu stea la jumĕtate cale și să dea faliment din capul loculuĭ. Lupta între credința creștină și necredință, între împĕrăția luĭ Dumneḑeŭ și împĕrația materieĭ se'ncinge maĭ tare tocmaĭ pe terenul moraleĭ.

Fără moralitate și dreptate nu póte esista nicĭ o societate, nicĭ o comunitate durabilă, cu atât maĭ puțin un Stat. De aceea monismul actual eliminând din creațiunĭ

pre Dumneḑeŭ cu poruncele sale morale, simte o necesitate imperiósă de a pune în loc un surogat, o *morală seculara* saŭ *civilă*, o morală care *independenta de Dumneḑeu* să dea omuluĭ un călăuz moral şi să'l facă în vre un chip capabil a'şĭ îndrepta viaţa. In Francia de un şir de anĭ se fac încercărĭ practice de a pune în mâna copiilor ast-fel de morală. Tot aseminea încercărĭ se fac în Germania şi chĭar în Berlin, pentru a întroduce o morală seculară. Acéstă tendinţă se manifestă din ce în ce şi la uniĭ dintre bărbaţiĭ noştri civilisaţi saŭ maĭ bine emancipaţĭ de credinţele *ruginite* ale părinţilor şi străbunilor noştri. In presă, în întrunirĭ, în corpurĭ deliberative se tot aud vocĭ contra studiuluĭ religiuneĭ şi moraleĭ creştine în şcólele publice. Din fericire curentul antireligios n'a mers la noĭ în România aşa de departe ca în Germania şi maĭ ales ca în Francia. El este numaĭ un *pium desiderium* al unuĭ numĕr mic de bărbaţĭ *înaintaţĭ*. Preceptele moraleĭ creştine nu sunt încă eliminate din şcólele nóstre, de şi de un timp studiul lor e pus pe al doilea plan şi mărginit la un timp fórte scurt de predare în raport cu alte obiecte. E datoria nóstră să veghiăm şi să lucrăm a le păstra şi propaga: *Laboremus*.

Omul cu judecată sănĕtósă cere doveḑĭ despre poruncile morale ce i se impun. Voea ce aspiră la libertate nu primeşte uşor un jug strĕin fără motive convingĕtóre. Deci a trebuit a găsi de la început o *basă ştiinţifică* pentru morala seculară cea stabilită. La acéstă lucrare s'a 'njugat întâĭaşĭ dată Herbert Spencer. El póte fi privit ca representantul de frunte, am putea ḑice maĭ ca profetul monismuluĭ materialist în domeniul moraleĭ. Darvin însuşĭ îl întimpina de obiceiŭ cu multă reverinţă, ca pe *filosoful cel mare*, ca pe *dascalul seŭ*. (In Descendance de l'homme).

Opera principală a luĭ Herbert Spencer în domeniul moraleĭ este cea intitulată: *Data of Ethics*. Ea fu tradusă curând în limba francesă şi germană. Traducerea francesă este intitulată: *Les bases de la morale evolutioniste. Par Herbert Spencer*. Citatele de maĭ la vale se vor aduce

dupĕ a patra ediţie a acesteĭ traducerĭ, publicată de Felix Alcan. Paris 1889.

Autorul însuşĭ spune în precuvêntare cât era de importantă acéstă operă în ochiĭ sĕĭ, şi ce rang avea între diversele sale scrierĭ. El dice: „Acéstă parte ultimă a problemeĭ mele este acea, pentru care, dupĕ socotinţa mea, tóte părţile anterióre servesc numaĭ ca pregătire“ (Préface V). Numaı importanţa capitală a acesteĭ lucrărĭ l'a făcut să n'o dea la lumină în şirul ce proĭectase din capul loculuĭ, adică ca parte finală din *filosofia sintetică* a luĭ, de teamă ca nu cum-va bóla saŭ mórtea să'l împedice a'şĭ termina problema la care gândise în tot cursul activităţeĭ sale literare, ca la scopul seŭ final [1]. „Ţın fórte mult, măcar să schiţez dacă nu pot să complectez acéstă lucrare, pentru că este o trebuinţă urgentă a stabili pe *basă ştiinţifică* regulele buneĭ conduite. Astă-dĭ când preceptele morale pe di ce merge perd autoritatea atribuită pretinseĭ lor originĭ sfinte, secularisarea moraleĭ se impune“.

Incercarea luĭ Spencer de a compune o morală ştiinţifică pe basa teorieĭ evoluţiuneĭ a fost aprobată cu bucurie şi cu aplause nu numaĭ în Englitera ci şi în Germania, Francia şi Italia Filosoful darvinist pentru cultura sa universală şi erudiţia sa uĭmitóre fu comparat de conaţionaliĭ sĕĭ cu Aristotel, ĭar tratatul seŭ de etică fu încărcat de laude. Teoria sa află partisanĭ declaraţĭ şi la universitatea din Berlin (Gizycki). In Italia, Spencer de asemenea află mulţĭ apostolĭ zeloşĭ, ca Ardigò, Herzen, ş. a. In Francia partizanul şi propoveduitorul eticeĭ luĭ Spencer este Alfred Fouillée. El o compara cu o stea ce se rădică la orisont şi este convins că ea va câştiga pe ce di merge maĭ mulţĭ partizanĭ între bărbaţiı de ştiinţă. „Se înţelege din ce în

1) Nu de mult a aparut o noua parte din sistemul filosofieĭ sintetice a luı Spencer. Ea trateaza despre Principiile eticeı şi despre Justiţie. In traducere germana de B. Vetter, 2 vol. Stuttg. Schweitzerbart, 1892.

ce maĭ bine, ḑice el, că afară de acéstă teorie, nimic nu póte esplica evoluţiunea fiinţelor de cât minunea, adică *abdicarea ştiinţeĭ*" [1]. Iar Jules Fery când era Ministru preşedinte a lăudat într'o şedinţă publică a camereĭ fracese etica luĭ Spencer, ca cea maĭ proprie a servi de basă la învĕţământul moraleĭ [2]. La noĭ Româniĭ de asemenea de la înălţimea catedrelor universitare se fac elogiĭ marĭ luĭ Spencer şi sistemuluĭ evoluţionist.

In faţa acestuĭ apostolat atât de zelos şi de respândit, ar crede cine-va că are a face cu o convenţie saŭ cu un concurs de puterĭ secrete. Să n'atribuim óre grabnica rĕspândire a acesteĭ nouĕ evangeliĭ la împrejurarea, că ómeniĭ înstrĕinaţĭ de credinţa creştină tot umblă dupĕ sisteme, ce le promit un *călăuz moral* de trebuinţă fără Dumneḑeŭ şi fără Christos, şi de aceea s'apucă în grabă, ca ceĭ naufragiaţĭ, de orĭ-ce creangă, fie chĭar putredă?

In orĭ-ce caz avem destule motive puternice a esamina maĭ cu de amĕruntul noŭa morală, ce face atâta pretenţie de ştiinţă şi crede că va putea arunca în abisul uĭtăreĭ morala creştină cu tóte cele-l-alte sisteme de morală. Ne apucăm de acéstă lucrare cu atât maı bucuros, căcĭ avem convingerea, că critica eticeĭ evoluţioniste, este în acelaşĭ timp combaterea maĭ multor sisteme de morală, ce se ivesc astă-ḑĭ în diferite părţĭ ca bureţiĭ dupĕ plóĭe. Dupĕ una se va putea judeca despre tóte.

Pentru ca cititorul se înţĕleagă maĭ lesne espunerea nóstră, vom împărţi-o în treĭ părţĭ:

In partea *întâĭ* vom arunca o privire scurtă asupra moraleĭ luĭ Spencer.

In partea *a doŭa* vom esamina basele eĭ, şi

In partea *a treĭa* cuprinsul şi consecinţele eĭ.

[1] Veḑı, Critique des Systémes de morale contemporains. Paris, 1883, p. 12, et 13.

[2] La vie vaut elle la peine de vivre, par W. H. Mallok, traduit par Forbes. Paris 1882. Comp. Victor Cathrein, Die Sittenlehre des Darwinismus. Freiburg I B. 1885. Idem De Baets, Les Boses de la Morale et du Droit. Paris. Alcan 1892.

PARTEA I.

Chintesenţa Noüeĭ Morale a luĭ Herbert Spencer.

Nu este lucru uşor a pătrunde tratatul cel întins, plin de repetiţiĭ şi încâlcit al luĭ Spencer. Abea am putut face un resumat fidel din teoria sa. Vom înfăţişa deci cetitoruluĭ acest resumat cât se póte de scurt şi de lămurit.

Până astă-ḑĭ, ḑice Spencer, încă nu esistă o morală *ştiinţifică*. Tóte sistemele de morală din trecut şi din present sunt pline de contraḑicerĭ, fără logică şi defectuóse. Ast-fel sunt nu numaĭ sistemele de morală religiósă, morala luĭ Platon şi a luĭ Aristotel şi morala Intuiţiuneĭ, ce admite un simţ moral înăscut, ci şi *Utilitarismul* comun, de şi el maĭ mult se apropie de adevĕr. Şcóla utilitaristă e de părere, că trebue a cunóşte *inductiv*, adică pe calea esperienţeĭ, urmările bune saŭ rĕle ale faptelor şi pe basa esperienţeĭ să stabilim principiĭ generale despre conduita morală ce este în favórea bineluĭ comun. Insă metoda acésta nu este esactă.

Pentru ca etica să se râdice din starea primitivă de acum la rangul de ştiinţă, trebue să treacă prin tóte stadiile prin care aŭ trecut alte ştiinţĭ d. e. Astronomia. Maĭ întâĭ astronomiĭ aŭ adunat prin observaţiune un numĕr de fapte; apoĭ aŭ dedus din aceste fapte prin *inducţie* legĭ generale; în fine veniră Copernic, Kepler şi Newton şi râdicară astronomia prin *deducţie* la rangul de ştiinţă. Eĭ aŭ dedus adică tóte faptele şi fenomenile astronomice din un principiŭ general, adică din raportul ce există între masele mobile din spaţiu.

Ast-fel şi etica trebue să lepede caracterul *empiric* de până acum, ca să ajungă la aceeaşĭ treaptă în şirul ştiinţelor. Trebue a deduce principiile vieţeĭ morale din un unic principiŭ general. Insă cum se póte acésta? Respuns: Dacă dăm de basă şi eticeĭ *evoluţiunea* ce domneşte în tot universul şi dacă esplicăm din ea tóte fenomenile morale.

Căcĭ omul ca şi tóte cele-l-alte fiinţĭ este un produs al evoluţiuneĭ şi un supus al legilor eĭ. Decĭ conduita morală a omnluĭ ce are a fi privita ca conduită ajunsă la cel maĭ înalt grad de evoluţiune, trebue a se deduce din legile generale ale evoluţiuneĭ. Şi precum aceste legĭ constitutive se esplică şi se demonstră în *Fisică*, *Biologie*, *Psihologie* şi *Sociologie*, ast-fel şi etica póte afla esplicarea cea maĭ bună în adevĕrurile fundamentale, ce sunt comune acestor ştiinţĭ. „Dacă tot universul vizibil e supus evoluţiuneĭ, dacă sistemul solar considerat ca totalitate, dacă pămêntul ca parte din acésta, dacă întreaga viaţă ce să desvăleşte pe faţa pămêntuluĭ, cum şi viaţa fie-căruĭ organism individual, dacă fenomenile psihice ce se manifestă la tóte făpturile până la cele maĭ înalte, cum şi fenomenile ce resultă din reuniunea fenomenilor celor maĭ perfecte,—dacă tóte în fine sunt supuse legilor evoluţiuneĭ, *trebue neaparat a admite* că şi fenomenile conduiteĭ făpturelor de ordinea cea maĭ înaltă, despre care tratează morala, sunt de asemenea supuse acestor legĭ“ [1]).

Spencer chĭar în cele dintâĭ capitole a căutat a dovedi prin inducţiune şi deducţiune din natura evoluţiuneĭ, că *bună moralminte* este conduita ce prelungeşte în tóte privinţele viaţa făptuitoruluĭ şi a semenilor sĕĭ. Dar cum prelungirea vieţeĭ produce necesariamente prelungirea plăcereĭ, a conchis apoi de aicĭ, că *bine în general este ceea ce aduce plăcere*. Lucrul luĭ Spencer este acum a dovedi cu de-amĕruntul acest principiŭ din evoluţiune şi a arăta, că teoria evoluţiuneĭ nu numaĭ póte esplica tóte principiile conduiteĭ morale, ci este şi în stare a le aplica în practică, saŭ a restabili ordinea morală din univers. Decĭ trebue a bate pe rând la uşa *fisiceĭ*, *biologieĭ*, *psihologieĭ* şi *sociologieĭ* spre a învĕţa de la ele legile generale ale evoluţiuneĭ,

[1]) Les Bases de la Morale Evolutioniste par Herb. Spencer Quatr. Edit. Paris 1889, pag. 53.

şi a aplica principiile câştigate la fenomenile vieţeĭ morale. Şi, cum resultă din cuvintele luĭ Spencer, citate maĭ sus, trebue a înţĕlege aceste ştiinţĭ cum le-aŭ înţeles evoluţioniştiĭ şi în special Spencer, adică ca părţĭ secundare ale *mecaniceĭ* unice şi marĭ ce domneşte în tot universul.

Ce învaţă acum *fisica* despre evoluţiunea conduite? Că materia şi mişcarea e distribuită maĭ complicat, cu cât maĭ sus ne urcăm pe scara făpturelor şi că mişcările combinate ajung tot-odată din treaptă în treaptă maĭ *coherente*, maĭ *definite* şi maĭ *variate* şi fac din ce în ce maĭ perfect echilibrul mobil între funcţiunile interne (viaţa) şi puterile esterne, opuse, ce tind a-l strica. Ast-fel conduita morală trebue a se destinge prin sus numitele însuşirĭ: *Cohesiune, definire, varietate* şi *echilibru mobil.* De aicĭ resultă conconclusia că *omul moral ideal este acela al căruĭ echilibru mobil este perfect* [1]).

Dacă considerăm conduita din punct de vedere *biologic*, vedem că evoluţiunea tinde a îndeplini funcţiunile în gradul cel maĭ convenabil. Ea lucrează în un grad din ce în ce maĭ înalt, ca diferitele funcţiunĭ dupĕ feliul, gradul şi combinaţiile lor să fie împlinite cum reclamă condiţiile de existenţă. „*Îndeplinirea tuturor funcţiunilor este, în un sens o obligaţiune morală*“ [2]). Şi „un ideal de moralitate este acela în care funcţiunile de tot feliul sunt împlinite convenabil“ [3]).

Dar óre n'am fi ispitiţĭ a privi ca o povóră împlinirea tuturor funcţiunilor conform condiţiilor de existenţă ce ni se impun ca datorie? Nu, respunde Spencer, căci în decursul evoluţiuneĭ se ivesc necesariamente *plăcerĭ, ca fenomene ce însoţesc mersul normal al funcţiunilor*, pe când suferinţele de tot feliul sunt efectul funcţiunilor escesive sau defectuóse. Genul omenesc a moştenit de la făpturele

[1]) Ibid. p. 64.
[2]) Ibid. p. 65.
[3]) Ibid. p. 64.

de un gen inferior adaptările relative la trebuinţele cele maĭ esenţiale ale vieţiĭ corporale. De aceea ast-fel de fapte îĭ aduc tot-déuna plăcere. Alte fapte însă nu aduc omuluĭ tot-déuna plăcere, fiind-că condiţiile sale de traiŭ sufĕr o schimbare neobicĭnuit de mare şi încurcată. Cu cât omul va progresa, se va adapta maĭ bine la condiţiile de traiŭ, în cât atuncĭ *orĭ-ce faptă bună nu numaĭ va spori fericirea individuală şi generală, ci va fi şi imediat plăcută, pe când fapta rea va fi însoţită de sensaţiĭ dureróse.*

Să privim acum conduita omuluĭ din punct de vedere *psihologic.* Aicĭ ni se esplică cum omul ajunge prin *evoluţiune* la principiile generale despre conduita morală, la stĕpânirea de sine şi în special la sentimentul datorieĭ. Spre acest sfârşit Spencer ne spune cum, după principiile sale psihologice, inteligenţa şi voea omuluĭ s'a produs prin coordinaţiune şi combinaţiune din simple emoţiĭ şi iritaţiĭ. Formele acestuĭ proces desvăluite maĭ târḍiŭ, adică sentimentele maĭ înalte sunt evident maĭ complicate, maĭ intensive de cât sentimentele inferióre ce s'aŭ ivit maĭ de timpuriu. Apoĭ cele dintâĭ reclamă ca conducĕtor o autoritate maĭ înaltă.

Incă *făpturele maĭ inferióre* să cărmuesc în acest mod de un *complex de sentimente* dispuse ast-fel, că *buna starea generală atârnă de subordinarea sentimentelor inferióre la cele superióre.* Făpturele maĭ inferióre ajung la acéstă subordinare prin esperienţă proprie saŭ ereditară. Un animal d. ex. este impins de fóme a se arunca asupra altuĭa, dar la vederea unuĭ animal maĭ tare, presimţind pericolul ce-l amenință să fereşte de a-l ataca şi aşa scapă viaţa sa [1]).

„Aicĭ de şi e subordinare, dar nu e o subordinare *conşcie,* nu e reflecsiunea ce aduce la cunoştinţă că un sentiment a cedat altuĭa. Tot aşa se'ntâmplă şi la ómenĭ cu inteligenţa puţin desvălită. Omul pre-social, ce rătăceşte în cete

---

1) Les bases etc. p. 91.

şi e cârmuit numaĭ de sensaţiĭ şi emoţiĭ momentane, de şi din timp în timp vine'n conflicte de motive, totuşĭ relativ întâlneşte puţine casurĭ, în cari avantajul de a subordina o plăcere imediată uneĭ plăcerĭ depărtate se impune atenţiuneĭ sale. Nu maĭ puţin îĭ lipseşte şi inteligenţa necesară de a analisa şi generalisa aceste casurĭ când ele se presintă [1].

„Numaĭ când *evoluţiunea socială* face viaţa maĭ complexă, causele de abţinere maĭ numeróse şi maĭ puternice, rělele uneĭ conduite spontanee maĭ manifeste şi folóseIe prevedereĭ destul de sigure,— numaĭ atuncĭ pot fi experienţe destul de dese spre a familiarisa pre ómenĭ cu folósele ce aduce subordinarea sentimentelor simple la altele maĭ complexe. Numaĭ atuncĭ să iveşte şi o inteligenţă suficientă spre a funda o inducţie pe aceste esperienţe. La urmă inducţiile ajung destul de numeróse spre a forma o inducţie publică şi tradiţională, ce se întipăreşte fie-căreĭ generaţiĭ, încă din pruncie“ [2].

Dar acéstă judecată, formată din esperienţă, despre folosul de a subordina un sentiment la altul cum şi-a asociat óre *sentimentul datorieĭ* cu necesitatea şi coercivitatea ce el implică tot-déuna? Respuns: *Prin un fel de asociaţie de ideĭ inexactă.*

La început omul a făcut saŭ a omis ceva de frica soţilor sěĭ sělbatecĭ, saŭ de frica şefuluĭ, saŭ de frica sufletelor celor morţĭ. Ast-fel se stabiliră cu încetul în societate treĭ limite esterne ale conduiteĭ: frica de pedepsele *sociale*, *politice* şi *religióse*. Am věḑut maĭ sus că pe lângă aceste limite s'a format şi o opinie deobşte basată pe esperienţa cu efectele interne, naturale ale faptelor. Dacă la considerarea efectelor ce unele fapte aŭ necesariaminte, a fost presentă în spirit şi frica de efecte esterne, adică de pedepse pentru acele fapte saŭ pentru altele, atuncĭ omul a

[1]. Les bases etc. p. 98.
[2]) Ibid. p. 98—99.

transmis ideïa necesităței și coercivităței împreună cu frica ce ea implică și la opinia, ce se razimă numaĭ pe esperiența efectelor interne. Mintea a generalisat, fără îndoïală cu nedrept, ideïa coercivităței din afară. Ast-fel se manifestă sentimentul datorieĭ.

Se'nțĕlege de sine că acest sentiment de obligațiune trebue să dispară din ce în ce pe o treaptă superióră a evoluțiuneĭ, nu numaĭ pentru că se razimă pe frica de agenți esternĭ, ci și pentru că însemnează o constrîngere, ce purcede de la făptuitor. Așa dar cu o evoluțiune deplină *sentimentul datorieĭ nu va maĭ fi de ordinar present în suflet* și se va deștepta numaĭ la ocasiĭ estraordinare, ce ne împing a viola legile, cărora de alt-fel ne supunem cu totul spontaneŭ" [1]).

Dacă viața omuluĭ pe pământ s'ar mărgini numaĭ la sine și urmașiĭ sĕĭ, conduita sa s'ar putea reduce la o *formulă* ce ar înfățișa tocmaĭ legea morală a omuluĭ. Dar el se vede încunjurat de mulțimea semenilor sĕĭ și trebue să țină samă de eĭ. Binele individual trebue pus în armonie cu binele general. Insă cum se póte stabili o armonie pe basa evoluțiuneĭ? Aci ne da respuns *socĭologia.*

Conflictul între binele individual și binele general, pentru care adese trebue a se jertfi cel întâĭ, este trecĕtor, este un efect al adaptăreĭ defectuóse a omuluĭ la mediul seŭ. Tocmaĭ din causa acesteĭ adaptărĭ defectuóse și a conflictuluĭ ce ea naște între binele privat și binele public, se pot face adĭ numaĭ niște oompromise fără logică și șovăitóre între codul moral public și cel privat, cum se vĕd în tóte sistemele actuale de morală.

Dar procesul adaptăreĭ silește a înlătura gradat starea rezboĭnică de adĭ, ce reclamă a se jertfi binele privat. Adaptarea duce societatea la o formă din ce în ce maĭ *industrială* și abea când *industrialismul* va ajunge a fi deplin

---

[1]) Les bases etc. p. 113.

preţuit, se va putea manifesta dreptatea generală şi binefacerea generală.

Dar în ce mod procesul de adaptare cu a sa *luptă pentru existenţă* va pune în armonie binele individual cu binele comun? In ce mod va împăca el egoismul cu altruismul? Aicĭ Spencer dă respunsul următor:

Plăcerea şi durerea nu sunt un ce obiectiv, invariabil, ci numaĭ un ce relativ, ce variază după constituţia subiectuluĭ care le simte. De aicĭ urmează că nu există lucrare, ce în limitele puse de legile fisice n'ar putea deveni plăcută prin exerciţiŭ continuŭ. Pe basa acesteĭ legĭ, procesul adaptăreĭ va avea la urmă efectul, că *tóte faptele necesare în viaţa socială vor deveni plăcute, ba ceva maĭ mult, pe o treaptă superióră a evoluţieĭ, orĭ-cine îşĭ va satisface plăcerea sa imediată, momentană, va împlini constant tocmaĭ ce este necesar pentru desĕvêrşirea vieţeĭ altora*" [1]. Ast-fel se sigilează în fond împăcarea între egoism şi altruism.

Spencer se pronunţă fórte hotăritor în contra Utilitarismuluĭ comun a luĭ Bentham şi alţiĭ, carĭ pretind a pune ca scop imediat al conduiteĭ *fericirea generală*, şi a trage de aicĭ norme pentru purtarea morală a omuluĭ. Scopul imediat al conduiteĭ trebue să fie a împlini condiţiele generale, din care vine de sine ca resultat binele general. Insă aceste condiţiĭ sunt pur şi simplu a observa *dreptatea* negativă şi positivă, adică a nu vătăma pe nime şi a da fiecăruia ce este al sĕŭ,— precum şi *bine-facerea*, adică a ne ajuta gratuit uniĭ pre alţiĭ.

Insă ce trebue să oblige pre om a împlini aceste condiţiĭ, după ce ştie acum că datoria este o vorbă gólă? Respuns: *Plăcerea*. Acésta resultă din principiul indicat maĭ sus, că în cursul evoluţiuneĭ tóte faptele devin plăcute prin exerciţiŭ. In *familie* cată să se realiseze chiar de pe

[1]) Les bases ect. p. 164.

acum împăcarea egoismuluĭ cu altruismul, a bineluĭ individual cu binele întregeĭ societăţĭ casnice, căcĭ faptele ce daŭ copiilor viaţa, le-o păstrează şi înfrumuseţaze, aduc părinţilor mulţumire imediată.

In *societate* însă, maĭ ales simpatia cată să realiseze împăcarea între ceĭ doĭ fraţĭ duşmanĭ, egoismul şi altruismul. Căcĭ *simpatia este rădăcina dreptăţeĭ precum şi a binefacereĭ* [1]).

Simpatia nu se póte desvălui până când societatea se află în o evoluţiune defectuósă, şi e sbucĭumată adesea în răsboaĭe. Simpatia se va putea desvălui considerabil în formă de *plăcere* abea când ómeniĭ nu vor maĭ avea mare trebuinţă de ajutor, când toţĭ vor fi adaptaţĭ la exiginţele sociale, când plăcerile vor fi generale şi durerile rarĭ. Prin simpatie, plăcerile unuĭa vor ajunge plăcerĭ ale celuĭ-l-alt. Nime nu va face altuĭa rĕŭ pe nedrept, ba încă fie-care va tinde cu zel a profita de rarele ocasiĭ de a face bine, ca să aĭbă plăcerĭ altruiste.

Din cele ḑise acum, lesne se înţĕlege, că între etica *absolută* şi cea *relativă* este o deosebire pe care Spencer pune mare preţ. El încă de la început a avisat la astronomie. Aicĭ spre a clarifica ideile sale, se serveşte ĭar de o comparaţie între mecanica pură şi cea aplicată, maĭ ales în raport cu astronomia. Dacă deducem pe cale pur matematică mişcările circulare după legile luĭ Kepler, deducţiile sunt *absolut juste*. Dar dacă am transmite aceste deducţiĭ imediat la orbitele reale ale planetelor, atuncĭ ele n'ar fi juste, căcĭ în realitate la esecuţia mişcărilor se ivesc perturbaţiĭ. Orbitele reale ale planetelor se pot determina aproximativ numaĭ, dacă luăm de basă legile luĭ Kepler şi tot-odată ţinem socoteală de perturbaţiĭ. Resultatele dobândite ast-fel sunt aproximativ saŭ *relativ juste*.

Ceva analog e şi cu etica. Dacă ne'nchipuim ómeniĭ în

---

[1]) Les bases etc. p. 127 şi 214.

(viitórea) stare de adaptare perfectă la mediul lor, atuncĭ pe basa legilor fisice, biologice, psihologice şi sociologice, putem deduce *a priori* regule *absolut juste* pentru conduita morală a omuluĭ. Dar în realitate ómenii adĭ sunt încă fórte defectuos adaptaţĭ. De aceea, dacă am aplica imediat la ómeniĭ de adĭ resultatele câştigate *a priori* din legile adaptăreĭ complecte, am ajunge la încheĭeri de tot eronate. La aplicarea legilor absolut juste, trebue maĭ vîrtos a lua în consideraţie preturbaţiile saŭ neadaptările ce există în realitate, spre a face ast-fel deducţiĭ aproximative saŭ *relativ juste.*

Aşa dar adĭ nu există fapte absolut bune, chĭar faptele cele maĭ bune sunt numaĭ *aproximativ sau relativ bune.* Decĭ în împrejurările de faţă nicĭ nu putem dice, că în un cas óre-care, numai un singur mod de conduită ar fi just orĭ bun, pe când tóte cele-l-alte ar fi rěle. Din contra, adesea pot fi maĭ multe acţiunĭ ce duc la acelaşĭ scop şi de aceea ele sunt relativ bune.

Conduita ce sporeşte viaţa în general şi nu pricinueşte nicĭ o suferinţă, de cât aceea ce implică negaţiunea, *este absolut bun* [1]). Căci suferinţa este corelatul rĕuluĭ sau, ceea ce'ĭ tot una, o abatere de la modul de a lucra perfect adaptat. Aşa dar conduita absolut bună produce *numaĭ placere*, ĭar până când conduita este încă atinsă de suferinţĭ se póte numi cel mult *relativ bună*, adică ea în împrejurările de faţă póte fi rĕul cel maĭ mic, fiind-că aduce cea maĭ puţină suferinţă. Esemple potrivite despre fapte *absolut bune* dă familia, unde adesea aceeaşĭ acţiune, ce este bine-făcĕtóre pentru copiĭ, procură părinţilor numai bucuriĭ.

De şi e fórte cĭudat, însă Spencer află, că teoria luĭ serveşte de basă la teoriile celor maĭ marĭ filosofi de la Platon până la Kant. Aceştia toţĭ vorbesc despre omul ideal perfect. Eĭ sunt în eróre numai pentru că privesc

[1]) Les bases p. 223.

acest ideal ca existent în realitate, saŭ cel puţin ca fiind posibil momentan. Ambele socotinţĭ sunt inexacte. Un om ideal, un om perfect, presupune că este perfect adaptat la mediul sĕŭ. Apoĭ o persónă absolut dréptă şi simpatică n'ar putea vieţui şi lucra conform cu natura sa în o societate de canibalĭ [1]).

La urmă Spencer atrage luarea aminte, că după principiile sale, etica are un câmp maĭ vast de cât i s'a atribuit de ordinar. Ea cuprinde pe lângă conduita în decomun aprobată ca bună saŭ blamată ca rea—şi întreaga conduită ce direct saŭ indirect favorisază orĭ loveşte binele nostru saŭ al altuĭa [2]).

De şi Spencer bine înţĕles n'o spune, dar după acest principiŭ, tot ce favoreşte sau împedică viaţa, sănĕtatea, propagarea, şi a fost până acum obiectul biologieĭ şi medicineĭ etc,. trebue a se privi ca parte din etică.

Aceste sunt punctele cele maĭ esenţiale din morala *independenta* saŭ *secularisatá*, pe basa evoluţiuneĭ, şi datorită industrioaseĭ Englitere.

Fiind-că Spencer chĭamă la bară fără sfială maĭ tótă omenirea şi o acuză de cele maĭ gróse rătăcirĭ în cestiunĭ atât de importante, suntem şi noĭ în drept a supune teoria sa uneĭ criticĭ seriόse şi drepte.

PARTEA II.

Esaminarea baselor moraleĭ luĭ Spencer.

I. *Cum întemeĭază Spencer evoluţiunea?*

Filosoful darwinismuluĭ construeşte etica sa, cum am vĕḑut, pe *teoria evoluţiuneĭ în sensul cel maĭ estrem*. Evo-

[1]) Les bases p. 240.
[2]) Ibid. p. 241.

luţiunea întinsă şi la om formează nu numaĭ basa acesteĭ morale nouĕ, ci o străbate ca un fir roş şi este ţesută în ea aşa, că se póte numi pe scurt: Teoria evoluţiuneĭ transmisă în domeniul moral. De aceea morala luĭ Spencer stă saŭ cade cu evoluţiunea. Vom îndrepta deci luarea aminte maĭ întâĭ asupra evoluţiuneĭ.

Din scrierile diverse ale luĭ Spencer, ĭar maĭ ales din Biologia sa [1]) resultă neîndoĭos, că el consideră *tóte* fenomenile visibile ca resultate ale uneĭ marĭ *evoluţiunĭ*, ce lucrează numaĭ cu atomĭ şi cu forţele lor chimice şi fisice.

De sigur natura presintă spirituluĭ, care o contemplă, multe lucrurĭ frumóse şi măreţe. De rîdicăm ochiĭ la ceriŭ unde miĭ de stele în depărtărĭ nemăsurate vestesc cu litere de foc mărirea Făcĕtoruluĭ; de ne urcăm pe locurĭ înalte şi îndreptăm privirile peste munţĭ şi văĭ, rîurĭ şi lacurĭ, ţermurĭ şi mărĭ; de mergem primăvara în revarsatul zorilor la câmpie saŭ la pădure, unde florile strălucesc în miĭ de colorĭ şi cântecele paserilor resună prin frunziş... Cine nu va fi sorbit o plăcere nespusă la această privelişte?

Eĭ bine, tóte acestea ḑice Spencer, sunt numaĭ productul uneĭ evoluţiunĭ mecanice, oarbe. Milióne de milióne de atomĭ, vibrând sĕlbatecĭ între sine, aŭ făcut—nu se ştie cum şi pentru ce—din întâmplare, o mare evoluţiune, ale căreĭ lucrurĭ măĭestre şi minunate sunt rĕspândite sub ochiĭ noştri.

Chĭar noĭ ómeniĭ suntem lucrul acestuĭ proces mecanic, căcĭ tóte fiinţele organice şi tóte fenomenile vieţeĭ sunt numaĭ combinaţiĭ de atomĭ, numaĭ resultat al forţelor lor [2]).

[1]) Veḑi Principes de Biologie, traduit par M. E. Cazelles. Paris 1877, I p. 403, sq. şi Les bases etc. p. 52 sq.

[2]) Spencer în Biologia sa defineşte viaţa aşa: „Combinaţia determinată de schimbarĭ eterogene, ce sunt de odata simultane şi succesive, în legatură cu coesistenţe şi sequenţe esterne“. Principes de Biologie I, p. 89. Se înţelege de aci că el (p. 72) nu prea e contra de a se atribui viaţa chĭar sistemuluĭ nostru solar, daca acésta n'ar lovi în ideile comune despre viaţa. Dupe concepţia luĭ Spencer şi gheţariĭ au viaţă.

Decĭ omule, orĭ-cât de mândru şi de conştiŭ ţi-aĭ râdica fruntea, aĭ eşit după Spencer cu carne şi oase din regnul animal. Tu, cu raţiunea şi voea ta, cu artele şi ştiinţa ta, cu viaţa ta relıgiósă şi morală, tu.., eştĭ numaĭ un *mamifer*, ajuns pe o treaptă superióră de evoluţiune, un mamifer cu un organism maĭ complicat.

Evident, prin acésta Spencer şi şcóla luĭ vine în oposiţia cea maĭ estremă, nu numaĭ cu credinţa tuturor creştinilor, ci şi a întregeĭ omenirĭ din timpurile cele maĭ vechĭ. El intră în oposiţie nu numaĭ cu credinţa mulţimeĭ inculte, ci şi cu a celor maı marĭ înţĕlepţi din tóte timpurile şi locurile. Chĭar în timpul sclavieĭ ceĭ maı înjositóre omenirea a păstrat cu sfinţenie credinţa, că şi sclavul cel maĭ de rând să deosebeşte de animal esenţialminte prin raţiune.

Din o moştenire de miĭ de anĭ omul nu se lasă respins fără dovedĭ puternice şi constrângĕtóre. Ştim bine că la Spencer are fórte puţină trecere consensul omenireĭ. El priveşte la trecut cu un dispreţ aprópe suveran. De repeţite orĭ dă avise a nu crede în consensul timpurilor trecute, şi nu se sfieşte nicĭ cum a acusa omenirea de cele maĭ gróse rătăcirĭ. El ajunge chĭar a afirma, că tóte sistemele de morală din trecut şi present,— bine înţĕles afară de a sa— sunt pline de contradicerĭ şi lipsite de logică Dar aicĭ noĭ maĭ bucuros ţinem cu Aristotel [1]), Cicerone [2]) ş. a [3]) care consideră consensul unanim al omenireĭ ca dovada cea maĭ întemeĭată, maĭ ales în cestiunĭ morale. Insuşĭ Kant, care nu póte fi acuzat nicĭ cum de prea multă pie-

[1]) Eth. x. 2: Ὃ γὰρ πᾶσι δοκεῖ, τοῦτ' εἶναί φαμεν. Ὁ δ'αναιρῶν ταῦτην τὴν πίστιν οὐ πάνυ πιστότερα ἐρεῖ.

[2]) Tuscul. I: Omni autem in re consensio omnium gentium lex naturae putanda est. Comp. De nat. deor. I: De quo natura omnium consentit, id verum esse necesse est.

[3]) Seneca Epist. 117.

tate pentru trecut, privește ca o absurditate când ar vrea cine-va să introducă un noŭ principiŭ de moralitate și óre-cum el a-l inventa întâĭ, par' că lumea maĭ nainte n'ar fi știut ce însemnează datorie, saŭ ar fi fost cu totul în rătăcire despre acésta [1]).

Deci avem dreptul a cere de la Spencer doveḍĭ clare și decisive pentru afirmațiunea luĭ că omul s'a desvěluit din animal. Să vedem așa dar cum demonstră Spencer evoluțiunea?

(Va urma).

[1]) Kritik der praktischen Vernunft. Leipzig 1838, S. 103, Anmerk.

EVANGELIELE APOCRIFE.

(Urmare. Vedĭ Biserica Ortodoxă, No. 8).

CAP. VII.

Naşterea luĭ Iisus în Betleem

După ce a trecut cât-va timp, veni o poruncă de la Impĕratul August, regeluĭ, ca să se numere tótă lumea, fie-care în oraşul seŭ [1]). Aşa făcu şi bĕtrênul evlavios Iosif, luâ pre fecĭóra Maria cu sine şi veniră la Betleem, fiind că se apropia timpul să nască. Iosif scrise numele lor în liste; căcĭ Iosif era fiul luĭ David şi logodnica acestuĭa Maria din seminţia Iuda. Ast-fel mĕ născu Maĭca mea Maria în Betleem, într'o pesceră [2]) aprópe de mormêntul Raheleĭ [3]), soţia protopărinteluĭ Iacob, care era mama luĭ Iosif şi a luĭ Veniamin.

---

[1]) Şi Luca 2, 1 aminteşte de o asemenea înscriere a numelor cu scop de a preţui averea, cu care ocasie cu toţiĭ se adunara în locul neamuluĭ lor, o întâmplare, care de almintrelea este cam întunecată istoriceşte.

[2]) După Luca 2, 7 Maria nascu pre Iisus într'o iesle. Ştirea ca s'a născut într'o pesceră este respândita de uniĭ scriitorĭ bisericeştĭ din vécul al treilea. De almintrelea să folosira eĭ şi de profeţia luĭ Isaia 33, 16. Maĭ departe este împodobita în evangelie şi istoria naştereĭ Marieĭ în Evangelia copilarieĭ din limba arabă.

[3]) Rahel, fiĭca maĭ mica a luĭ Laban (1 Moisi. 29, 16) şi soţia luĭ Iacob (1 Moisi, 29, 18) muri pe cale spre Chanaan (1 Moisi 35, 16) dupe naşterea luĭ Veniamin, şi fu îngropata lângă Rama (1 Sam. 10, 23; 1 Moisi 35. 19) un oraş, care sa află câte-va mile spre nord de Ierusalim spre Betel.

CAP. VIII.

Persecuţia luĭ Irod şi fuga luĭ Iosif.

Dar veni Satan şi îndemnă pre Irod cel mare, tatăl luĭ Arhelaŭ, şi acesta era acel Irod, care decapită pre amicul şi ruda mea Ioan. De aceea se înfurią grozav în contra mea, pentru că el credea că împĕrăţia mea ar fi din lumea acésta. Dar Iosif, acel bĕtrên cuvios, fu înştiinţat în vis. De aceea sĕ sculă, luâ pre muma mea Maria, şi eŭ şedém la pieptul eĭ. Ca companionă de drum luară pre Salomi. Părăsindu-şĭ casa, veniră în Egipet [1]) şi rĕmaseră acolo un an întreg până ce trecu mânia luĭ Irod.

CAP. IX.

Intórcerea la Nazaret.

El muri însă de o mórte scărbósă [2]), în care primi pedépsa pentru sângele vărsat al copiilor, pre care'ĭ ucisă cu o cruḑime ne maĭ auḑită, de şi n'aveaŭ nicĭ un pĕcat. Şi când acel tiran neîmblânzit Irod a murit, se întórseră în ţara luĭ Istrael înapoĭ şi locuiră în oraşul Galileeĭ, care se numea Nazaret [3]).

Iosif însă se apucă ĭarăşĭ de meseria sa de lemnar şi trăĭa din lucrul mânilor sale; căcĭ nimene nu câuta să trăĭască din munca altuĭa, cum prescria legea luĭ Moĭsi.

---

[1]) Veḑi Mat. 2, 13. Istoria fugei în Egipet.

[2]) Autorul nostru confundă aicĭ mórtea tetrarhuluĭ Irod Agripa II cu mórtea buniculuĭ seŭ Irod cel mare, despre care vorbeşte ca a ucis pruncii (Mat. 2, 16). Acesta muri de mórte bună în etate de 70 de anĭ. Acela însa, nepotul seu şi contimpuran cu Impĕratul roman Caligula şi Claudiu muri în anul 54 al etaţeĭ sale, repede de o bóla de vintre, fiind mâncat de vermi. (Fapt. cap. 12, 23), mórte care i-a venit ca pedépsa din partea luĭ D-ḑeu.

[3]) Veḑi Mat. 2, 22, 23. Luca, 2, 39. 4, 16. Acolo a crescut Iisus.

CAP. X.

Mórtea lui Iosif.

In fine, înmulţindu se aniĭ, muri bĕtrênul în vrâstă înaintată. Pentru că el nu suferi nicĭ o slăbăcĭune trupească şi lumina ochilor nu ĭ-a lipsit şi nicĭ nu ş'a pĭerdut vre-un dinte din gură. Şi nicĭ puterea sufletuluĭ seŭ n'a slăbit în tot timpul, ci ca un tĕnêr păstra el tot-déuna în afacerile sale puterea juvenilă, ĭar membrele sale remaseră sănĕtóse şi libere de durere. Aniĭ vieţeĭ luĭ ajunseră până la o sută şi un-spre-ḑece anĭ şi ast-fel ajunse la o etate fórte înaintată.

CAP. XI.

Copilăria luĭ Iisus în casa luĭ Iosif.

Iustus şi Simon, fiiĭ ceĭ maĭ marĭ aĭ luĭ Iosif, luară femeĭ şi se duserâ la casele lor. De asemenea să căsĕtoriră cele douĕ fiĭce şi să duseră la locul lor. Dar în casa luĭ Iosif rĕmaseră Iuda şi Iacob, cel maĭ tĕnêr şi fecĭóra maĭca mea. Apoĭ şi eŭ am rĕmas cu dênşiĭ, nu alt-fel, de cât ca cum aşĭ fi fost unul dintre fiiĭ aceluĭa. Eŭ îmĭ petreceam ḑilele fără vre-o vină. Pre Maria o numeam mamă şi pre Iosif tată, şi le urmam lor în orĭ-ce ḑiceaŭ eĭ şi nicĭ odată nu mĕ improtiveam lor, ci eram sub ascultarea lor [1]), precum fac şi ceĭ-l-alţĭ ómenĭ, cariĭ trăĭesc pe pământ. Nicĭ într'o ḑi nu ĭ-am făcut să se mânie saŭ să fi rostit vre-un cuvênt orĭ să le fi rĕspuns în contra, din protivă îĭ ĭubeam ca pe lumina ochĭuluĭ.

CAP. XII.

Călĕtoria luĭ Iosif la Ierusalim.

Decĭ s'a întâmplat atuncĭ, că mórtea aceluĭ bĕtrên cuvios Iosif să apropia şi eşirea luĭ din lumea acésta, cum

---

1) Veḑĭ Luc. 2, 51.

să întâmplă și celor-l alți ómeni, carii datoresc origina lor acestuĭ pământ. Și când slăbea corpul seŭ, i se arătă ângerul Domnuluĭ, fiind că óra morțeĭ era aprópe. De îndată l'a apucat o frică și o mare nedumerire; deci se sculă și se duse la Ierusalim, și venind în templul Domnuluĭ, unde'șĭ rosti rugăciunea înaintea sântuluĭ altar și ḑise:

CAP. XIII.

Rugăciunea luĭ Iosif în templu.

O Dómne, dătătorul a tótă mângâerea, Dumneḑeul îndurăreĭ și Dumneḑeŭ a tot némul omenesc, Dumneḑeul sufletuluĭ meŭ, spirituluĭ și corpuluĭ meŭ! Cătră tine mĕ rog plângênd, o Dómne Dumneḑeul meŭ. Acum s'aŭ sfêrșit ḑilele mele și a sosit timpul, ca să las lumea acésta, trimite pre marele Mihael, căpitenia sfinților tĕĭ ângerĭ. Să rĕmâe la mine, ca umilitul meŭ suflet să ĭasă din acest trup ticălos, fără greutate, fără spaĭmă și nerăbdare. Căcĭ mare frică și grozavă întristare cuprinde pre tóte corpurile în ḑiŭa morțeĭ lor, fie bărbat saŭ femeĭe, orĭ animal saŭ sălbătăcĭune, cele ce se tărĕsc pe pământ saŭ zbóră în aer, tóte creaturile fără deosebire, cari sunt sub ceriŭ și aŭ o suflare de viață, sunt cuprinse de frică și mare strîmtorare și osteneală, când sufletul lor să desparte de trup. Acum dar, Dómne Dumneḑeul meŭ, fie aprópe cu ajutorul seŭ, al tĕŭ sânt ânger de sufletul și trupul meŭ, până ce se vor despărți unul de altul. Și fața ângeruluĭ, care mi l'aĭ dat spre pază din ḑiŭa facereĭ mele, să nu se întórcă de la mine. Ci să mi se dea mie conducĕtor, până ce mĕ va aduce la tine. Să fie fața sa blândă și senină și să mĕ conducă cu pace. Nu îngădui ca să se apropie de mine duhurile rĕle [1]) pe calea, pe care eŭ trebue să merg, până

[1]) Dupĕ credința Iudeilor, fantomele sau duhurile rele locuesc prin pustiuri, se amesteca însă și printre ómenĭ ca demonĭ. Acește a sunt ângeriĭ Sataneĭ, cari au fost creațĭ bunĭ la început, dar prin vina lor au caḑut și domnesc în împĕrăția întunereculuĭ, sburând prin aer. Cartea Tobie 8, 3. 6, 8. Ión 8, 44, 2 Petr. 2, 4. Iuda 6, Efes. 6, 12. 2, 2 Colos. 1, 13.

ce voiŭ ajunge cu bine la tine. Şi să nu laşĭ ca portariĭ sufletuluĭ meŭ să încue intrarea. Şi nu descoperi vina mea, ca să mĕ expuĭ cu ruşine înaintea înfricoşateĭ judecăţĭ. Să nu mĕ sfăşîe nicĭ un leŭ şi să nu înghită maĭ înainte sufletul meŭ, valurile măreĭ de foc [1]) (căcĭ acestea vor cufunda cu totul sufletul meŭ), ci să-mĭ lucească mie dumneḑeésca ta putere. O Dómne, drepte judecătoriule, care judecĭ pre ómenĭ dupĕ dreptate şi equitate, dând fie-căruĭa dupĕ faptele sale, o Dómne Dumneḑeul meŭ, ajută-mĭ cu îndurarea ta şi îndreptéză calea mea către tine. Tu eştĭ isvorul tuturor bunătăţilor şi al stĕpânireĭ în vecĭ amin.

CAP. XIV.

Intórcerea şi bóla luĭ Iosif.

Dupĕ aceea se întâmplă, că întorcêndu-se el la casa sa în Nazaret, s'a înbolnăvit şi s'a pus la pat. Şi acésta a fost în timpul când l'a apucat mórtea, cum este hotărît tuturor ómenilor. In bóla acésta însă a zăcut greŭ şi a suferit atuncĭ aşa, precum nu i se întâmplase maĭ înainte nicĭ odată din ḑiŭa naştereĭ sale. (Şi aşa ĭ-a plăcut luĭ Christos să se scrie în tocmaĭ istoria dreptuluĭ Iosif). Patru-ḑecĭ de anĭ vieţui el înainte de căsĕtorie, femeĭa sa rĕmase sub scutul seŭ patru-ḑecĭ şi nouĕ de anĭ, şi muri [2]). Un an însă

1) Prin acésta se pare ca se întăreşte credinţa despre Purgatoriu, care ş'ar fi luat începutul înca din secolul al patrulea, întemeindu-se pe cuvintele St. Apost. Paul în epistola catra Corintenĭ, despre focul curaţitor (3. 13 etc). Dupe înveţatura apusenilor despre focul curaţitor, sufletele, care sunt sub greutatea unor pecate uşóre, pe care nu le-au curaţit prin cainţa şi facere în destul, merg pentru un timp într'un loc subpamêntean prin un foc şi numai dupe ce se curaţa pot merge la ceriu. Parinţii vechi credeau ca focul curaţitor va fi la sfârşitul lumei şi la judecata cea de pe urma.

2) Dupe una din notiţele acestea, în legatura cu datele cronologice ale evangelieĭ Noului Testament se socoteşte anul morţei lui Iosif, anul al 18 dupe n. luĭ Christos, de care se deosebeşte aratarea lui Epifaniu, care pune anul morţei luĭ în anul al 12 d. Chr.

după mórtea eĭ, i s'a încredinţat bine-cuvêntata mea maĭcă de către preoţĭ, ca ea să fie păzită pană la timpul nunţeĭ. Doĭ anĭ petrecu ea în casa sa, dar în al treilea an al şedereĭ sale la Iosif, în anul al cincĭ spre-ḑecelea, mĕ născu ea pe pământ într'un chip fórte misterios, ceea ce nicĭ o făptură nu póte înţĕlege şi pătrunde cu mintea, afară de mine şi Tatăl meŭ şi Sântul Duh, care este de o fiinţă cu mine.

CAP. XV.

Ḑiŭa morţeĭ luĭ Iosif.

Ast-fel tótă vrâsta părinteluĭ meŭ, a aceluĭ bĕtrên cuvios se urcă la o sută şi un-spre-ḑece anĭ, precum mĭ-a descoperit mie Tatăl (cel ceresc). Şi ḑiŭa, în care sufletul seŭ părăsi corpul, era a douĕ-ḑecĭ şi şesea a luneĭ Abib. Căcĭ începuse deja pentru el aurul aşĭ perde strălucirea sa cea alésă, şi argintul a se învechi prin întrebuinţarea sa, înţeleg prin acésta priceperea şi ştiinţa sa. Incepuse a nu-ĭ maĭ plăcea mâncarea şi bĕutura şi nu se maĭ gândea la meseria sa de lemnar. S'a întâmplat decĭ la începutul ḑileĭ a douĕ-ḑecĭ şi şesea a luneĭ Abib, că sufletul dreptuluĭ bĕtrên Iosif era fórte neliniştit în patul seŭ. De aceea deschise gura, oftă şi întinḑênd mânele, strigă cu voce tare şi ḑice:

CAP. XVI.

Tânguirea luĭ Iosif.

Vaĭ [1]) ḑileĭ, în care m'am născut în lume; vaĭ trupuluĭ, care m'a purtat; vaĭ cărneĭ din care am eşit; vaĭ pieptuluĭ care m'a alăptat; vaĭ piciórelor pe care stând dormeam; vaĭ mânilor, care m'aŭ purtat şi m'aŭ crescut! Pentru că întru fără de legĭ m'am zemislit şi în pĕcate m'a

[1]) In locul acesta se asémana cu suferinţele şi tânguirea luĭ Iob, 3, 1 f. care sa pare ca le-au avut înainte autorul nostru.

născut maica mea. Vaĭ limbeĭ mele şi buzelor mele, care rostiră cuvinte uşóre, de pizmuire, de minciună, de neştiinţă, de bătae de joc, de izvodire, viclenie şi făţarnicie. Vaĭ ochilor meĭ, cariĭ aŭ vĕḑut deşertăcĭune; vaĭ urechilor mele cari aŭ ascultat cu plăcere cuvinte de defăĭmare; vaĭ mânilor mele, care aŭ apucat cu nedreptate averea altuĭa; vaĭ pântecelui şi măruntaelor mele care aŭ poftit bucate oprite; vaĭ gâtlejuluĭ, care ca şi focul înghite totul; picĭórelor mele, care adesea aŭ umblat pe căĭ neplăcute Domnuluĭ; vaĭ trupuluĭ meŭ şi vaĭ nefericituluĭ meŭ suflet, care s'a îndepărtat de la Dumneḑeŭ, Creatorul seŭ! Ce voiŭ face, când voiŭ ajunge la locul acela, unde trebue să mĕ arăt înaintea dreptuluĭ judecător, şi acela îmĭ va pune înainte cuvintele şi faptele mele din tinereţă? Vaĭ omuluĭ aceluĭa, care móre întru pĕcatele sale! Cu adevĕrat, ĭată m'a întimpinat óra cea înfricoşată, care a vĕḑut'o Părintele meu Iacob, când sufletul seŭ părăsi corpul! deja mĕ ameninţă! Oh! cât de ticălos sunt eu acum şi vrednic de plâns! Insă numaĭ Dumneḑeu este conducĕtorul sufletuluĭ şi al trupul meŭ, acela le va duce cu el cum îĭ va plăcea.

CAP. XVII.

Vorbirea luĭ Iisus cu Iosif.

Ast-fel vorbea Iosif, acel bĕtrên cuvios. Eŭ însă mĕ apropiaĭ de el şi-ĭ liniştiiu sufletul seŭ, care era fórte mişcat, căcĭ căḑuse în mare nevoĭe, şi eŭ grăĭam către dênsul: Salutare, părintele meŭ Iosif, cuviosule bărbat, cum te maĭ afli? El însă îmĭ rĕspunse şi ḑise: Să fiĭ şi maĭ mult salutat, prea ĭubitul meŭ fiŭ. M'aŭ şi încunjurat durerile şi frica morţeĭ, dar îndată ce am auḑit glasul teŭ, s'a liniştit sufletul meŭ. O Iisuse din Nazaret, Mântuitorul meŭ, Iisuse rĕscumpĕrătorul sufletuluĭ meŭ, Iisuse scutitorul meŭ! Iisuse, nume prea dulce în gura mea şi a tuturor,

celor ce te iubesc pre tine! Ochiŭ, ce vede şi ureche ce aude, cautā spre mine! Eŭ, robul tĕŭ, mĕ închin ţie cu umilinţă şi lacrimile mele să varsă înaintea ta! Tu eştî Dumnedeul meŭ, tu Domnul meŭ, dupre cum mî-a făcut mie cunoscut adesea-orî îngerul.

Dar maî ales în diŭa în care smerenia mea eram condus de gândurî rĕle în contra prea curateî şi bine-cuvêntateî Maria, când concepuse şi eŭ cugetam în taînă să o părăsesc pre ea. Când însă cugetam ast-fel, mi se arătară spre liniştire îngeriî Domnuluî în taînă minunată şi-mî grăiră: Iosife, fiul luî David, nu te înspăîmânta, a lua pre logodnica ta Maria, să nu fiî îngrijat şi să nu grăieştî cuvinte grele pentru concepţiunea sa, pentru că ea este îngrecată de la Duhul Sfânt, şi va naşte fiŭ, care să va numi Iisus, căcî acela va curăţi pre poporul seŭ de pĕcatele sale. Tu însă să nu-mî ieî a nume de rĕŭ, Dómne, căcî nu cunóştem taîna naştereî tale. Dar mĕ gândesc, Domnul meŭ, la diŭa aceea, când acel copil va fi ucis de muşcătura şérpeluî. Rudele voîaŭ să te arate luî Irod şi diceaŭ că tu-l veî ucide pre el. Atuncî am întervenit eŭ, te-am apucat de mână şi am dis: Păzeşte-te fiul meŭ. Iar tu mî aî rĕspuns şi aî dis: Eştî tu tatal meŭ dupĕ trup? Voesc dar să-ţî spun, cine sunt! Dar Dómne Dumnedeul meŭ, să nu mî ieî a nume de rĕŭ şi să nu mĕ condamnî pentru césul acela. Eŭ sunt robul tĕŭ şi fiul slujniceî tale; iar tu eştî Domnul şi Dumnedeul meŭ şi mântuitorul meŭ, cu adevĕrat fiul luî Dumnedeŭ.

(Va urma).

DONAȚIUNI.

Epitropia bisericeĭ din Distr. Doljiu, pl. Jiul de Sus, com. Scăeştĭ aduce viile sale mulţumirĭ persónelor: Safta Mateiŭ Bişea, I. Popescu, Pr. P. Marinescu, Statie Tănase, Gr. Ionescu, M. I. Pĕtru, M. Negru, Gh. Creţoiu, cariĭ aŭ cumpĕrat cărţile de ritual, tipărite cu litere străbune; precum şi persónelor Ióna C. Bonciŭ. Stanca I. Popescu, Maria St. Marinescu, cari aŭ îmfrumuseţat biserica cu perdele pe la icóne.

Părintele Dositheiŭ, duhovnic în M rea Ciolan, a oferit bisericeĭ din comuna Boldeştĭ, judeţul Buzeŭ, un rând sf. vase şi un rând procoveţe, tóte în valóre de leĭ 300, i se aduce călduróse mulţumirĭ.

Dl. G Cintiză din com Vănătoriĭ, jud. Mehedinţĭ, a dăruit douĕ poli andre de bronz, unul bisericeĭ cu hramul St. Voivodı din com. sa şi altul bisericeĭ cu hramul Sf. Teodor Tiron din cot. Recea din com. Punghina, ambele în valóre de 120 leĭ. D-na Ecaterina Ilie Popescu şi Maria R. I. Văgăĭ, ambele din comuna Cuşmirul, aŭ dăruit, cea dintâĭ patru perdele de casă, lucrate cu lampasurĭ şi broderiĭ de mătasă şi o masă de pânză, şi cea d'a doŭa patru perdele, tóte pentru biserica din com Vănătoriĭ, acel judeţ; li se aduce mulţămirĭ pentru aceste ofrande.

Dl. Mihail C. Săvoiu, proprietar, a dăruit bisericeĭ cu hramul Sf. Nicolae din comuna Lupóĭa, următórele cărţĭ de ritual, cu caractere latine: O Evanghelie mare, un Apostol, un Evhologiŭ, un Octoih mare, un Triod, un Penticostar, o Predică, o broşură „Viata repausaţilor“, două Prohóde, o Evangelie în 12 limbĭ şi o broşură despre „Preuţie“, tóte legate cu piele marochin; i se aduce călduróse mulţumirĭ pentru acéstă ofrandă.

D-niı I. Săbareanu şi Ilie I. Sabareanu, arendaşı moşieı Orbésca de jos distr. Teleorman, a dăruit bisericeı Cuv. Paraschiva din com. Orbeasca de jos patru rândurı veştminte preoţeştĭ de stofă costând 1300 leı; pentru cari fapte pióse li se aduce viĭ mulţumirı.

Preotul Constantin Nicolau de la biserica Cuv. Paraschiva din oraşul Turnu-Magurele, îmbracând în argint cu spesele sale icóna cea mare a hramuluı de la acéstă biserică ce a costat suma de 2500 leı, i se aduce mulţumiri pentru acéstă fapta creştineasca.